

ประชุมบทมโหรี

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ขุนวิศิษฎ์บรรณสาร

(โชติ หุตานนท์) ปช., ปม.

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๐

ประชุมบทมโหรี

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร

(โชติ หุตานนท์) ปช., ปม.

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๐

ประชุมบทมโหรี

พิมพ์ครั้งแรก	หอพระสมุดสำหรับพระนคร พิมพ์จำหน่าย ในงานฤดูหนาว ณ สวนจิตรลดา	พ.ศ. ๒๔๖๓
พิมพ์ครั้งที่สอง	พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุพงศ์จักรพรรดิ โปรดให้พิมพ์ในงานทรงบำเพ็ญพระกุศล เมื่อพระชันษาครบ ๕๐ ปีบริบูรณ์	พ.ศ. ๒๔๗๑
พิมพ์ครั้งที่สาม	ในการบำเพ็ญพระกุศลศพ หม่อมเจ้าหญิง ฉวีวิลัย สวัสดิวัฒน	พ.ศ. ๒๔๗๓
พิมพ์ครั้งที่สี่	ในงานพระราชทานเพลิงศพ ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร (โชติ หุตานนท์)	พ.ศ. ๒๕๑๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์กรมสรรพสามิต ถนนนครไชยศรี พระนคร
ร.ต. ประสบ จุลละเกศ ผู้พิมพ์, ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๑๐

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร (โชติ หุตานนท์) ปช., ปม. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กำหนดงานวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๑๐ นายทนง หุตานนท์ ได้รับมอบฉันทะจาก นางทองดี วิศิษฏ์บรรณสาร แจ้งความประสงค์แก่อธิบดีกรมศิลปากร ขอให้ช่วยเลือกหนังสือเกี่ยวกับดนตรีไทย เพื่อให้จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานนี้ ทั้งนี้เพราะขุนวิศิษฏ์บรรณสาร เป็นผู้ที่ฝักใฝ่ในเรื่องดนตรีไทยอย่างมาก อธิบดีกรมศิลปากรจึงได้แนะนำให้จัดพิมพ์หนังสือประชุมบทมโหรี ซึ่งเจ้าภาพก็ยินดีรับพิมพ์ตามที่แนะนำ

ประชุมบทมโหรีนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อทรงดำรงตำแหน่งสภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้โปรดให้รวบรวมบทมโหรีเก่าและใหม่ ซึ่งบรรดานักมโหรีใช้ขับร้องกันอยู่โดยมาก รวบรวมเป็นเล่มขึ้น แล้วทรงเรียบเรียงตำนานมโหรีประกอบไว้ด้วย มีชื่อเพลงมโหรีเก่า ๆ รวมอยู่เป็นอันมาก หนังสือเรื่องนี้ได้พิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ พิมพ์ครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ชื่อเรื่อง ประชุมบทมโหรี ต่อมาได้พิมพ์เป็นครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ เรียกว่าตำนานมโหรี การพิมพ์ครั้งนี้ เป็นครั้งที่ ๔ นับเป็นหนังสือที่ให้ความรู้ในเรื่องประวัติของดนตรีไทยได้เรื่องหนึ่ง

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งนางทองดี วิศิษฏ์บรรณสาร ได้จัดบำเพ็ญอุทิศแด่ ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร (โชติ หุตานนท์) ปช., ปม. และได้ให้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ออกเผยแผ่เป็นวิทยาทาน จงเป็นกุศลดลบันดาลให้ ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร (โชติ หุตานนท์) ปช., ปม. ผู้วายชนม์ ประสบแต่อิฏฐคุณมนุญผล เสวยสุคติในสัมปรายภพ สมดังเจตจำนงจงทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๑๗ เมษายน ๒๕๑๐

พระมหากรุณาธิคุณ

เนื่องจากขุนวิศิษฏ์บรรณสาร (โชติ หุตานนท์) ได้ป่วยและถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๑๐ ณ บ้านเลขที่ ๑๑๒๖ ตลาดพลู ธนบุรี ในการนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานน้ำอาบศพและปี่กลองชนะเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ พระราชทานโกศแปดเหลี่ยม พร้อมด้วยฉัตรเบญจาตั้งประดับเกียรติยศ และพระราชทานพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน เมื่อถึงกำหนดรับพระราชทานเพลิงในวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๑๐ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ประกอบการรับพระราชทานเพลิงได้ที่เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส พร้อมด้วยรถวอประเทียบเชิญศพ ฉัตร แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ประโคมแห่เวียนเมรุ และประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง ผ้าไตรทอดถวายพระบังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิงพร้อมทั้งเจ้าพนักงานปฏิบัติ

ทั้งนี้ ภรรยา บุตร ธิดา และญาติมิตร สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ และขอน้อมเกล้าถวายพระพรให้องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระเจ้าลูกยาเธอ และพระเจ้าลูกเธอทั้งสี่พระองค์ จงทรงพระเจริญ ยิ่งยืนนาน

ขุนวิศิษฎ์บรรณสาร (โชติ หุตานนท์) ปช., ปม.

ชาตะ 22 ตุลาคม 2444

มตะ 7 มีนาคม 2510

ตั้งโกศศพสวดพระอภิธรรม ณ ศาลา กวีนิรมิต
วัดเทพศิรินทราวาส

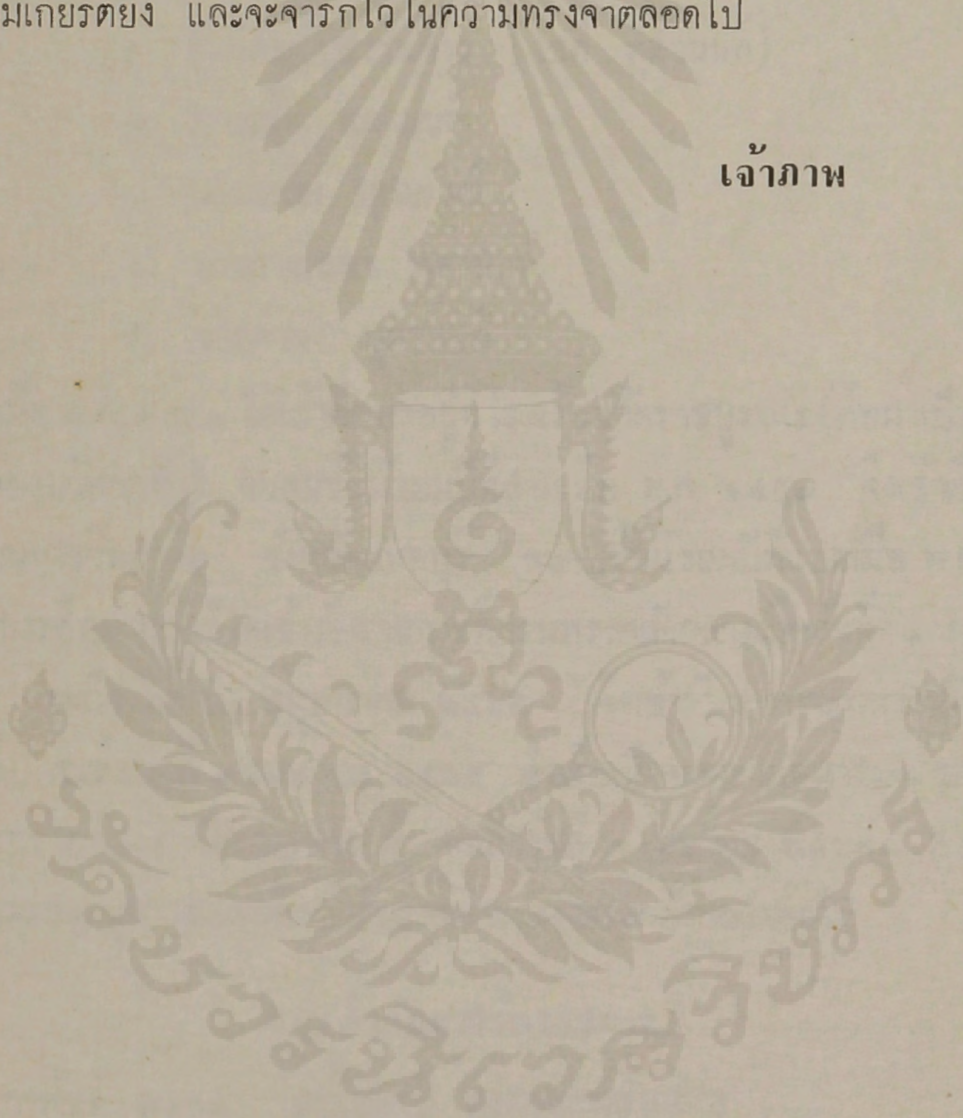
วัดบวรนิเวศวิหาร

ขอขอบพระคุณแด่ผู้อุปการะทุกท่าน

ในการที่ขุนวิศิษฏ์บรรณสารได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๑๐ นั้น ได้มีญาติมิตรและผู้มีเกียรติได้มาให้ความช่วยเหลือตั้งแต่ก่อนที่ขุนวิศิษฏ์บรรณสารจะถึงแก่กรรม ตลอดเรื่อยมาจนถึงวันรับพระราชทานเพลิง

เจ้าภาพขอขอบพระคุณแด่ทุก ๆ ท่านที่ได้ให้ความอุปการะให้งานสำเร็จลุล่วงอย่างสมเกียรติยิ่ง และจะจารึกไว้ในความทรงจำตลอดไป

เจ้าภาพ

ประวัติ

ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร (โชติ หุตานนท์) เกิดที่บ้านตำบลสี่พระยา อำเภอบางรัก จังหวัดพระนคร เมื่อวันอังคารที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๔๔๔ เป็นบุตรขุนหิรัญไพรัช (หิรัญ หุตานนท์) และนางหิรัญไพรัช (บุญเรือง หุตานนท์) มีพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน ๕ คนคือ

๑. ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร (โชติ หุตานนท์)

๒. นายเล็ก หุตานนท์

๓. นางเฉลิม บุศยรัตน์

๔. นางสาวเฉลา หุตานนท์

๕. นายจำนง หุตานนท์

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้เข้าศึกษาอยู่ที่โรงเรียนวัดราชบูรณะ (ต่อมาเป็นโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย) จนจบชั้นมัธยมปีที่สามเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ จึงเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนราชวิทยาลัย จังหวัดนนทบุรี จนจบชั้นมัธยมปีที่แปดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ เมื่อจบการศึกษาแล้วก็ได้เข้ารับราชการที่กรมพระคลังกลางเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๓ จนถึงวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๔๖๕ จึงเข้ารับราชการทหารเป็นนักเรียนนายดาบ จนถึงวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๕ สำเร็จเป็นนายดาบทหารบก ประจำกรมทหารบกราบที่ ๑๔ จังหวัดเพชรบุรี จนถึงวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๗ ครบกำหนดปลดเป็นกองหนุน และกลับเข้ารับราชการกรมพระคลังกลางต่อไป

ลำดับการรับราชการ

๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๓	เสมียนตรี กรมพระคลังกลาง
๒๐ พฤษภาคม ๒๔๖๕	ไปรับราชการทหารเป็นนักเรียนนายดาบ
๑ เมษายน ๒๔๖๖	เป็นนายดาบประจำกรมทหารบกราบที่ ๑๔ จังหวัดเพชรบุรี

๑ เมษายน	๒๔๖๗	ครบกำหนดปลดเป็นกองหนุนกลับเข้ารับราชการตามเดิม
๑ เมษายน	๒๔๖๙	เสมียนโท กรมบัญชาการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
๑ เมษายน	๒๔๗๑	รองเวร กรมบัญชาการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
๑ มกราคม	๒๔๗๑	นายเวรชั้น ๒ กรมบัญชาการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
๑ พฤษภาคม	๒๔๗๒	นายเวรชั้น ๑ กรมบัญชาการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
๑ พฤศจิกายน	๒๔๗๖	ปลัดกรมชั้น ๒ กรมบัญชาการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
๑ มิถุนายน	๒๔๗๗	หัวหน้าแผนกโต้ตอบ สำนักงานปลัดกระทรวง
๑ เมษายน	๒๔๘๓	หัวหน้ากองคลัง สำนักงานปลัดกระทรวง
๑ เมษายน	๒๔๙๐	หัวหน้ากองคลัง รักษาการในตำแหน่งผู้ช่วยปลัดกระทรวง
๑ มกราคม	๒๔๙๒	ผู้ช่วยปลัดกระทรวง
๙ พฤษภาคม	๒๔๙๖	รองปลัดกระทรวงการคลัง

ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร รับราชการในตำแหน่งรองปลัดกระทรวงการคลัง เป็นเวลา ๘ ปีเศษ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๔ จึงออกจากราชการเนื่องจากครบเกษียณอายุ รวมเวลาที่อยู่ในราชการ ๔๑ ปี

ยศและบรรดาศักดิ์

๑ เมษายน	๒๔๖๖	เป็นนายดาบทหารบก ประจำกรมทหารบกราบที่ ๑๔ จังหวัดเพชรบุรี
๘ พฤศจิกายน	๒๔๗๑	เป็นรองอำมาตย์ตรี
๘ พฤศจิกายน	๒๔๗๒	เป็นรองอำมาตย์โท
๘ พฤศจิกายน	๒๔๗๓	รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็น ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร

เครื่องราชอิสสริยาภรณ์

๑	กุมภาพันธ์	๒๔๖๘	เหรียญพระบรมราชาภิเษก
๘	พฤศจิกายน	๒๔๗๔	เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย
๘	พฤศจิกายน	๒๔๗๕	เบญจมาภรณ์ช้างเผือก
		๒๔๗๕	เหรียญที่ระลึกในงานฉลองสพานปฐมบรมราชานุสรณ์
๗	ตุลาคม	๒๔๘๐	จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย
๒๐	กันยายน	๒๔๘๓	จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก
๔	ธันวาคม	๒๔๙๐	ตริตาภรณ์มงกุฎไทย
๔	ธันวาคม	๒๔๙๑	ตริตาภรณ์ช้างเผือก
๕	พฤษภาคม	๒๔๙๓	เหรียญพระบรมราชาภิเษก
๕	ธันวาคม	๒๔๙๕	เหรียญจักรพรรดิมาลา
๕	ธันวาคม	๒๔๙๖	ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย
๕	ธันวาคม	๒๔๙๙	ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก
๕	ธันวาคม	๒๕๐๐	ประถมาภรณ์มงกุฎไทย
๕	ธันวาคม	๒๕๐๓	ประถมาภรณ์ช้างเผือก

ขุนวิศิษฏ์บรรณสารได้ทำการสมรสกับนางสาวทองดี เตมียวณิก บุตรีหลวงวิชานหิรัญรักษ์ (ชื่น เตมียวณิก) และนางวิชานหิรัญรักษ์ (เอี่ยม เตมียวณิก) เมื่อเดือนสิงหาคม ๒๔๗๐ มีบุตรคือนายชุมนุม หุตานนท์ และธิดาคือนางสาวทองทวี หุตานนท์ นางสาวทองทิพย์ หุตานนท์ และนางทองทา สินาดโยธารักษ์

ขุนวิศิษฏ์บรรณสารเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรในการงานทุกชนิด สร้างความเจริญก้าวหน้าทั้งทางส่วนตัวและราชการด้วยความอุตสาหของตัวเอง ในด้านราชการ ก็รับราชการในกระทรวงการคลังมาตั้งแต่ต้นจนปลายชีวิตราชการ เรียกได้ว่าเป็น "ลูกหม้อ" ของกระทรวงการคลัง ในด้านส่วนตัว ก็โอบอ้อมอารี

ต่อมิตรสหาย หรือผู้มาติดต่อทั่วไป ด้านการกุศล ก็ได้บำรุงพระพุทธศาสนาอยู่มิได้ขาด เช่นได้สร้างพระประธานในโบสถ์วัดขนอน จังหวัดอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ การอุปสมบทพระภิกษุสงฆ์และการบริจาคทรัพย์บำรุงโรงเรียน มีความสนใจเป็นพิเศษในด้านดนตรีไทย เครื่องเล่นดนตรีที่ชอบเล่นเข้าวงอยู่เป็นประจำ คือ ซอด้วง ซออู้ และขลุ่ย เป็นต้น ขุนวิศิษฏ์บรรณสารได้เริ่มป่วยกระเสาะกระแสะเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๐๙ จนถึงวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๑๐ ได้เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลตำรวจ นายแพทย์วินิจฉัยโรคว่าเป็นมะเร็งที่ปอด นายแพทย์ได้ให้การรักษาจนอาการค่อยทุเลาและกลับบ้านได้เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๐ แต่แล้วอาการก็กลับทรุดหนักลงอีก และถึงแก่อนิจกรรมที่บ้านเมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๑๐ เวลาประมาณ ๒๒.๒๗ น. คำนวณอายุได้ ๖๕ ปี ๔ เดือน ๑๓ วัน

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้ารู้จักคุ้นเคยกับขุนวิศิษฏ์บรรณสาร ทั้งในด้านส่วนตัวและราชการมานานพอสมควร ขุนวิศิษฏ์ ฯ เป็นผู้มีใจโอบอ้อมอารีต่อมิตรสหายและเป็นที่เคารพรักของคนทั่วไป เป็นผู้มีใจฝักใฝ่ในการกุศลสาธารณและหมั่นบำรุงพระพุทธศาสนาอยู่เป็นนิจ ในด้านราชการ ขุนวิศิษฏ์ ฯ เป็นตัวอย่างอันดียิ่งในทางสร้างสรรความเจริญก้าวหน้าของข้าราชการ มีความมานะบากบั่น ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความอุตสาหะวิริยะและเจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ จนได้รับตำแหน่งเป็นรองปลัดกระทรวงการคลัง นับเป็นตำแหน่งราชการที่มีความสำคัญมาก การมรณกรรมของขุนวิศิษฏ์บรรณสาร ครั้งนี้ ยังความโศรกเศร้าเสียใจแก่ข้าพเจ้าและญาติมิตรเป็นอย่างยิ่ง

ในวาระแห่งการพระราชทานเพลิงศพนี้ ขอเดชกุศลบุญราศรี ที่ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร ได้ประกอบไว้และขอผลบุญที่ญาติมิตรอุทิศส่งไปให้ จงดลบรรดาลให้ดวงวิญญาณของขุนวิศิษฏ์บรรณสาร ประสบแต่ความสุข ความสงบ ในสัมปรายภพนั้น เทอญ.

(ลายมือชื่อ)

(นายเสริม วินิจฉัยกุล)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

คำไว้อาลัย

ท่านขุนวิศิษฏ์บรรณสาร รับราชการอยู่ในกระทรวงการคลังเป็นเวลา ๔๒ ปี และอยู่ในสำนักงานปลัดกระทรวงการคลัง ๒๗ ปี นับว่าเป็น "ลูกหม้อ" แท้ของคลัง

ข้าพเจ้าได้รู้จักคุ้นเคยกับท่านขุน ฯ มาเป็นเวลา ๒๐ ปีเศษ ตั้งแต่ข้าพเจ้าอยู่กรมบัญชีกลาง และท่านขุน ฯ เป็นหัวหน้ากองคลังอยู่ในสำนักงานปลัดกระทรวง จนได้รับเลื่อนตำแหน่งเป็นรองปลัดกระทรวง กรมบัญชีกลางนั้นมีราชการเกี่ยวข้องกับสำนักงานปลัดกระทรวงมากกว่ากรมใด ๆ ในกระทรวงการคลัง ข้าพเจ้าจึงมีโอกาสได้ใกล้ชิดสนิทสนมกับท่านขุน ฯ เป็นพิเศษ ท่านขุน ฯ เป็นผู้มีอุปนิสัยที่เรียกความนับถือจากผู้ร่วมงานได้มาก มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ราชการและรักษาประโยชน์ของแผ่นดินอย่างน่าสรรเสริญ คนทำงานหน้าที่คลังนั้น บางครั้งก็จำเป็นต้องวินิจฉัยเรื่องราวไปในทางที่ตัดประโยชน์ของผู้อื่น จนกระทั่งครั้งหนึ่งมีผู้คิดประทุษร้ายท่านขุน ฯ แต่ก็ไม่ปรากฏว่าเหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ท่านขุน ฯ หันเหจากหลักความเที่ยงธรรมในการปฏิบัติราชการ

ท่านขุน ฯ เป็นที่รักใคร่ชอบพอของเพื่อนร่วมงาน ทั้งที่อยู่เหนือและใต้บังคับบัญชา ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่นับถือและมีความพอใจที่ได้ร่วมงานกับท่านขุน ฯ อยู่เป็นนิจ บัดนี้ ท่านขุน ฯ ได้จากเราไปแล้ว หากข้าพเจ้าจะระลึกถึงท่านขุน ฯ ครั้งใด ก็จะต้องระลึกแต่ความดีที่ท่านขุน ฯ มีต่อข้าพเจ้าและเพื่อนร่วมงาน ขอวิญญาณอันกอปร์ด้วยคุณความดีของท่านขุน ฯ จงประสบสุขในสัมปรายภพทุกประการ

บุญมา วงศ์สวรรค์

แด่เธอที่รัก

วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๑๐ เป็นวันที่ดิฉันมีความรู้สึกว่าทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตกำลังจะดับสิ้นลง เนื่องจากที่ได้สูญเสียเธออันเป็นสุดที่รักไปอย่างรวดเร็วโดยไม่ได้นึกฝันมาก่อนเลย ในขณะที่เธอเจ็บอยู่ที่โรงพยาบาลตำรวจ อยู่ในความดูแลของนายแพทย์ พ.ต.ท. ม.ร.ว. วงศ์นิวัทธิ์ เกษมสันต์ ยังคิดอยู่เสมอว่าเธอจะต้องหาย กลับมาเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของบ้านตามเดิม ต่อมาเมื่อทราบแน่ว่าโรคที่เธอเป็นไม่มีทางที่จะรักษาให้หายได้ ก็ได้พยายามทำใจให้เข้มแข็งเพื่อรับต่อเหตุการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นนั้นได้ แต่ก็ยังนึกอยู่เสมอว่า เธอคงไม่จากไปรวดเร็วเช่นนี้ แต่แล้วเธอก็จากไปท่ามกลางญาติพี่น้องอย่างครบถ้วน ทุก ๆ คนโศรกเศร้าเสียใจที่ต้องสูญเสียเธอไป เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับตัวเธอยังอยู่ในความทรงจำของดิฉันทุกประการ ทุกคนสุดแสนเสียดายที่ต้องเสียบุคคลอันเป็นที่รักและเคารพของเราไป

เธอเป็นคนมีอารมณ์เย็น มีความเมตตากรุณาต่อคนทุกชั้นทุกวัย ไม่ถือเนื้อถือตัว มีอารมณ์ขันอยู่เสมอจนใกล้วันที่เธอจะจากไป เธอก็ยังพูดตลกกับผู้คนที่ช่วยพยาบาลอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งดิฉันนึกว่าคงจะมีโอกาสหาย ไม่เป็นอะไรมากมายนัก เธอเป็นคนโอบอ้อมอารี ไม่เคยปฏิเสธใครในเมื่อมาขอความช่วยเหลือไม่ว่าบุคคลคนนั้นจะเป็นคนชั้นใด ทุก ๆ คนที่มาขอความช่วยเหลือจากเธอ ถ้าเธอช่วยได้เธอจะรับช่วยเหลือทันที เธอเป็นที่รักของคนทุกคนตั้งแต่คนมีอายุมากลงมาจนถึงเด็กเล็ก ๆ ตลอดจนเพื่อนบ้านไม่ว่าใกล้หรือไกล เธอเป็นคนใจบุญ ชอบทำบุญทำทานเสมอมามิได้ขาดเลยตลอดชีวิตของเธอ เธอปรับตัวของเธอให้เข้าได้กับคนทุกเพศ ทุกชั้น ทุกวัย เธอเป็นสามีที่ดีเลิศ เป็นพ่อที่ดีของลูก ๆ เป็นคุณปู่ที่ประเสริฐของหลาน ๆ ส่วนหลานคุณตานั้นอยู่ต่างบ้านกัน เฝ้าแต่บ่นคิดถึงอยู่เสมอมิได้ขาด ได้แต่เอารูปของหลานตามาตั้งเอาไว้ดูอยู่ที่โต๊ะข้างเตียงตลอดเวลา

ดิฉันมีความรู้สึกว่าเสมือนขาดร่มโพธิ์ร่มไทรที่จะให้ความร่มเย็นเป็นสุข ดิฉันหวนคิดถึงความดีของเธอซึ่งอยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์กันมาโดยไม่เคยพรากจากกัน เธอจากดิฉันไปแล้วแต่กาย ส่วนจิตใจตลอดจนความทรงจำตั้งแต่ดิฉันได้พบเธอมา ดิฉันคิดว่าแม้ตายแล้วเกิดใหม่ ดิฉันคงจะหาใครเสมอเหมือนเธอไม่ได้อีกแล้ว

ความดีของเธอทำให้ดิฉันอดเศร้าใจอย่างสุดซึ้งเสียมิได้ ตั้งแต่นี้สืบไปจะอ้างว้างว้าเหว่ไปจนจบสิ้นชีวิตของดิฉัน ด้วยเหตุนี้เอง ดิฉันจึงมีความรักและอาลัยในตัวเธอเป็นอย่างยิ่ง ข้อเขียนเล็ก ๆ น้อย ๆ นี้ ดิฉันเขียนขึ้นด้วยความรู้สึกอาลัยรักและเสียดายอย่างสุดซึ้งในการจากไปของเธอครั้งนี้

ด้วยกุศลผลบุญที่ดิฉันได้บำเพ็ญมาเพื่อเธอ จงเป็นผลานิสงส์ส่งให้วิญญาณของเธอได้รับความสุขในสัมปรายภพด้วย ถ้าหากในภพหน้ามีจริง ก็ขอให้ได้มีโอกาสได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันอีกเหมือนชาตินี้

ด้วยความอาลัยรัก

ทองดี วิศิษฏ์บรรณสาร

จากเพื่อนร่วมชั้น

พอจะกล่าวแทนได้ว่า พวกเราที่ร่วมเรียนชั้น ๘ โรงเรียนราชวิทยาลัยกับขุนวิศิษฏ์บรรณสารรุ่น พ.ศ. ๒๔๖๓ ต่างก็ตกใจและสลดใจเมื่อได้ทราบข่าวการจากไปโดยไม่มีวันกลับของเพื่อนผู้นี้ ที่จริงผู้เขียนเคยเรียนในชั้นที่ต่ำกว่าร่วมกับคุณโชติมาก่อน แต่ไม่เหมือนเมื่อเรา ๑๑ คนร่วมเรียนชั้น ๘ ด้วยกันครั้งนั้น สิบเอ็ดแรงแข่งขันตามลำดับที่นั่งในห้องเรียนสมัยนั้นคือ ผู้เขียน, หลวงอนุสสรนิติสาร (สนิท อรรถยุกติ), ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร (โชติ หุตานนท์), ชวน สิงหลกะ, หลวงอภิรมย์โกษากร (ดิษฐ์ ณ สงขลา), ขุนทวีชนสาร (ทวี สตะสิริ), สวัสดิ์ โสตถิทัต, สุรินทร์ ชิโนทัย, สนิธ ชาตินันทน์, สอาด อมาตยกุล, และอุณห์จิตต์ นพรัก ที่กล่าวว่าแปลกกว่าครั้งเมื่อเรียนในชั้นต่ำด้วยกันนั้น ก็เพราะชั้น ๘ รุ่นนี้มีความสามัคคีกันเป็นพิเศษถึง ๓ ประการเป็นอย่างน้อย ดังจะได้กล่าวต่อไป เช่น

ประการที่หนึ่ง ครูฝรั่งชาวอังกฤษทั้ง ๕ คนที่สอนเราอยู่ในขณะนั้น รู้สึกว่าแต่ละคนเป็นเอตะทัคคะในวิชาที่ตนสอนอย่างน่านับถือ จึงคิดกันว่าถ้าจะกินนมเนยและขนมปังอย่างครูฝรั่งบ้าง สมองคงจะดีขึ้นและอาจจะถึงขนาดเก่ง "เปรียะ" ได้ จึงร่วมกันตีสนิทกับบ๋อยของครูฝรั่งให้ช่วยซื้อขนมปังและเนยอย่างที่ครูฝรั่งรับประทานเป็นประจำ อีกทั้งให้อบในเตาอบเพื่อรับประทานร่วมกันในตอนบ่ายที่ห้องไว้เสื้อผ้าบ้าน A ตรงกับเวลาน้ำชาตอนบ่ายของโรงเรียน ทำให้ทางการโรงเรียนสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้ำชามื้อนี้น้อยลงบ้าง แต่ ผลนี้ยังเป็นที่สงสัยอยู่จนบัดนี้

ประการที่สอง การใช้สรรพนามในภาษาไทยนั้น ต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่ามีมากเกินไปสักหน่อย ส่วนในภาษาอังกฤษรู้กันดีอยู่ว่าทุกชั้นวรรณะใช้คำว่า "ไอ" เป็นบุรุษที่หนึ่ง และ "ยู" เป็นบุรุษที่สอง เห็นว่าควรจะตามอย่างเพื่อความสะดวก

แต่จะใช้ทับศัพท์เช่นบางโรงเรียนใช้กันอยู่ขณะนั้นก็รู้สึกขัดหู จึงเห็นชอบพร้อมกันให้ใช้คำว่า "ฉัน" เป็นบุรุษที่หนึ่ง และ "ท่าน" เป็นบุรุษที่สอง ทั้งนี้เราใช้พูดกันก่อนที่จอมพล ป. จะบังคับใช้หลายสิบปี และยังใช้อยู่จนกระทั่งบัดนี้

ประการที่สาม เมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว เรายังนัดพบกันบ่อยครั้งเพื่อรับประทานอาหารร่วมกันและถ่ายรูปหมู่ร่วมกัน ร้านอาหารและร้านถ่ายรูปใช้ที่เดิมเสมอ (ชื่อร้านอาจเปลี่ยนไป แต่สถานที่ไม่เปลี่ยน) วันนัดโดยมากเป็นวันที่ ๖ เมษายน วันจักรี นอกจากครั้งสุดท้ายที่คุณโชติ ฯ ร่วมด้วยนั้นต้องเลื่อนมาเป็นวันที่ ๗ เมษายน เพราะสมาชิกผู้หนึ่งจะขาดไปถ้านัดวันที่ ๖ เราไม่อยากให้ใครขาดเลยจึงตกลงเลื่อนอย่างกระทันหัน แต่ก็พร้อมเพรียงไม่ขาดตกบกพร่องเช่นเคย การรับประทานอาหารและถ่ายรูปหมู่ร่วมกันเมื่อ ๗ เมษายน ๒๕๐๙ มีอยู่ ๗ คนคือ ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร หลวงอนุสสรนิติสาร หลวงอภิรมย์โกษากร ชวน สิงหลกะ สนิธ ชาตินันทน์ อุณห์จิตต์ นพรัก และผู้เขียน หัวเรื่องของรูปหมู่นี้พิมพ์ว่า "นักเรียนราชวิทยาลัยชั้น ๘ รุ่น พ.ศ. ๒๔๖๓ ถ่ายเมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๙ ซึ่งเป็นวาระบรรจบครบกำหนดสำเร็จการศึกษามาได้ ๔๖ ปี" นอกจากจะพิมพ์ชื่อผู้ที่ร่วมถ่ายด้วยกันทั้ง ๗ แล้ว ยังพิมพ์ชื่อผู้ที่ถึงแก่กรรมไปแล้วด้วยเพื่อให้ครบจำนวน ๑๑ อยู่เสมอ การนัดหมายก็ดี การจารึกถ้อยคำในรูปถ่ายก็ดี เป็นการกระทำที่ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยของอุณห์จิตต์ นพรัก เสมอมา ถ้าไม่มีท่านผู้นี้จัดการความสามัคคีของชั้น ๘ รุ่น ๒๔๖๓ อาจจะไม่ยั่งยืนมาถึง ๔๖ ปีก็ได้

คราวนี้มาพูดถึงราชการบ้าง ผู้เขียนถือว่าตนเองเป็นคนเคราะห์ดีคนหนึ่ง เพราะเมื่อรับราชการในตำแหน่งเลขาธิการจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยอยู่นั้น ต้องมีราชการติดต่อกับ ก.พ. และกระทรวงการคลังเสมอ บางปีก็หลายครั้ง เผอิญให้มีคุณโชติ ฯ ในตำแหน่งรองปลัดกระทรวงคอยช่วยเหลือและให้ความสะดวกอยู่เป็น

ประจำ ส่วนท่านปลัดกระทรวงนั้นนาน ๆ จึงจะได้พบท่านสักครั้ง เพราะท่านเป็นกรรมการมากแห่งจึงไม่ค่อยจะอยู่ให้พบ แต่ถ้าเผอิญได้พบก็ดูเหมือนท่านจะรู้รายละเอียดน้อยกว่าคุณโชติ ตกลงเป็นต้องเจรจากับคุณโชติเป็นที่สุดเรื่องจึงจะสำเร็จ แม้จะเป็นกรมกองอื่น ๆ ในกระทรวงการคลังคุณโชติก็รับจัดการให้ความสะดวกเป็นอย่างดี ที่สะดวกเป็นอย่างยิ่งก็คือคุณโชติ ฯ รองปลัดกระทรวงการคลังนั้นเฝ้าโยงอยู่ที่สำนักงานปลัดกระทรวงอยู่เสมอ พบได้ทุกเมื่อ ไม่มีผิดหวังเลย บางคราวถึงกับเคยคิดอย่างอกุศลว่าน่าจะเอาท่านปลัดกระทรวงไปรับราชการตำแหน่งอื่นเสียแล้วให้โชติของเราเป็นตัวปลัดกระทรวงเสียเองจะทำให้งานดำเนินเร็วขึ้นอีกพอใช้ทีเดียว

ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร หรือโชติ หุตานนท์ จากพวกเราในจำนวนเดิม ๑๑ คนไปอีกคนหนึ่ง ยังความสลดใจแก่พวกเราที่มีชีวิตอยู่อีก ๖ ชีวิตเป็นอย่างมาก หากจะมีญาณใด ๆ ที่จะติดต่อให้ทราบว่า พวกเราที่ยังมีชีวิตอยู่ยังระลึกอยู่เสมอถึง ๑๑ ชีวิตที่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาในครั้งกระโน้นที่โรงเรียนราชวิทยาลัยแล้ว ขอให้สัมฤทธิ์ผลที่จะส่งเสริมให้วิญญาณของขุนวิศิษฏ์บรรณสารได้รับทราบความอาลัยของพวกเราที่เหลืออยู่ และขอให้วิญญาณของเพื่อนจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพนั้น ๆ เทอญ

สลับ ลดาวัลย์

แด่ "โม้แจ้" เพื่อนร่วมชั้น ๘ (ม.ศ. ๕)

เมื่อเทอมต้นของปี พ.ศ. ๒๔๖๐ เด็กชายคนหนึ่งอายุประมาณ ๑๕ ปี ผิวพรรณค่อนข้างขาว ใบหน้ายาวนัยตาเล็ก รูปหล่อคอระหง ร่างสูง ได้ไปสมัครเข้าเป็นนักเรียนโรงเรียนราชวิทยาลัย ตำบลบางขวาง จังหวัดนนทบุรี มิสเตอร์ เอ ไทรส มาร์ติน อาจารย์ใหญ่ได้จัดให้เขาเข้าเรียนในชั้น ๕ (ม.ศ. ๒) นั่งโต๊ะตัวถัดจากข้าพเจ้าไป ข้าพเจ้าจึงเป็นเพื่อนร่วมชั้นคนแรกที่เขารู้จักและพูดจาวิสาสะด้วย

เมื่ออยู่นานวันเข้า คุณลักษณะในกายตัวเขาก็แสดงออกมาให้ประจักษ์แก่ครูบาอาจารย์และเพื่อนร่วมโรงเรียนทั้งหลายว่า เขาเป็นคนเรียนเก่ง เล่นกีฬาเก่ง เล่นดนตรีเก่ง และคุยเก่ง เพื่อนคนหนึ่งจึงตั้งนิคเนมให้เขาว่า "โม้แจ้" เพื่อนคนอื่น ๆ เลยเรียกเขาว่าโม้แจ้ไปตาม ๆ กัน

โม้แจ้และข้าพเจ้าได้เรียนร่วมชั้นเดียวกันมาตั้งแต่ชั้น ๕, ชั้น ๖, ชั้น ๗, และชั้น๘ โดยตลอดรวมเป็นเวลา ๕ ปี เฉพาะในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ นอกจากเราจะเป็นเพื่อนร่วมชั้น ๘ (ม.ศ. ๕) ด้วยกันแล้ว โม้แจ้และข้าพเจ้ายังเป็นนักฟุตบอลรุ่นใหญ่ได้หมวกสามารถของโรงเรียนร่วมทีมเดียวกันอีกด้วย โดยโม้แจ้เล่นในหน้าที่ปีกขวา ส่วนข้าพเจ้าเล่นในหน้าที่ฮาร์ฟแบคซ้าย และทีมของเราก็ได้ชัยชนะทุกครั้งที่มีการแข่งขัน ไม่แพ้ใครเลย (โดยเฉพาะได้ชนะทีมอัสสัมชัญถึง ๒ ครั้ง ที่สนามโรงเรียนราชวิทยาลัยครั้ง ๑ ที่สนามวิลลามงฟอร์ดครั้ง ๑) ยิ่งกว่านั้น โม้แจ้และข้าพเจ้ายังได้รับการคัดเลือกให้เป็นนักกีฬา (โม้แจ้เล่นกระโดดสูง ส่วนข้าพเจ้าเล่นวิ่งผลัด) ไปแข่งขันกีฬาหน้าพระที่นั่งชิงถ้วยทองพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่างโรงเรียนราชวิทยาลัย กับโรงเรียนมหาดเล็กหลวง กรุงเทพฯ ณ สนามโรงเรียนมหาดเล็กหลวง กรุงเทพฯเนื่องในงานพระราชทานประกาศนียบัตรโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ประจำปี พ.ศ. ๒๔๖๓ อีกด้วย เมื่อรวมคะแนนการแข่งขันทุกประเภทแล้ว ปรากฏว่าโรงเรียนราชวิทยาลัยเป็นฝ่ายชนะได้รับพระราชทานถ้วยทองจากพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไปรักษาไว้เป็นเกียรติยศเป็นปีแรกอีกด้วย

โม้แจ้ เป็นผู้มีความโอบอ้อมอารี สุขุมเยือกเย็น มีกริยามารยาทสุภาพอ่อนโยน รักเพื่อน รักโรงเรียน รักหมู่รักคณะ จะเห็นได้จากการที่โม้แจ้ขณะที่ดำรงตำแหน่งรองปลัดกระทรวงการคลัง ได้มีใจไมตรีขึ้นไปเยี่ยมข้าพเจ้าที่อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย อันเป็นภูมิลำเนาของข้าพเจ้าถึง ๒ ครั้ง ๒ คราม มากกว่าเพื่อนร่วมชั้นคนอื่น ๆ และเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาของนักเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัยรุ่นน้อง โม้แจ้ได้บริจาคเงินจำนวนหนึ่งให้แก่โรงเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นโรงเรียนที่สืบสกุลมาจากโรงเรียนราชวิทยาลัย ขอโมทนาสาธุการ

เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๐๙ พวกเรานักเรียนราชวิทยาลัยชั้น ๘ รุ่นปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ที่ยังมีชีวิตอยู่รวม ๗ คน (ถึงแก่กรรมแล้ว ๔ คน) ได้นัดพบปะสังสรรค์กันที่ภัตตาคารเยาวยื่น ถนนเยาวราช ในวาระที่สำเร็จการศึกษาและออกจากโรงเรียนมาได้ ๔๖ ปี พวกเราทั้ง ๗ คน (รวมโม้แจ้ด้วย) ได้ไปร่วมในงานนี้พร้อมหน้ากัน ต่างได้รับความสนุกสนานเบิกบานใจเป็นอย่างยิ่ง

กาลล่วงมาอีก ๑ ปี คือ เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๑๐ นี้เอง พวกเรานักเรียนราชวิทยาลัยชั้น ๘ รุ่นปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ก็ได้มีการนัดพบปะสังสรรค์กันที่ภัตตาคารซุ่ยฮิน ถนนเยาวราช ในวาระที่สำเร็จการศึกษา และออกจากโรงเรียนมาได้ ๔๗ ปี แต่ปรากฏว่าไปพบกันเพียง ๖ คนเท่านั้น ขาดไปเสียคน ๑ คือ โม้แจ้ ซึ่งเห็นหน้ากันอยู่หลัด ๆ เมื่อปีกลายนี้เอง ครั้นมาปีนี้ โม้แจ้ ได้ตัดช่องน้อยแต่พอตัวหนีพวกเราไปสู่ปรโลกเสียแล้ว ยังความเศร้าสลดรันทดใจให้แก่ข้าพเจ้าและเพื่อนร่วมชั้นผู้อยู่หลัง ยากที่จะสรรหาถ้อยคำใดมากล่าวได้

โม้แจ้ เพื่อนรักจงไปก่อนเถิด แล้วเพื่อนร่วมชั้นอีก ๖ คนจะตามไป

อ่านมาเป็นนาน ท่านคงต้องการรู้ว่า โม้แจ้ คือใคร ?

ข้าพเจ้าตอบได้ทันใด โม้แจ้นั้นไซร้ คือ ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร (โชติ หุตานนท์) คนเอางานเอาการ ร่างสูงตระหง่าน สูงตระหง่าน มิใช่ธรรมดา

อุ่นหัจิตต์ นพรัก

จากเพื่อนร่วมรุ่น ร.ร. ราชวิทยาลัย

ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร (โชติ หุตานนท์) เป็นเพื่อนที่ดีคนหนึ่งของข้าพเจ้า ได้จากไปสู่สุคติภพแล้ว แต่ความดีของขุนวิศิษฏ์บรรณสารยังอยู่ในมนุษยโลกกับเพื่อนฝูงทั้งหลายโดยมิอาจจะลืมได้ ขุนวิศิษฏ์บรรณสารเป็นนักเรียนโรงเรียนราชวิทยาลัยร่วมชั้นกันมา ยิ่งกว่านั้นยังเล่นกีฬาร่วมกันนำถ้วยมาให้แก่โรงเรียนอีกด้วย เรากินนอนร่วมโรงเรียนเดียวกันมาหลายปี จึงรักใคร่และรู้จิตใจต่อกันเป็นอันดีตลอดมา

เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๐๙ เรายังได้นัดพบกินเลี้ยง และถ่ายรูปร่วมกันเนื่องจากรุ่นชั้น ๘ พ.ศ. ๒๔๖๓ เวียนมาครบ ๔๖ ปี ทุก ๆ คราวที่เรานัดพบกันขุนวิศิษฏ์บรรณสารต้องมาร่วมด้วยทุกคราว ตั้งแต่นี้ต่อไปเราจะขาดเพื่อนร่วมรุ่นผู้นี้ไปเสียแล้ว

อันความตายเราไม่สามารถจะเลือกหรือกำหนดวันเวลาได้ เมื่อถึงคราวก็ต้องไป ในโอกาสที่จะทำการพระราชทานเพลิงศพขุนวิศิษฏ์บรรณสารครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐานอัญเชิญคุณพระศรีรัตนตรัย ตลอดจนผลบุญอันเกิดแก่ทักษิณานุปทาน ที่เจ้าภาพทั้งหลายได้บำเพ็ญแผ่อุทิศส่วนกุศลให้ตั้งแต่ต้นมา จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของขุนวิศิษฏ์บรรณสาร ประสบสุขเกษมสำราญในสัมปรายภพทุกประการ.

สนิธ ชาตินันทน์

(สนิธ ชาตินันทน์)

ยังจำได้

ในระหว่างเรียนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนราชวิทยาลัย บางขวาง จังหวัดนนทบุรี เมื่อประมาณห้าสิบปีมาแล้ว ท่านขุนวิศิษฏ์บรรณสารกับข้าพเจ้ามีความคุ้นเคยสนิทสนมกันในระดับ "อั๊ว – ลื้อ" ทั้งนี้มิใช่เพราะเรียน – กินและนอนอยู่ในโรงเรียนเดียวกันหลายปีเท่านั้น แต่เป็นเพราะเราชอบเล่นฟุตบอลเหมือนกันอีกด้วย ทั้งฟุตบอลที่ลูกทำด้วยหนังและฟุตบอลที่ใช้ส้มโอดิบ ๆ เป็นลูก ฟุตบอลประเภทหลังนี้ ทำให้เราพวกนักเรียนคุ้นเคยกันได้มากอย่างหนึ่ง เพราะต้องเล่นอยู่ในห้องที่ไม่ใหญ่โตนัก ไม่จำกัดเวลาหรือจำนวนผู้เล่นและมีกติกาหรือระเบียบการเล่นน้อยที่สุด ฟุตบอลส้มโอดิบนี่แหละทำให้พวกเราเล่นฟุตบอลลูกหนังได้ดีเด่นไปหลายคน รวมทั้งท่านขุนวิศิษฏ์ ฯ ด้วย ท่านขุนเป็นผู้มีอารมณ์เย็น ไม่ช่างพูด ยิ้มเรื่อย คล่องแคล่วว่องไว วิ่งเร็ว และพร้อมที่จะร่วมสนุกกับเพื่อน ๆ อยู่เสมอ นอกจากฟุตบอลแล้ว ท่านขุนยังชอบเล่นดนตรีด้วย ข้าพเจ้าจำได้ว่า ระหว่างที่อยู่โรงเรียนราชวิทยาลัยด้วยกันนั้น ท่านขุนเป่าขลุ่ย และร่วมอยู่ในวงเครื่องสายของโรงเรียน

ความสนิทสนมระหว่างท่านขุนกับข้าพเจ้ายังไม่ทันจะเลื่อนขึ้นสู่ระดับที่สูงกว่า "อั๊ว - ลื้อ" ข้าพเจ้าก็ต้องออกจากโรงเรียนมาเสียก่อน ต่อมาอีกหลายปี หน้าที่การงานในทางราชการทำให้เราต้องพบปะติดต่อกันอยู่เสมออีกครั้งหนึ่ง และอาจเป็นเพราะการติดต่อเกี่ยวกับราชการนี้เองที่ทำให้ระดับความคุ้นเคยสนิทสนมของเราภายนอกลดลงเป็นระดับ "คุณ – ผม" แต่ระดับภายในนั้นยังเป็นไปเช่นเดียวกับเมื่ออยู่ในโรงเรียน

ในตอนหลังนี้ท่านขุนมีความชำชองทางดนตรีในขั้นหัวหน้าวงแล้ว ข้าพเจ้าจึงสมัครเข้าเป็นลูกวงของท่านด้วยคนหนึ่ง ท่านขุนชอบดนตรีมาก ลงท่านได้ตั้งต้นบรรเลงแล้ว กว่าท่านจะสั่งเลิก ลูกวงก็มักจะโรยแรงไปตาม ๆ กัน ข้าพเจ้าได้ไป

ร่วมวงดนตรีสนุกสนานกับท่านหลายครั้งเท่าที่โอกาสอำนวย ครั้นเมื่อเกษียณอายุราชการด้วยกันแล้ว เราไม่ค่อยจะได้พบกัน เพราะต่างก็ถูกโรคภัยรบกวนตามธรรมดาของสังขาร

แม้การจากไปของท่านขุนจะเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ ข้าพเจ้าก็อดเศร้าสลดใจไม่ได้ที่เพื่อนต้องจากไปเสียอีกคนหนึ่ง ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่านเจ้าภาพที่กรุณาให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสฝากความอาลัยระลึกถึงท่านขุนวิศิษฎ์บรรณสารไว้ในหนังสือนี้ ขอวิญญาณของท่านขุนเพื่อนรักจงประสบความสงบสุขในสัมปรายิกภพทุกประการ เทอญ

นายชำนาญ อินทุโศภณ

ไว้อาลัยแด่ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร

ผมรู้จักกับขุนวิศิษฏ์บรรณสาร (โชติ หุตานนท์) ในราวปี พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นปลายรัชกาลของสมเด็จพระปิยมหาราช เราเป็นนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดราชบูรณะ (ซึ่งต่อมาเป็นโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย) คุณโชติเรียนสูงกว่าผมหนึ่งชั้น เมื่อผมมาเข้าโรงเรียนราชวิทยาลัยที่จังหวัดนนทบุรีในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ คุณโชติมาเข้าก่อนแล้วคือมาเข้าต้นปี ส่วนผมกลางปี เธออยู่บ้าน B. ผมอยู่บ้าน A.

คุณโชติเป็นนักฟุตบอลและเล่นในทีมหนึ่งของโรงเรียน ในตำแหน่งปีกขวา และได้รับหมวกของโรงเรียน (ชมภู - ฟ้าอ่อน) เป็นรางวัล ในการแข่งขันกีฬาประจำปี พ. ศ. ๒๔๖๒ ระหว่างโรงเรียนราชวิทยาลัยกับโรงเรียนมหาดเล็กหลวง คุณโชติกระโดดสูงเป็นที่หนึ่ง และในปีนั้น โรงเรียนเราได้รับพระราชทานถ้วยทองเป็นปีแรก

คุณโชติไปซ้อมรบร่วมกับเสือป่าหลวงทุกปีที่สนามจันทร์ บ้านโป่งและโพธาราม ในระหว่างพักที่ค่ายสนามจันทร์ เรา ๕ คน มีคุณโชติ ชุณห์ โชติ สวัสดิ์ และผม ชอบขึ้นไปบน ๔ เหลี่ยมใกล้เสาคอระฆังองค์พระปฐมเจดีย์ ไม่น้อยกว่า ๕–๖ ครั้ง การขึ้นนั้นเริ่มต้นด้วยการไต่สายโซ่ขนาดข้อมือจากพื้นล่างไปบนฐานล่างขององค์พระก่อน แล้วจึงไต่บันไดเหล็กที่ทำติดแนบกับองค์พระขึ้นไปจนถึงบนคอระฆังเจดีย์ซึ่งอยู่สูงมาก ความประสงค์ก็ต้องการจาฤกชื่อไว้ข้างกำแพงองค์พระ ต่อมาเกรงว่าจะมีใครมาลบชื่อออกเสีย ผมผู้มีน้ำหนักน้อยในจำนวน ๕ คนนี้ จึงได้รับเกียรติให้ยืนบนบ่าของแต่ละท่านเพื่อเอาตะปูเขียนชื่อของท่านเหล่านี้บนเพดานขององค์พระ เข้าใจว่าชื่อของพวกเรายังคงอยู่แต่ไม่มีใครกล้าไปดูด้วยตาตนเองเท่านั้น

ที่ค่ายพักบ้านโป่งนั้น ในตอนเย็น ได้รับอนุญาตให้ลงอาบน้ำในแม่น้ำบ้านโป่งได้ ด้วยความคิดของใครคนหนึ่งใน ๕ คนนี้ที่จะได้ลูกกระรอกหรือลูก

กระแตไปเลี้ยงที่โรงเรียน เราจึงตกลงกันว่ายข้ามน้ำ ทั้ง ๆ ที่น้ำไหลเชี่ยวมาก ไปเสาะแสวงหาสัตว์ดังกล่าวตามต้นไม้ และในการซุกซนคราวนั้น เราได้รับการผจญภัยอย่างตื่นเต้นด้วยการวิ่งกันอย่างเต็มฝีเท้าหนีขึ้นต้นไม้เพราะว่ามีควายเปลี่ยวตัวหนึ่งเกิดไม่ชอบหน้าของพวกเราคนหนึ่งวิ่งไล่ขวิด กว่าเจ้าของจะมาต้อนไปเข้าฝูงได้ เราต้องเป็นลิงเป็นค่างนานพอสมควร

ท่านขุนเป็นคนซื่อตรง มีความพากเพียรมานะอดทน รักเพื่อนฝูงและรักโรงเรียนราชวิทยาลัยอันเป็นสำนักที่ศึกษา ตั้งแต่รู้จักกันมาไม่เคยเห็นทำบาปมีแต่คุณงามความดีมาตลอดชีวิต กุศลอันนี้ย่อมบรรดาลให้ขุนวิศิษฎ์บรรณสารได้รับความสุขในสัมปรายภพ เทอญ ฯ

A 2.

๓ เมษายน ๒๕๑๐

คำไว้อาลัยขุนวิศิษฏ์บรรณสาร

การสูญเสียขุนวิศิษฏ์บรรณสาร (โชติ หุตานนท์) พี่ชายที่รักและเคารพของข้าพเจ้าไปครั้งนี้นับเป็นการสูญเสียอย่างใหญ่ครั้งที่ ๓ เท่าที่ข้าพเจ้าได้เคยสูญเสียมาในชีวิตต่อจากการที่จากไปอย่างไม่มีวันกลับคืนของท่านมารดาและท่านบิดาโดยลำดับ ต่อแต่นี้ไป ข้าพเจ้าเป็นอันหมดญาติผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิด หมดแล้วหมดทุกอย่างที่เป็นความรักและความอบอุ่น คุณพี่จากไปโดยกระทันหันโดยที่ข้าพเจ้ามิได้คาดฝันมาก่อนเลยว่าจะรวดเร็วถึงเพียงนี้ ทำให้เกิดความตระหนกตกใจอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนด้วยความเสียใจอย่างสุดซึ้ง นับแต่สิ้นบุญท่านบิดามารดาก็ได้คุณพี่นี่แหละที่เปรียบเสมือนร่มไทรที่ให้ความร่มเย็น คุณพี่สนใจในสารทุกข์สุกดิบของน้อง ๆ เสมอมา เมื่อยามน้องมีความสุขและมีเกียรติ คุณพี่ก็พลอยชื่นชมโสมนัส เมื่อยามน้องมีทุกข์ก็ให้ความอนุเคราะห์อย่างอบอุ่น คุณพี่ทำหน้าที่ไม่ขาดตกบกพร่อง เต็มไปด้วยเมตตาจิต ไม่เฉพาะแต่บุตรภรรยาญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดเท่านั้น แม้ญาติห่างเพื่อนบ้านมิตรสหายผู้ใต้บังคับบัญชาคุณพี่ก็ไม่เคยขาดความเอื้ออารีเลย คุณพี่เป็นคนร่าเริง ชอบคบหาสมาคมกับคนทุกชั้นทุกเพศทุกวัยไม่ว่าคฤหัสถ์บรรพชิต ทั้งสงเคราะห์คนทั่วไปตามสมควรแก่ฐานะ ฉะนั้น คุณพี่จึงเป็นที่นิยมนับถือรักใคร่ของคนเป็นอันมาก ในย่านใกล้เคียงด้วยกันบ้านคุณพี่นับได้ว่ามีความสำคัญเป็นหนึ่งที่มีงานเป็นประจำ มีผู้คนเพื่อนฝูงญาติพี่น้องไปมาหาสู่เป็นการเอิกเริกเป็นนิจมิได้ขาด

คุณพี่ชอบท่องเที่ยวหาความรู้ไปในที่ต่าง ๆ ตามจังหวัดใกล้ไกลแม้นอกเขตประเทศไทย เมื่อพบของแปลกก็มักซื้อติดตัวมาฝากบุตรภรรยาญาติพี่น้อง สมัยที่ยังอยู่ในวัยแข็งแรงและยังรับราชการอยู่ คุณพี่ให้ความคึกคักและความอบอุ่นแก่ครอบครัวเป็นเลิศ ทุกชีวิตได้รับความสำราญอย่างหาที่เปรียบได้ยาก ให้ทุกอย่างที่เห็นว่าประเสริฐแก่บุตรภรรยาและหลานตลอดจนฐานะอันเป็นปึกแผ่นโดยจะไม่

เดือดร้อนอาทรแต่ประการใด เมื่ออายุล่วงเข้าปัจฉิมวัย คุณพี่ชอบศึกษาหาความรู้ในทางธรรมะ ชอบสนทนาธรรมะ และชอบหาหนังสือธรรมะดี ๆ อ่านอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโปรดปรานหนังสือบรรยายธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ คุณความดีของคุณพี่ถ้าจะให้ข้าพเจ้าพรรณนานานอีกเท่าใดก็ยังไม่จบลงง่าย ๆ เมื่อคุณพี่มาด่วนจากไปเช่นนี้จึงทำให้ข้าพเจ้า น้อง ๆ ภรรยาและลูกหลานต้องเศร้าโศรกเสียใจเป็นอันมาก แต่จะทำอย่างไรได้เพราะเป็นลิขิตของชีวิตต้องเป็นไป ก็ได้แต่ตั้งจิตอธิษฐาน ด้วยเดชะคุณความดีของคุณพี่ได้ประกอบมา ขอจงเป็นแรงบันดาลให้วิญญาณของคุณพี่จงไปสู่สุคติภพเถิด

เล็ก หุตานนท์

คำไว้อาลัย

คุณพี่ขุนวิศิษฏ์บรรณสารได้จากไปแล้ว ซึ่งการจากไปครั้งนี้เป็นการจากไปโดยไม่มีวันกลับ ดังคำของพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า มีเกิดก็ต้องมีดับ นับเป็นการสูญเสียพี่ชายสุดที่รักของข้าพเจ้าอย่างอาลัยยิ่ง คุณพี่ขุนวิศิษฏ์บรรณสารกับข้าพเจ้าเป็นญาติกันโดยทางสายโลหิต คือมีคุณปู่คุณย่าคนเดียวกัน ดังนั้นเมื่อครั้งคุณพี่ขุนยังมีชีวิตอยู่ได้เคยชวนข้าพเจ้าเป็นจำนวนหลายครั้งหลายหนให้ข้าพเจ้ามาร่วมใช้นามสกุล "หุตานนท์" ร่วมกัน แต่ข้าพเจ้าก็ได้ตอบปฏิเสธไปทุกครั้งว่าต่างได้รับพระราชทานนามสกุลมาคนละอย่างขอให้เลยตามเลย ทั้งนี้เป็นการแสดงออกถึงน้ำใจอันบริสุทธิ์ของคุณพี่ขุนว่ามีความเมตตาปรานีและรักใคร่ข้าพเจ้ามาก ส่วนข้าพเจ้าก็เช่นกันมีจิตใจรักใคร่คุณพี่ขุนมากกว่าพี่น้องคนอื่น ๆ ดังจะเห็นได้จากการแสดงออกทั้งสองฝ่าย คือคุณพี่ขุนและข้าพเจ้าต่างก็ไปมาหาสู่บ้านเรือนเยี่ยมเยียนซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ๆ บางครั้งข้าพเจ้าต้องย้ายไปรับราชการต่างจังหวัดครอบครัวของข้าพเจ้าทางกรุงเทพ ฯ เกิดเจ็บไข้ได้ป่วย คุณพี่ขุนก็เป็นธุระเยี่ยมเยียนและช่วยหาแพทย์มารักษาพยาบาลให้ ถึงเรื่องอื่น ๆ ก็เช่นกัน เมื่อข้าพเจ้ามีทุกข์หรือมีกิจธุระจำเป็น คุณพี่ขุนก็ช่วยเหลือทุกครั้งไม่เคยทอดทิ้ง นับว่าคุณพี่ขุนได้มีพระคุณต่อข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยลืมพระคุณอันนี้เลย คุณพี่ขุนเป็นคนมีจิตใจโอบอ้อมอารีแก่คนทุกชั้นและมีใจเป็นบุญเป็นกุศล ได้สละทรัพย์สร้างพระประธาน อุปสมบทบุคคลที่ยากจน ทอดกฐิน สร้างถาวรวัตถุ และสิ่งอื่น ๆ ไว้อีกมาก

ดังนั้น ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐานอุทิศบุญกุศลที่ข้าพเจ้าได้สร้างสมไว้ประกอบกับคุณงามความดีและบุญกุศลที่คุณพี่ขุนได้สร้างไว้ กับบุญกุศลที่คุณพี่ทองดีและญาติมิตรได้อุทิศให้ รวมเป็นกำลัง ๓ ประการ จงเป็นปัจจัยอันแรงกล้าช่วยส่งเสริมดวงวิญญาณของคุณพี่ขุนให้ถึงซึ่งความสุขสัมปรายิกภพตลอดไป

เชื้อ บุศยรัตน์

เมษายน ๒๕๑๐

ไว้อาลัยแด่ "พี่โชติ"

พี่โชติเป็นลูกคนหัวปี เกิดในพระนคร ส่วนข้าพเจ้าเป็นลูกคนสุดท้อง เกิด "ต่างจังหวัด" – ธนบุรี เพราะคุณพ่อคุณแม่อพยพภูมิลำเนาไปปลูกบ้านอยู่ติด ๆ กับบ้านคุณป้าซึ่งเป็นพี่สาวแท้ ๆ ของคุณพ่อ เพื่อเป็นเพื่อนท่าน เราเกิดปีฉลูด้วยกัน แต่เป็นฉลูคนละรอบ เมื่อเล็ก ๆ พี่โชติไม่ใคร่ได้อยู่บ้าน คุณพ่อส่งไปอยู่กับหลวงปู่เจ้าคุณธรรมดิลก (อิ่ม) วัดราชบูรณะ (วัดเลียบ) ตามความประสงค์ของหลวงปู่ท่านบ้าง ไปอยู่โรงเรียนประจำกินนอน "ราชวิทยาลัย" เมืองนนท์บ้าง นาน ๆ จึงจะกลับมาบ้านสักครั้ง ฉะนั้น ในตอนนั้นข้าพเจ้าจึงไม่มีโอกาสใกล้ชิดพี่โชตินัก เมื่อพี่โชติเรียนจบชั้นมัธยมบริบูรณ์ (ม. ๘) แล้ว จึงกลับมาอยู่รวมกับพวกเราที่บ้านฝั่งธนบุรี เพราะหลวงปู่ท่านมรณภาพเสียแล้ว ข้าพเจ้าจึงเริ่มรู้จักพี่โชติดีขึ้นเป็นลำดับนับแต่นั้นเป็นต้นมา

พี่โชติเป็นคนดีพร้อมด้วยประการทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นในด้านความรู้ ความสามารถ หรือนิสัยใจคอ พี่โชติเป็นคนเยือกเย็น น้อง ๆ จะทำอะไรขัดใจก็ไม่เคยเห็นโกรธ ในชีวิตของข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพี่โชติทำบาปเลย ตรงกันข้าม เห็นแต่ทำบุญ ไม่เคยเอารัดเอาเปรียบใคร มีเมตตาจิตต่อผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ชอบช่วยเหลือคนที่กำลังเดือดร้อน คบคนไม่เลือกชั้น ตั้งแต่รัฐมนตรีลงมาจนถึงคนงานภารโรง เป็นคนรื่นเริงและมีอารมณ์ขันตลอดชีวิต

เมื่อข้าพเจ้าเริ่มเรียนหนังสือสูงขึ้น ความเป็นคน "มืออยู่ไม่สุข" ทำให้ข้าพเจ้าพบหลักฐานว่าพี่โชติเป็นนักกีฬาตัวยงคนหนึ่งของราชวิทย์ ข้าพเจ้าได้เห็น "เสื้อสามารถ" และ "หมวกสามารถ" กีฬาฟุตบอลล์ ได้เห็นรางวัลกระโดดสูง กระโดดค้ำถ่อ กระโดดไกล ของพี่โชติ และได้เห็นบัตรเชิญของท่านอาจารย์ใหญ่โรงเรียนราชวิทย์ เชิญคุณพ่อไปเป็นเกียรติในงานแจกประกาศนียบัตร ซึ่งมีพี่โชติเป็นคนหนึ่งที่ได้รับรางวัลพิเศษในฐานสอบไล่วิชาภาษาลาตินได้เป็นเยี่ยม

ดนตรีไทยเป็นสิ่งที่พี่โชติรักเป็นชีวิตจิตใจ ถึงกับจัดตั้งวงมโหรีปี่พาทย์ "วิศิษฏศิลป์" ขึ้นในกระทรวงการคลัง และยังดำรงอยู่สืบมาจนทุกวันนี้ ที่ข้าพเจ้าว่าพี่โชติรักดนตรีไทยนั้น หาได้หมายความว่าพี่โชติเล่นดนตรีฝรั่งไม่เป็นไม่ อย่าว่าแต่ดนตรีฝรั่งเลย แม้แต่ดนตรีเจ๊ก (หมายถึงเพลงเจ๊กแท้ ๆ ไม่ใช่เพลงเจ๊กที่เอามาแปลงเป็นเพลงไทย) พี่โชติก็เล่นได้หมด วานพวกเจ๊กที่ชอบ ๆ กันช่วยต่อให้บ้าง ลักฟังเขามาเล่นบ้าง ตั้งแต่ข้าพเจ้ารู้ความมา ข้าพเจ้าเคยเห็นพี่โชติเล่นซอด้วง ซออู้ ไวโอลิน ขิม ขลุ่ย ออร์แกน เปียนโน คลาริแนต และแตร บางครั้งยังแถมร้องส่งเสียอีกด้วย ยิ่งกว่านั้น ถ้าความจำของข้าพเจ้าไม่ผิด พี่โชติก็เล่นระนาดได้ด้วย พี่โชติเป็นคนมีพรสวรรค์ในการเล่นดนตรีอย่างมาก ไปฟังใครเล่นมาพักเดียวก็จำได้ พี่โชติเคยทำโน๊ตเพลงไทยเดิมแบบใช้เลขอาเรบิคไว้หลายเพลง ที่จำได้มีจรเข้หางยาว สุดสงวน นางครวญ นาคเกียว เขมรลออองค์ เขมรราชบุรี เขมรปากท่อ ใบ้คลั่ง ลาวสวาตกกี่ ลาวเสี่ยงเทียน ลาวแพน พม่าห้าท่อน ทยอยนอก ทยอยใน แขกต่อยหม้อ แขกลพบุรี แขกมอญ บางขุนพรหม ฝรั่งรำเท้า บุหลัน เชิดจีน ปลาทอง เหราเล่นน้ำ ฯลฯ ในโน๊ตนั้นได้แทรกกลเม็ดเด็ดพรายพราวไปหมดตลอดทั้งเพลง น่าเสียดายที่โน๊ตเหล่านั้น เวลานี้ได้หายและ "พัง" ไปหมดเสียแล้วตามอายุขัยของมัน

ข้างฝ่ายคุณพ่อคุณแม่ พอเห็นพี่โชติเล่นดนตรีได้ก็ตามใจ อยากได้อะไรซื้อให้หมด วันหนึ่ง คุณพ่อไปทำงาน ขากลับแวะเวิ้งนาครเขษม เห็นฉิ่งคู่หนึ่งชอบใจเลยซื้อมาฝากลูกชาย พอแก้ห่อออก แทนที่พี่โชติจะดีใจกลับทำหน้าเบ้ เพราะเส้นผ่าศูนย์กลางของฉิ่งคู่นั้นยาวถึง ๔ นิ้วฟุตครึ่งเป็นอย่างน้อย ไม่ทราบว่าเขาทำขึ้นมาสำหรับใช้กับวงดนตรีชนิดไหนและวงไหนกัน เลยเป็นอันไม่ได้ใช้ตีกันเลย คุณแม่ก็เอาใจพี่โชติถึงขนาดลงทุนทำไม้ตีขิมให้ด้วยฝีมือของท่านเอง เหลาเสียอย่างปราณีต มีความแข็งความอ่อนพอเหมาะพอเจาะ ตรงคอคาดไหมสีธงชาติ ตัดหมวกสักหลาดเก่า ๆ ของคุณพ่อมาทากาวติดตรงปลายตรงที่จะใช้เคาะลงไปบน

สายขิม ทำได้ดีถึงขนาดมีนักเลงขิมมาสั่งให้ทำแทนที่จะไปเที่ยวหาซื้อตามท้องตลาด จนวันหนึ่ง คุณพ่อหาหมวกจะใส่ไปทำงานเท่าไร ๆ ก็ไม่พบ หาจนอ่อนใจ ถามไปถามมาจึงได้ความว่าคุณแม่เอาไปตัดทำไม้ตีขิมเสียแล้ว แต่ไม่เป็นไรคุณพ่อมีหมวกหลายใบ คุณแม่ทำไม้ตีขิมให้พี่โชติและนักเลงขิมอยู่เช่นนี้หลายปี แล้วคุณแม่ก็เลยเล่นขิมเสียเองด้วย

ความเป็นนักดนตรีของพี่โชตินั้นอาจจะเรียกได้ว่าตลอดชีวิตของพี่โชติก็ว่าได้ มาในบั้นปลายของชีวิตเมื่อพี่โชติครบเกษียณอายุแล้ว การเล่นดนตรีของพี่โชติก็เลยพลอยครบเกษียณไปด้วย เครื่องดนตรีทุกชิ้น ๆ ไม่ว่าจะมีราคาแพงสักเพียงไหน พี่โชติขนให้พรรคพวกเพื่อนฝูงหมด "ขืนเอาไว้มันก็อดเล่นไม่ได้" พี่โชติบอกข้าพเจ้าอย่างนั้น

พี่โชติชอบเล่นตะกร้อ มักจะชวนเพื่อน ๆ มาเตะเล่นในสวนหลังบ้านเสมอๆ คุณแม่เลยซื้อหวายมาสานตะกร้อให้ลูกชายเตะเสียเลย หมดเรื่องกัน ไม่ต้องไปเที่ยวหาซื้อให้ลำบาก หนัก ๆ เข้ามีคนมาสั่งให้คุณแม่ทำตะกร้อขายให้ บอกว่าตะกร้อที่ท่านทำเตะดีกว่าที่ขายกันในท้องตลาด ทั้งนี้ก็เพราะคุณแม่ท่านเป็น "แม่สาระพัดช่าง" นั่นเอง อาหารหวานคาว กับข้าวไทย จีน ฝรั่ง ทำได้หมด ซ่อมบ้านท่านก็ยังซ่อมเอง เว้นแต่จะเป็นการซ่อมขนานใหญ่เท่านั้น

ว่าวก็เป็นกีฬาที่พี่โชติโปรดปรานเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นจุฬา ปักเป้า หรืออีลุ้ม พี่โชติเล่นหมด ก็คุณแม่อีกนั่นแหละที่เป็นผู้ทำให้ จะเอาทรงอะไร มนุษย์ พิลาป หนุมาน องคต ขนาดตั้งแต่ใส่กลักไม้ขีดไฟขึ้นไปจนถึง ๔ ศอก เศษ ขึ้น ส่าย และยักดีทุกตัว คนเห็นชอบใจมาขอซื้อ เพราะท่านทำถูกส่วนและสวยมาก หลังบ้านคุณพ่อเป็นสวนไม้เบ็ญจพรรณ แต่ละต้นสูง ๆ ใหญ่ ๆ ทั้งนั้น ลมเจ้ากรรมก็พัดไปทางหลังบ้านเสียด้วย ไม่มีที่เล่น เพราะหน้าบ้านเป็นคลองใหญ่ พี่โชติเอาไม้ไผ่ลำยาว ๆ ๒ ลำมามัดต่อกันเข้า แล้วปีนขึ้นไปผูกติดกับต้นสะเดายักษ์ซึ่งมีความสูงเลยหลังคาเรือน ๒ ชั้นไม่น้อย ทำเป็นรอกเล่นว่าว พอขึ้นดีแล้วจึงกระตุกปลายรอกปลงเอาลงมาเล่นต้นมือ

วันหนึ่ง ขณะเมื่อพี่โชติยังเป็นนักเรียนราชวิทย์อยู่ เกิดมีการเจ็บป่วยขึ้นในบ้าน ใครเจ็บเป็นอะไรจำไม่ได้เสียแล้ว พี่โชติกลับมาบ้าน นัยว่ามาเยี่ยมผู้ป่วย ตกตอนกลางคืน พี่เฉลิม (พี่สาวข้าพเจ้า แต่เป็นน้องพี่โชติ) ถูกใช้ให้ไปเอาน้ำร้อนในครัว ความที่พี่เฉลิมเป็นคนกลัวผีจึงถือดุ้นแสมติดมือไปด้วยดุ้นหนึ่ง พร้อมด้วยตะเกียงลานอีก ๑ ดวง พอโผล่ประตูครัวเข้าไปเท่านั้น พี่เฉลิมก็ต้องร้องกรีดขึ้นสุดเสียงด้วยความตกใจ มือไวเท่าความคิด พี่เฉลิมเอาดุ้นแสมที่ถือติดมือไปนั้นกระหน่ำลงไปบนส่วนบนของปีศาจตนหนึ่งซึ่งยืนกางแขนทำมือหงิกงอลับ ๆ ล่อ ๆ อยู่ข้างประตูครัวอย่างไม่นับ เสียงร้อง "โอ๊ย ๆ ๆ ๆ พี่เอง ๆ ๆ" นั่นแหละ พี่เฉลิมจึงได้หยุดตี พี่โชตินั่นเอง เอา "หัวอ้ายโม่ง" ทำด้วยแพรสีน้ำเงินแก่คลุมตั้งแต่ศีรษะลงมาจนถึงบ่า เจาะไว้เฉพาะแต่ตรงนัยต์ตา มิหนำซ้ำเอาฟอสฟอรัสทารอบ ๆ ขอบตาที่เจาะไว้นั้นเสียด้วย สวมเสื้อกางเกงแพรสีน้ำเงินแก่ทั้งชุด เสร็จแล้วพี่โชติต้องมานั่งคลำหัววานน้อง ๆ เอาตะเกียงส่องดูว่าแตกหรือเปล่า แตกน่ะคงไม่แตกหรอก เพราะดุ้นแสมนั้นไม่ใหญ่โตอะไรนัก แต่ข้าพเจ้าไม่วายสงสัยมาจนทุกวันนี้ว่าทำไมพี่โชติลงมาจากเมืองนนท์จึงต้องเอามะกรูดซุกใส่มาบนศีรษะด้วยตั้งหลายลูก ในเมื่อฝั่งธนก็เป็นเมืองสวน มะกรูดหรือก็แสนจะหาง่าย จะว่าเอามาฝากก็ใช่ที่

หวลมาพูดถึงเรื่องอารมณ์ขันกันบ้าง บ่ายวันหนึ่งขณะที่ทุกคนในบ้านกำลังทำงานและดูหนังสือเพลินกันอยู่นั้น ก็ได้ยินเสียงพี่โชติร้องลั่นว่า "เร็ว ๆ เจ้าข้าเอย ใครมาดูคนคอขาดแน่ะ" ทุกต่างคนพากันตกใจใครมาฆ่ามาแกงกันจนคอขาดเหนียงขาด ช่างใจคอโหดร้ายเหลือเกิน จึงพากันวางหนังสือวางงานวิ่งไปดูและไต่ถามกันจ้อกแจ้กไปหมด "ไหนพี่ คนคอขาดอยู่ที่ไหน ใครฆ่าใครกัน" พี่โชติชี้มืออย่างอายเหนียมไปยังเด็กชายเล็ก ๆ คนหนึ่ง อายุประมาณสัก ๑๐ ขวบ กำลังเล่นน้ำอยู่ในคลองหน้าบ้านกับเพื่อน ๆ รุ่นราวคราวเดียวกัน เวลานั้นน้ำในคลองลงงวด เด็ก ๆ ชอบลงไปลอยคอเล่นน้ำกัน และเด็กคนนั้นหกขะเมนเอาหัวมุดน้ำ

เอาบั้นท้ายตั้งแต่ละโพกลงไปจนถึงปลายนิ้วเท้าชูขึ้นมาทำกระดิ๊กกระแด๊ก ๆ อยู่ในอากาศ ทุกคนที่วิ่งไปดูเลยต้องเอามือกุมท้องไปตาม ๆ กัน เว้นแต่คุณแม่คนเดียวที่ไม่ยอมกุมท้องด้วย แต่ข้าพเจ้ามองหาลูกตาดำของท่านไม่พบ

ความเป็นนักดนตรีและความเป็นคนมีอารมณ์ขันของพี่โชติได้สิ้นสุดลงเพียงก่อนหน้าที่พี่โชติจะไม่รู้สึกสติไม่กี่ชั่วโมงนัก หลังจากที่พี่โชติสิ้นลมแล้ว หลาน ๆ (ลูกของพี่โชติ) ได้บอกข้าพเจ้าว่าก่อนหน้าที่พี่โชติจะเสีย ๒ วัน มีกระบวนแห่อะไรไม่ทราบแห่ผ่านหน้าบ้านไป และในกระบวนแห่นั้นมีเชิดหัวสิงห์โตด้วย ทั้ง ๆ ที่กำลังป่วยอยู่ พี่โชติก็ยังอุส่าห์ทำมือทำไม้ร้องตะลุ่งตุ้งแช่เชิดสิงห์โตไปกับเขาด้วย และในตอนหัวค่ำของคืนวันที่พี่โชติจะ "เพียบ" นั้นเอง พี่โชติก็ยังร้องเพลงเล่นอยู่ ทั้ง ๆ ที่เสียงไม่ใคร่จะมี

ตระกูลของข้าพเจ้าล้วนมากรับราชการกระทรวงการคลัง ฉะนั้น พอพี่โชติเรียนจบ ม. ๘ คุณพ่อก็เอาเข้าไปฝากให้ทำงานที่กระทรวงการคลัง ข้าพเจ้าจำได้อย่างชัดเจนไม่มีวันลืมว่า วันแรกที่พี่โชติเข้าทำงานนั้น พอเลิกงานกลับมาถึงบ้านคุณพ่อก็ถามว่า "วันนี้นายท่านใช้ให้ทำอะไรบ้าง" "เปล่าครับ เขาให้นั่งเฉย ๆ" เป็นคำตอบของพี่โชติ รุ่งขึ้นคุณพ่อก็ถามด้วยคำถามเดียวกันนี้อีก พี่โชติก็ตอบด้วยคำตอบเดียวกันนี้อีกเหมือนกัน เป็นเช่นนี้อยู่ ๔-๕ วัน วันหลัง ๆ ต่อมาคุณพ่อไม่ถาม ชรอยท่านคงจะเกรงว่าจะได้รับคำตอบยืนยันตามเดิมอยู่อีกกระมัง ต่อมาอีกประมาณ ๑ เดือน คุณพ่อจะนึกอย่างไรขึ้นมาไม่ทราบ ท่านก็ถามขึ้นมาอีกว่า "วันนี้นายท่านใช้ให้ทำอะไรบ้าง" พี่โชติ "นั่งเฉย ๆ ครับ ไม่ได้ทำอะไร" ต่อจากนั้นคุณพ่อไม่เคยถามอีกเลย ข้าพเจ้าได้ทราบในโอกาศต่อมาจากปากของพี่โชติเองว่า พี่โชติได้ขวนขวาย "หางาน" มาทำ และทำอยู่เช่นนั้นได้ประมาณสักเดือนหนึ่งหรือสองเดือน "นาย" ท่านจึงได้เรียกพี่โชติไปใช้ นัยว่าท่านคงจะได้เห็นฝีไม้ลายมือพี่โชติว่ามีความรู้ความสามารถพอที่จะรับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไปได้ เพราะร่างในหนังสือทุกฉบับที่พี่โชติร่างไปก็ดี

หนังสือทุกฉบับที่พี่โชติพิมพ์ไปก็ดี จะต้องมีลายเซ็นของพี่ของพี่โชติกำกับใน ฐานะผู้ร่างหรือผู้พิมพ์ไปด้วยทุกฉบับตามระเบียบของทางราชการ เมื่อสมัยที่ข้าราชการยังนุ่งผ้าม่วงโจงกระเบนนั้น เวลาพี่โชตินุ่งผ้าม่วงที่อดกอปปีจนขึ้นลาย เป็นมันระยับและยกกลีบแล้ว ช่างงามสง่าอะไรเช่นนั้น ทั้งนี้เพราะพี่โชติเป็นคนขาว และร่างสูงโปร่ง

เนื่องจากการปฏิบัติราชการของพี่โชติเป็นผลดีตลอดมา ฉะนั้น ภายในเวลา ไม่ช้าก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็น "ขุนวิศิษฏ์บรรณสาร" ท่านคงจะนึกว่าพี่โชติดีใจ ในการที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็น "ท่านขุน" "เปล่า ฉันไม่เห็นชอบเลย อยู่ ๆ มา ตั้งให้เราเป็นตัวหมากรุก" (ตัว "ขุน" ในกระดานหมากรุก) พี่โชติว่า และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๕ จากระบอบสมบูรณา ญาสิทธิราช มาเป็นปริมิตตาญาสิทธิราช ข้าราชการที่มีบรรดาศักดิ์ทั้งหลายต่างก็ ได้รับคำแนะนำให้ลาออกจากบรรดาศักดิ์ พี่โชติก็ลาออกกับเขาด้วยความเต็มใจ ต่อมาเมื่อมีการกลับไปใช้บรรดาศักดิ์กันอีกครั้งหนึ่ง พี่โชติอิด ๆ เอื้อน ๆ อยู่ และยังคงเซ็นชื่อว่า "โชติ หุตานนท์" อยู่อีกตั้งนาน จึงได้กลับไปใช้บรรดา ศักดิ์ตามเดิม พี่โชติให้เหตุผลว่า "ไม่อยากกลับไปเป็นตัวหมากรุกอีก"

ระหว่างที่ข้าพเจ้าเรียนหนังสือชั้นมัธยม พี่โชติได้มีส่วนช่วยกวดวิชาคำนวณ และภาษาอังกฤษให้ข้าพเจ้าอย่างมาก คุณพ่อคุณแม่ก็เป็นใจ "มอบอำนาจ เต็ม" ให้เสียด้วย กลับจากโรงเรียนแทนที่จะได้วิ่งหัวหกก้นขวิดเล่นบ้าง ลึกลับ จับตัวข้าพเจ้าพร้อมด้วยหนังสือตำรา กระดาษ ดินสอ กระดาษชนวน ม้าพื้นเทียน เสื่อลากตัวไปท้ายสวนหลังบ้าน ปูเสื่อลงใต้ต้นพุทราปากบ่อน้ำ อ่านไป ทำไป ขึ้นเกมีหวัง "โดนเขก......" แน่ เสร็จแล้วตรวจแก้ให้ ข้าพเจ้าจำได้แม่นยำว่า ปีนั้นข้าพเจ้าสอบเลขวิธี (เลขคณิต) ได้ ๑๐๐ คะแนนเต็ม และสอบได้ที่ ๔ ของชั้น ม. ๔ ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าไม่เคยได้ที่สูง ๆ เช่นนี้มาก่อนเลยในชีวิต

ความเป็นพี่น้อง ความใกล้ชิดสนิทสนม และคุณงามความดีที่พี่โชติมีต่อข้าพเจ้า รวมตลอดทั้งน้องทุก ๆ คน มีเป็นเอนกประการ ฉะนั้น การจากไปอย่างไม่มีวันที่จะกลับคืนมาของพี่โชติจึงยังให้บังเกิดขึ้นซึ่งความเศร้าสลดรันทดใจอย่างใหญ่หลวง นับเป็นการสูญเสียอันยิ่งใหญ่ไม่น้อยไปกว่าการสูญเสียคุณพ่อคุณแม่ผู้บังเกิดเกล้าเลย ขอดวงวิญญาณของพี่โชติโปรดรับทราบไว้ด้วยเถิดว่าน้องนี้เคารพ รัก และอาลัยอาวรณ์ในการจากของพ่ออย่างสุดซึ้ง หากชาติหน้ามีจริง ขอให้เราได้ไปเกิดร่วมท้องกันอีก

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดอำนาจแห่งกุศลจิตและกุศลกรรมที่พี่ได้บำเพ็ญประพฤติปฏิบัติและสร้างสมมาดีแล้ว จงเป็นปัจจัยน้อมนำอำนวยผลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของพี่ จงประสบแต่ความสุขสวัสดีในสุคติสัมปรายิกภพโน้น เทอญ.

ทนง (จำนง) หุตานนท์

คำไว้อาลัย

เมื่อท่านขุนวิศิษฏ์บรรณสารถึงกาลเวลา

โอ้อาลัยใจหายไม่วายโศรก   เหมือนเดือนดับลับโลกสุดแลหา
ขุนวิศิษฏ์บรรณสารถึงกาลเวลา   มามอดม้วยชีวาจากเราไป
เราอยู่หลังนั่งเศร้าให้เปล่าอก   น้ำตาตกตันตื้นฤทัยไหว
เคยเห็นกันหลัดหลัดพลัดกันไป   แสนอาลัยสุดสิ้นถวิลครวญ
แสนระกำช้ำทรวงอุราร้าว   ทุกค่ำเช้าคิดถึงคนึงหวล
ไม่เห็นหน้าใจหายให้รัญจวน   โอ้มาด่วนสิ้นชีพฤดีแด
มัจจุราชช่างกระไรหนอใจร้าย   มาเด็ดชีพแตกสลายให้ห่างแห
ไม่ปราณีพวกเราบ้างตั้งตาแล   โอ้กรรมแท้สร้างไว้แต่ไรมา
อันมนุษย์เกิดมาย่อมดับขันธ์   ต่างก็ตายด้วยกันทุกถ้วนหน้า
เป็นการตายสูญลับดับชีวา   เหลือแต่ชื่อฤาชาความชั่วดี
ท่านขุนทำดีไว้ไม่เสื่อมสูญ   ได้เพิ่มพูนสายสพายเป็นศักดิ์ศรี
ประถมาภรณ์ช้างเผือกเลือกล้วนดี   เป็นศักดิ์ศรีแด่ตระกูลประยูรเอย

พ.ท. วิเชียร สมุทรกลิน

คำไว้อาลัย

ท่านขุนวิศิษฏ์บรรณสาร เป็นผู้ที่มีจิตใจโอบอ้อมอารีแก่บรรดาญาติมิตรทุก ๆ คน เมื่อผู้ใดไปขอความช่วยเหลือ จะเป็นมิตรหรือญาติฝ่ายไหนก็ตาม ท่านขุนเต็มใจช่วยเหลือด้วยความยินดีมิได้รังเกียจ ความดีของท่านขุนย่อมจารึกอยู่ในดวงจิตของคนทุกคนที่ได้มาวิสาสะคบหามิรู้เลือน

ดังนั้น ในฐานะผู้เขียนได้เป็นญาติฝ่ายคุณผู้หญิงของท่านขุน ย่อมประจักษ์นิสัยใจคอความอารีอารอบได้ดี จึงทำให้ผู้เขียนคำไว้อาลัยนี้เว้นที่จะโศรกเศร้าอาลัยอาวรณ์ย่อมไม่ได้อยู่เองในการจากไปของท่านขุนวิศิษฏ์บรรณสารโดยไม่มีโอกาสจะกลับมา

ขอดวงวิญญาณของท่านขุนวิศิษฏ์บรรณสารจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพนั้นเทอญ

นวลแข สมุทรกลิน

แด่คุณพ่อ

คุณพ่อเริ่มเจ็บกระเสาะกระแสะ และไปไหนมาไหนไม่ได้ตั้งแต่วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๐๙ แพทย์แนะนำให้พักรักษาตัวที่โรงพยาบาลเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๑๐ ในตอนนั้นคุณแม่และลูก ๆ ทุกคนมีความหวังกันว่าคุณพ่อจะหายวันหายคืนกลับมาเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูก ๆ หลาน ๆ ต่อไปอีก จนกระทั่งทราบแน่นอนจากแพทย์ว่า คุณพ่อเป็นมะเร็งที่ปอด ทำให้ความหวังของคุณแม่และลูก ๆ ที่จะให้คุณพ่อกลับมาบ้านเพื่ออยู่กับพวกเราต่อไปตามเดิมต้องทะลายลงทันที วันที่ลูกๆ ทราบว่าคุณพ่อเป็นโรคอะไร ลูก ๆ โศรกเศร้าเสียใจอย่างสุดซึ้ง เพราะทราบดีกันทุกคนว่า เมื่อคุณพ่อเป็นโรคนี้แล้วคุณพ่อจะต้องจากพวกลูก ๆ ไปอย่างไม่มีวันกลับ เพียงแต่รอเวลาว่าช้าหรือเร็วเท่านั้น คุณแม่และลูก ๆ ได้แต่นั่งภาวนาให้คุณพ่ออยู่กับพวกเราต่อไปให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ แต่ความตายไม่ปราณีใครเลย คุณพ่อต้องจากพวกเราไปอย่างไม่มีวันจะได้กลับมาพบกันอีก ทิ้งความเศร้าสลด ความเสียดายและความคิดถึงอย่างสุดซึ้งไว้ให้คุณแม่และลูก ๆ อย่างยากที่จะบรรยาย

คุณพ่อเป็นบุคคลที่โอบอ้อมอารี รักลูก รักหลาน และให้ความปรานีกับทุก ๆ คนในครอบครัว แม้แต่เวลาที่คุณพ่อเจ็บอยู่ก็ตาม คุณพ่อก็ยังเป็นห่วงเป็นใยในความเจ็บไข้ของลูก ทำให้ลูกตื้นตันในความกรุณาของท่านเป็นอย่างมาก ทุกคนที่อยู่ในความอุปการะของคุณพ่อพากันเศร้าเสียใจในข่าวอนิจกรรมของคุณพ่อ เพราะเขาพวกนั้นระลึกถึงความปรานี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่คุณพ่อเคยมีต่อเขา คุณพ่อจะช่วยเหลือผู้ที่มาขอความช่วยเหลือทุกคนที่คุณพ่อสามารถจะช่วยได้ ดังนั้นเมื่อคุณพ่อมาจากไปโดยกระทันหัน จึงทำให้ทุกคนตะลึงงันเพราะคิดไม่ถึงกันทั้งนั้น

คุณพ่อเป็นคนรักกีฬา รักดนตรี ตั้งแต่เป็นนักเรียนคุณพ่อเล่นฟุตบอลล์ของโรงเรียนราชวิทยาลัยจนได้หมวกสามารถ สำหรับเรื่องดนตรี คุณพ่อชอบดนตรีไทยเป็นชีวิตจิตใจ คุณพ่อเล่นซออู้ ซอด้วง ขิม ไวโอลิน และได้เคยตั้งวงดนตรี "วิศิษฏ์ศิลป์" ขึ้น ไม่ว่าเพื่อน ๆ หรือลูกน้องของคุณพ่อคนไหนมาขอให้ไปช่วยงานวันเกิด หรือแต่งงานลูก คุณพ่อจะต้องไปช่วยให้งานครึกครื้นขึ้น ต่อมาร่างกายคุณพ่อไม่แข็งแรงพอ จึงเลิกเล่นดนตรีทั้ง ๆ ที่ใจยังรักอยู่ ลูกยังนึกถึงเมื่อครั้งคุณพ่อยังมีชีวิตอยู่ ถ้าคราวใดวิทยุหรือโทรทัศน์มีดนตรีไทย พวกลูก ๆ จะต้องได้ยินเสียงคุณพ่อร้องคลอตามไปด้วยทุกครั้ง คุณพ่อไม่น่ามาจากลูก ๆ ไปรวดเร็วอย่างนี้เลย ทำให้บ้านเงียบเหงาว้าเหว่อย่างบรรยายไม่ถูก มาในระยะนี้คุณพ่อชอบอ่านหนังสือพวกธรรมะมากพอ ๆ กับดนตรี เช่นหนังสือของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นต้น

คุณพ่อหนอยู่โรงพยาบาลได้ ๑ เดือนกับ ๑๑ วัน คุณพ่อไม่ทราบว่าตัวเองเป็นโรคอะไรแน่ เพราะคุณแม่และลูก ๆ ต้องการปิดคุณพ่อเพื่อรักษาหัวใจคุณพ่อเอาไว้ ลูก ๆ ไม่ต้องการให้คุณพ่อกระทบกระเทือนจิตใจ วันที่คุณพ่อไม่ยอมอยู่โรงพยาบาลต่อไปคือวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ คุณพ่อพูดว่า "ให้พ่อกลับบ้านเถอะ แล้วช่วยกันอ้อนวอนหมอด้วย อย่าให้พ่อต้องมาโรงพยาบาลอีก" คุณพ่ออยากเห็นบ้าน บ่นถึงต้นไม้ที่คุณพ่อปลูกไว้ เป็นห่วงเป็นใยไปหมด คุณพ่อได้กลับมาเห็นบ้านอีกครั้งหนึ่ง คุณพ่อได้มาอยู่บ้านเพียง ๗ วันเท่านั้น มัจจุราชก็มาคร่าเอาชีวิตของคุณพ่อสุดที่รักของลูก ๆ ไป

ในที่สุดวันที่ทำความเศร้าสลดที่สุดในชีวิตของลูก ๆ ก็มาถึง วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ คุณพ่อโคม่าตั้งแต่ ๘.๐๐ น. ลูกได้พูดคุยกับคุณพ่อก็เพียงเย็นวันจันทร์ที่ ๖ มีนาคม พอเช้าคุณพ่อก็หมดสติเสียแล้ว คุณแม่ พวกลูก ๆ และญาติพี่น้อง

ทุกคนที่เฝ้าดูอาการคุณพ่ออยู่กลั้นน้ำตาไม่อยู่ทุกคน แล้วเวลาที่คุณแม่และพวกลูกๆ ถูกปลิดดวงใจไปก็มาถึง คุณพ่อสิ้นใจต่อหน้าพวกเราทั้ง ๆ ที่แพทย์ให้ความช่วยเหลืออยู่อย่างใกล้ชิดจนวินาทีสุดท้าย ลูกดูนาฬิกาเวลา ๒๒.๒๘ น. พอดี

ในสุดท้ายนี้ ลูกขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์ในสากลโลกจงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ หากชาติหน้ามีจริง ลูกขอให้ได้เกิดมาเป็นลูกของคุณพ่ออีก

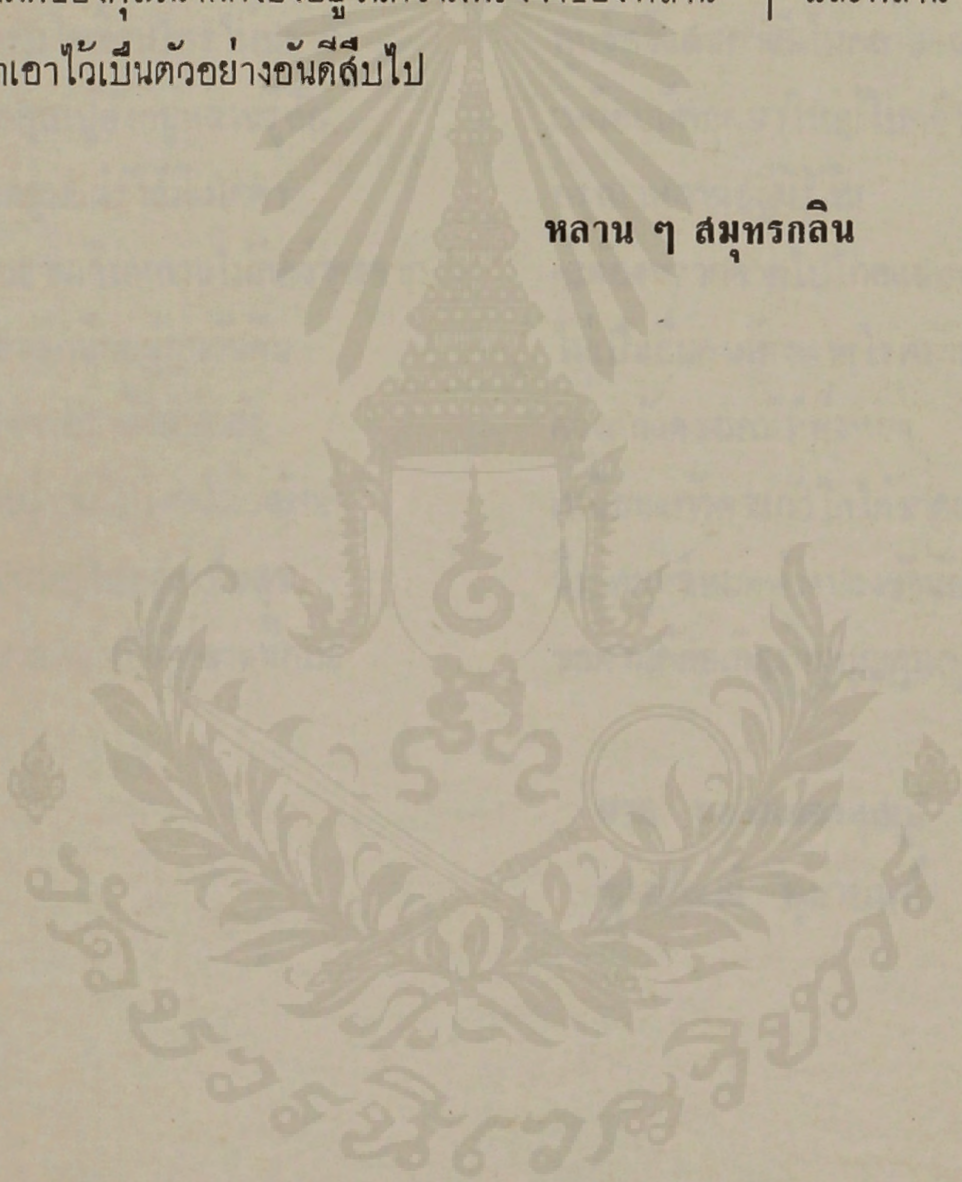
ด้วยความอาลัยรัก

จากลูก

คำไว้อาลัย

เมื่อได้ทราบข่าวอสัญกรรมของคุณน้า รู้สึกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะวัยของคุณน้ายังไม่น่าจะด่วนจากไปเร็วเช่นนี้ แต่ถึงแม้คุณน้าจะจากไปแล้ว แต่คุณความดีของคุณน้าก็คงยังอยู่ในความทรงจำของหลาน ๆ และหลาน ๆ ก็จะขอจดจำเอาไว้เป็นตัวอย่างอันดีสืบไป

หลาน ๆ สมุทรกลิน

"หลานอาลัย"

หลานอาลัยนึกถึงซึ่งคุณปู่
จากไปสู่สวรรค์ชั้นไหนไหน
แดนวิมานชั้นฟ้าที่อยู่ไกล
อยู่ที่ใดโปรดรับความภักดี
สิ้นคุณปู่หลานรู้อยู่กับจิต
เหมือนอาทิตย์หมดแรงสิ้นแสงสี
สิ้นร่มโพธิ์ร่มไทรไม่ปรานี
ทุกข์ทวีแสนอาลัยไม่คลายคลา
เมื่อคุณปู่ยังอยู่หลานรู้สึก
เหมือนมีพฤกษาใหญ่ใบกว้างหนา
ปกคลุมแผ่รังสีมีเมตตา
กรุณาหลานอยู่มิรู้ลืม
เมื่อยามเจ็บหลานไม่คิดว่าจะจาก
จะต้องพรากจากไปไกลแสนหมื่น
ยังระลึกนึกอยู่ทุกวันคืน
ไม่เป็นอื่นคงต้องหายโรคร้ายลา
อนิจจาคราวนี้ไม่มีแล้ว
ดวงแก้วดวงมณีที่พึ่งหนา
คุณปู่จากไปไกลไม่กลับมา
เหมือนแก้วตาแก้วใจได้ขาดลอย
ขอคุณปู่ไปอยู่ที่เป็นสุข
นิราศทุกข์หมดห่วงปวงข้าน้อย
ในภพหน้าถ้ามีหลานนี้คอย
ขอตามต้อยเกิดร่วมบุญคุณปู่เอย

จาก หลานของคุณปู่
ชุมพัณณ์ หุตานนท์

อธิบายตำนานมโหรี

มโหรีเป็นดนตรีประสมวง ซึ่งผู้หญิงเล่นมาแต่โบราณ ทราบว่าเดิมมโหรีวงหนึ่งมีแต่คนเสียงสำหรับขับร้องลำนำและตีกลับพวงให้จังหวะคน ๑ คนสีซอสามสายคน ๑ คนดีดกระจับปี่คน ๑ และคนตีโทนคน ๑ รวมเป็น ๔ คนด้วยกัน.

ต้นเดิมของมโหรีจะมาแต่ไหน มีเค้าเงื่อนปรากฏอยู่ในคำไหว้ครูที่บูชาเบญจศีขรและคนธรรพ ข้อนี้ส่อให้เห็นว่าต้นตำรามาจากอินเดีย แต่ลักษณะที่ประสมวงมโหรีเป็น ๔ คนดังกล่าวนั้น ดูเหมือนจะเอาวิธีขับร้องของเดิม ๒ อย่างมาปรุงประสมกัน คือขับไม้อย่าง ๑ บรรเลงพิณอย่าง ๑ ขับไม้เป็นดนตรีประสมวงผู้ชายเล่น (ยังเล่นในงานสมโภชชั้นสูง เช่นในพระราชพิธีฉัตรมงคลเป็นต้น อยู่จนปัจจุบันนี้) มีคนขับร้องลำนำคน ๑ คนสีซอสามสายคน ๑ คนไกวบัณเฑาะว์ให้จังหวะคน ๑ รวมเป็น ๓ คน การบรรเลงพิณนั้นปรากฏแต่ในหนังสือเก่าเช่นเรื่องกากี ที่คนธรรพดีดพิณเย้ยพระยาครุฑนั้นเป็นต้น เป็นดนตรีเล่นคนเดียว ดีดพิณด้วยขับร้องบรรเลงไปด้วย เพราะมโหรีมีเครื่องขับไม้ครบหมด เป็นแต่เปลี่ยนบัณเฑาะว์เป็นโทน และมีกระจับปี่อันมาแต่พิณ จึงเห็นว่าเดิมคงเอาการเล่นดนตรี ๒ อย่างนั้นประสมกันจึงเกิดเป็นมโหรี แต่คำที่เรียกว่า "มโหรี" จะมาแต่ภาษาใด และมูลศัพท์จะหมายความว่ากระไร ได้มีผู้ค้นหากันมาแต่ก่อนยังหาได้ความไม่.

รูปภาพพวกมโหรีมีเขียนไว้แต่โบราณยังปรากฏอยู่หลายแห่ง มักมีในลายทองเขียนตู้หนังสือเป็นต้น สังเกตดูที่เขียนชั้นตอนปลายสมัยเมื่อกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มโหรีมีคนเป่าขลุ่ยและคนตีรำมะนาเพิ่มขึ้นอีก ๒ คน และมีคำผู้เฒ่าเล่าว่า ราวเมื่อในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์นี้ เพิ่มระนาดไม้กับระนาดแก้ว (๑) ขึ้นอีก ๒ สิ่ง มโหรีวงหนึ่งจึงเป็น ๘ คนด้วยกัน ต่อมาเห็นจะเป็นในรัชกาลที่ ๒

(๑) มีผู้ชำนาญดนตรีบางคน คิดเห็นว่าระนาดแก้วนั้น ซะรอยเดิมจะเป็นแต่คำเรียกระนาดไม้อย่างเล็กที่มโหรีเล่น มีผู้เอาชื่อมาคิดทำระนาดด้วยแก้วจริง ๆ ขึ้น ในชั้นหลังระนาดแก้วจึงมิได้เป็นของใช้กันเป็นสามัญ ด้วยเสียงไม่เพราะ

เพิ่มจะเข้เข้าในเครื่องมโหรีอีกอย่าง ๑ และเริ่มใช้ฆ้องวงแทนระนาดแก้ว จะเข้และฆ้องวง ๒ สิ่งนี้ เดิมเป็นเครื่องดนตรีของมอญ เล่ากันว่าเมื่อแรกเอาฆ้องวงมาใช้ในเครื่องมโหรีเกิดลำบาก ด้วยเรือนฆ้องวงมอญงอนสูงขึ้นไปทั้ง ๒ ข้าง ผู้หญิงไทยห่มผ้าสไบเฉียง จะยกแขนตีฆ้องให้ถึงลูกสูง ผ้าห่มเปิดไม่มิดชิด จึงได้แก้เรือนฆ้องลงให้ราบอย่างทุกวันนี้ ฉิ่งและฉาบ ๒ สิ่งนี้ ว่าเดิมเป็นเครื่องปี่พาทย์ พึ่งเอามาใช้ในเครื่องมโหรีชั้นหลังต่อมาอีก เครื่องอย่างอื่นนอกจากที่ได้กล่าวมา เช่น ระนาดทุ้ม ระนาดทอง ระนาดเหล็กก็ดี ฆ้องวงเล็กก็ดี เป็นของคิดขึ้นใหม่ในกรุงเทพ ฯ สำหรับปี่พาทย์ ซอด้วงและซออู้ก็เป็นของสำหรับเล่นดนตรีอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งจะกล่าวต่อไปข้างหน้า แล้วจึงเลยเอามาใช้ในเครื่องมโหรีราวเมื่อในรัชกาลที่ ๔ แต่ก่อนนั้นหาได้ใช้ไม่

บทที่แต่งสำหรับขับร้องมโหรีนั้น กำหนดเป็น ๒ อย่าง เป็นบทเกร็ดสำหรับให้ขับร้องเข้าเพลงมโหรี เช่นร้องเพลงตับเป็นต้น คือแต่งเอาเพลงเป็นหลักของบทอย่าง ๑ อีกอย่าง ๑ เป็นบทเรื่องสำหรับให้ขับร้องเป็นเรื่องติดต่อกันไป (ทำนองอย่างเล่นละคร) เลือกเพลงต่าง ๆ มาร้องให้เข้ากับบท คือเอาบทเป็นหลักของเพลงกลับกันกับอย่างก่อน บทมโหรีชั้นเก่ามักแต่งเป็นกาพย์ มาชั้นหลังราวตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงได้แต่งเป็นกลอนแปด ที่ยังแต่งเป็นกาพย์ให้เข้ากับเพลงร้องก็มี แต่มีน้อยไม่เป็นสามัญเหมือนกลอนแปด

เพลงมโหรีที่แต่งไว้แต่ก่อนมีมากกว่ามาก แต่ที่มีชื่อปรากฏอยู่ในตำราฉบับในหอพระสมุด ฯ [๑] ก็เกือบถึง ๒๐๐ เพลง และเพลงมโหรีนั้นเป็น ๒ อย่าง อย่าง ๑ เรียกว่า "เพลงตับ" คือเอาเพลงหลาย ๆ เพลงต่อกันไว้เป็นตับ แล้วเรียกชื่อเป็นเรื่องต่าง ๆ เช่นตับหนึ่งเรียกว่า "เรื่องพระนคร" มีเพลงต่าง ๆ ๓ เพลง และอีกตับหนึ่งมี ๕ เพลง เรียกชื่อว่า "นางไห้" ฉะนี้เป็นต้น มักเอาชื่อเพลงต้นตับเรียกเป็นชื่อเรื่อง อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า "เพลงเกร็ด" คือบรรดา

(๑) ตำรานี้ต้นฉบับที่หอพระสมุด ฯ ได้มา เป็นลายมือเขียนครั้งรัชกาลที่ ๓

เพลงที่มิได้เอาเข้าตับ นับเป็นเพลงเกร็ดนอกเรื่อง เพลงตับสำหรับทำมโหรีที่เวลายาว มิให้ต้องทำเพลงเดียวซ้ำซากหลายเที่ยว พอบอกว่าทำเรื่องนั้น ก็รู้ได้ว่าจะทำเพลงใด ๆ ไปจนตลอดเรื่อง เพลงเกร็ดนั้นสำหรับทำเวลาสั้น คือทำเมื่อจะฟังแต่เฉพาะเพลงหรือเฉพาะบทร้องผิดกันดังนี้ แต่เพลงต่าง ๆ ที่อยู่ในตับ จะถอนเอาไปร้องเป็นเพลงเกร็ดก็ได้ไม่ขัดข้องอันใด

ชื่อเพลงมโหรีของเก่ามีอยู่ในตำรามาก ถ้าไม่พิมพ์รักษาไว้ก็จะสูญเสีย จึงได้คัดมาพิมพ์ไว้ต่อไปนี้ ถ้าท่านผู้ใดไม่พอใจจะอ่านก็ขอให้พลิกข้ามไปเสีย

ตำราเพลงมโหรี

เพลงตับสำหรับไหว้ครูข้างเย็น

๑ เนียรปาตี

๒ ชมพูนุท

๓ ทองเก้าน้ำ

๔ ทองย้อย

๕ ทองพราย

๖ ทองสระ

๗ ทองสรม

เพลงตับสำหรับไหว้ครูข้างเช้า

๑ โฉลกแรก

๒ ลอยชายเข้าวัง

๓ อักษรโฉลก

๔ วิศาลโฉลก

๕ มหาวิศาลโฉลก

๖ พราหมณ์เข้าโบสถ์

๗ โยคีโยนแก้ว

เพลงตับเรื่องพระนคร

๑ พระนคร

๒ ลำไป

๓ ถอยหลังเข้าคลอง

เพลงตับเรื่องนางไห้

๑ นางไห้

๒ ชมทะเล

๓ ลมพัดชายเขา

๔ คำหวาน

๕ เบ้าหลุด

เพลงตับเรื่องนางกราย

๑ นางกราย

๒ นางเยื้อง

๓ สร้อยต่าน

๔ นาคเกี่ยวพระสุเมรุ

๕ พระรามตามกวาง

๖ พระราม (คืน) นคร

๗ พระรามเดินดง

เพลงตับเรื่องอรุ่ม

๑ อรุ่ม

๒ สร้อยสน

๓ มะลากาน้ำทอง (อีกตำราหนึ่งเรียกเล่าซอ)

๔ ตะลุ่มโปง

๕ อาถรรพณ์

๖ คู่อาถรรพณ์ (อีกตำราหนึ่งเรียก อาถรรพณ์สี่)
(อีกตำราหนึ่งมีเพลงที่ ๗ เรียกว่าอาถรรพณ์แปด)

เพลงตับเรื่องอรชร

๑ อรชร

๒ คู่อรชร (อีกตำราหนึ่งไม่มี)

๓ สายสมร

๔ ประตงโอด

๕ ประตงพัน

๖ ประตงเรื่อย (อีกตำราหนึ่งไม่มี)

๗ ประตงละคอน (อีกตำราหนึ่งไม่มี)

๘ ประตงหวน

เพลงตับเรื่องพระทอง

๑ พระทอง

๒ คู่พระทอง

๓ ตุ๊ดตู่

๔ คู่ตุ๊ดตู่

๕ นกร่อน (แต่ ๕ จน ๙ อีกตำราหนึ่งไม่มี)

๖ ลีลากระทุ่ม

๗ คู่ลีลากระทุ่ม

๘ โล้

๙ ระบำเทศ

เพลงตับเรื่องทำขวัญ

๑ มอญแปลง

๒ สรรเสริญพระจันทร์

๓ มหาชัย

๔ มโนห์ราโอด

๕ ราโค

๖ เหรา

๗ หงส์ไซ้ดอกบัว

เพลงตับเรื่องเขนง

๑ เขนง (เพลงตับนี้อีกตำราหนึ่งว่า

๒ ซัดน้ำ ๑ เขนง

๓ ซัดกระแจะ ๒ กระทงเขียว

๔ โตเล่นแก้ว ๓ ขอมแปลง

๕ หนุ่มน้อย ๔ มอญเล็ก)

๖ ระวังระไว

เพลงตับเรื่องสระบุหร่ง

๑ สระบุหร่ง
๒ กะระนะ
๓ นางบุหร่ง
๔ มะลากาเสียเมือง
๕ มลายูหวน
๖ คู่มลายูหวน
๗ แสนพิลาปน้อย
๘ แสนพิลาปใหญ่
๙ สมิงทองไทย
๑๐ สมิงทองแขก
๑๑ สมิงทองมอญ
๑๒ เพื่อนนอนน้อย
๑๓ เพื่อนนอนใหญ่
๑๔ นกกระจอกต้องกระเบื้อง
๑๕ ดอกไม้ไทร
๑๖ ดอกไม้ตานี
๑๗ น้ำค้างตะวันตก
๑๘ น้ำค้างตะวันออก

เพลงตับเรื่องดอกไม้

๑ ดอกไม้
๒ ดอกไม้โอด
๓ ดอกไม้พัน
๔ สุวรรณหงส์

เพลงตับเรื่องเกสรมาลา

๑ เกสรมาลา (อีกตำราหนึ่งว่า สุวรรณมาลา)

๒ ก้านต่อดอก

๓ สะสม

๔ นางนาคใหญ่

เพลงตับเรื่องบังใบ

๑ บังใบ

๒ แฝงใบโอด

๓ แฝงใบพัน (อีกตำราหนึ่งไม่มี)

เรื่องถอนสมอ

(อีกตำราหนึ่งรวมตับนี้ไว้ในเรื่องบังใบ)

๑ ฝรั่งถอนสมอ

๒ คู่ถอนสมอ

๓ บ้าบ่น

๔ คู่บ้าบ่น

๕ แขกสวน

๖ แขกกินข้าว

๗ ยาเมาเล

๘ สังข์น้อย

๙ สังข์ใหญ่

เพลงตับเรื่องพัดชา

(อีกตำราหนึ่งตับนี้ไม่มี)

๑ พัดชา

๒ คู่พัดชา

เพลงตับเรื่องนางนาค

๑ นางนาคน้อย

๒ คู่นางนาค

๓ นกร่อน

เพลงตับเรื่องม้าย่อง

(อีกตำราหนึ่งรวมตับนี้ไว้ในตับนางนาค)

๑ ม้าย่อง

๒ ม้ารำ

๓ พิไลน้ำทอง (อีกตำราหนึ่งว่าอรชรสี่)

เพลงตับเรื่องพระนเรศวร

๑ นเรศวรชนช้าง

๒ อุปราชขาดคอช้าง

๓ พุดทรากระแทก

๔ เชิงตะกอน

๕ นางร่ำ

๖ พระรามเป่าสังข์

เพลงต่อไปนี้ ๒ ตับมีแต่ในอีกตำราหนึ่ง

เพลงตับเรื่องยิกิน

๑ ยิกินใหญ่

๒ ยิกินเล็ก

๓ ยิกินหน้าศพ

๔ ยิกินยาก

เพลงตับเรื่องจันดิน

๑ จันดิน

๒ คู่จันดิน

๓ บ้าระบุ่น

เพลงเกร็ดนอกเรื่อง

๑ ศรีประเสริฐ

๒ ระส่ำระสาย

๓ คู่ระส่ำระสาย

๔ อังคารสี่บท

๕ นางตานีร้องไห้

๖ ย่านเถร (อีกตำราหนึ่งเรียก โยคี)

๗ ล่องเรือละคอน

๘ มดน้อย

๙ ยิกินแปดบท
๑๐ เนื้อมโหรี
๑๑ โฉลกไทยใหญ่
๑๒ บ้าระบุ่นเทศ
๑๓ จันดิน
๑๔ นางบุหร่ง
๑๕ ญี่ปุ่น
๑๖ จำปาทองเทศ
๑๗ เนระคันโยค
๑๘ คูเนระคันโยค
๑๙ พระนครเขิน

เพลงมอญ ๔๘ นอกเรื่องเพลง

๑ กระเรียนร้องตัวผู้
๒ กระเรียนร้องตัวเมีย
๓ แมลงภู่กลาย
๔ ค่าไอยรา
๕ โสน
๖ จอมศรี
๗ จอมทอง
๘ ตุ้งติ้ง
๙ หงส์ร่อน
๑๐ หงส์บิน
๑๑ หงส์ลีลา

๑๒ หงส์ฟ้อน

๑๓ หงส์คาบแก้ว

๑๔ รัศมีพระจันทร์

๑๕ พระจันทร์ลับเหลี่ยม

๑๖ นกเอี้ยงตัวผู้

๑๗ นกเอี้ยงตัวเมีย

๑๘ แมลงเม่าทองตัวผู้

๑๙ แมลงเม่าทองตัวเมีย

๒๐ เพลงทิพ

๒๑ ทะนานทอง

๒๒ ลมบน

๒๓ น้ำไหลซอกเขา

๒๔ มือลม

๒๕ มุโล่ง

๒๖ มุใน

๒๗ มะลิเลื้อย

๒๘ ดาวดวงหนึ่ง

๒๙ กลิ่อ่อง

๓๐ สามภาษา

๓๑ สาวน้อย

๓๒ แม่หม้ายสามคน

๓๓ เต่าทองตัวผู้

๓๔ เต่าทองตัวเมีย

๓๕ เต่าฟักไข่

๓๖ ลูกติดแม่
๓๗ การเวกตัวผู้
๓๘ การเวกตัวเมีย
๓๙ เหราเล่นน้ำ
๔๐ เทพจุติ
๔๑ แมลงมุมตีอก
๔๒ จำปาเจ็ดกลีบ
๔๓ งูรัดเขียด
๔๔ แมลงปอสะบัดปีก
๔๕ เรไรร้อง
๔๖ กระต่ายชมจันทร์
๔๗ อินทรีคาบช้าง
๔๘ หนุมานลองเล็บ

เพลงจีน

๑ จีนเก็บดอกไม้
๒ กรองดอกไม้
๓ ร้อยดอกไม้
๔ จีนหลวง
๕ นางกลับเข้าที่
๖ นางลุกจากที่

รวมเพลงมโหรีมีในตำรา ๑๙๗ เพลง

เพลงที่ปรากฏในตำรานี้ ได้ถามพวกครูมโหรีชี้แจงว่าทุกวันนี้สูญไปเสียมากแล้ว เพลงที่ไม่เคยได้ยินชื่อทีเดียวก็มี เพราะตำรานี้เป็นของโบราณ เห็นจะเป็นเพลงครั้งกรุงเก่าโดยมาก

การเล่นมโหรีเมื่อครั้งกรุงเก่าคงเล่นกันชุม จึงได้มีผู้คิดผูกเพลงมโหรีขึ้นมากมายดังปรากฏในตำรา เพราะเหตุในสมัยนั้นยังมีพระราชบัญญัติห้ามมิให้ใครมีละคอนผู้หญิงนอกจากของหลวง ผู้มีบรรดาศักดิ์ซึ่งมีสตรีเป็นบริวารจึงหัดแต่มโหรีไว้เป็นเครื่องบำเรอที่บ้านเรือน และพาไปเล่นดอกสร้อยสักรวาในเวลางานนักขัตฤกษ์ มาถึงชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ มาจนรัชกาลที่ ๓ เจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่ก็มีมโหรีกันโดยมาก ในเพลงยาวเก่า(๑) บท ๑ กล่าวถึงมโหรีที่บ้านเจ้าพระยาพระคลัง (หน) พอเห็นลักษณะการเล่นมโหรีสมัยนั้นได้ จึงคัดมาพิมพ์ไว้พอให้เห็นเป็นอุทาหรณ์

๏ เจรจาพลางทางชวนขึ้นหอนั่ง เรานั่งฟังเสียงทับกระจับปี่ ทั้งซอรับขับขานประสานดี เรื่องนี้นางไห้พระนคร ครั้นพระกรุณาจะใกล้หลับ มักให้ขับนางกรายสายสมร แล้วไปเรื่องมลายคู่เพื่อนนอน ถ้าจวนตื่นแล้วจึงย้อนมาทางใน มโหรีน้อยน้อยนี้ซึ่งหัด แต่สันทัดเรื่องรู้เหมือนผู้ใหญ่ (แล้วก็สั่งเสมียนรองทั้งสองไปบอกพระไวยว่าจำเลยมาแล้วเอย)

เข้าใจว่าการเล่นมโหรีมาจับเสื่อมซาลงตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ด้วยพระราชทานอนุญาตให้ใคร ๆ มีละคอนผู้หญิงได้ตามชอบใจไม่ห้ามปรามดังแต่ก่อน ผู้ที่มีสตรีเป็นบริวารไปหัดเป็นละคอนผู้หญิงเสียโดยมาก เมื่อมีละคอนผู้หญิงขึ้นแทนละคอนผู้ชาย การที่ฝึกหัดผู้ชายเป็นโขนละคอนอย่างแต่ก่อนก็เปลี่ยนไปเป็นปี่พาทย์ เกิดการ

(๑) คือเพลงยาวเรื่องว่าความแต่งในรัชกาลที่ ๑ หอพระสมุด ฯ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘

นิยมเล่นปี่พาทย์เครื่องใหญ่รับเสภา (๑) กันขึ้นแทนมโหรี มโหรีผู้หญิงก็เสื่อมทรามด้วยเหตุทั้งสองประการที่กล่าวมา

แต่มีโหรีอีกอย่างหนึ่งเป็นของผู้ชายเล่น เกิดขึ้นแทนมโหรีผู้หญิง คือที่เรียกว่า "มโหรีเครื่องสาย" กล่าวกันว่าเริ่มมีขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๓ เดิมเป็นแต่มีผู้เอาเครื่องดนตรีแปลก ๆ เช่นซอสองสายอย่างจีน มาเล่นดนตรีไทย ต่อมาจึงคิดเล่นประสมวงกัน มีซอด้วง ซออู้ จะเข้ ปี่อ้อ ทำเข้ากับกลองแขกเรียกว่า "กลองแขกเครื่องใหญ่" ครั้นมีคนชอบจึงแปลงมาเป็นมโหรี โดยเอาเครื่องมโหรีเดิมมาประสม ใช้โทนรำมะนาขลุ่ยแทนกลองแขกและปี่อ้อ บางทีก็มีระนาดและฆ้องวงเพิ่มเข้าด้วย จึงเรียกกันว่ามโหรีเครื่องสาย ซึ่งเล่นอยู่เป็นพื้นในทุกวันนี้ กระบวนร้องของมโหรีเครื่องสายไปเอาอย่างปี่พาทย์เครื่องใหญ่ใช้ส่งลำนำอย่างเสภาเสียเป็นพื้น บทและกระบวนขับร้องอย่างมโหรีเดิมก็เสื่อมสูญไปทุกที กรรมการหอพระสมุด ฯ จึงพยายามรวบรวมบทมโหรีของเก่าพิมพ์รักษาไว้ในสมุดเล่มนี้ เพื่อจะมิให้สาบสูญไปเสียทีเดียว แสดงเรื่องตำนานมโหรีสิ้นเนื้อความเพียงนี้

เพลงยาวตำรามโหรี

๏ ข้าไหว้ครูซอขอคำนับ ขับบรรสานสายสุหร่ายเรื่อง มโหรีแรกเริ่มเฉลิมเมือง บอกเบื้องฉบับบุราณนาน แต่บรรดาเพลงใหญ่ให้รู้ชื่อ คือโฉลก

(๑) ปรากฏในหมายรับสั่งครั้งรัชกาลที่ ๔ ว่าเมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๙๙ มีการบวงสรวงฉลองพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทเมื่อเดือน ๕ ขึ้นค่ำ ๑ โปรด ๆ ให้ขอแรงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ของเจ้านายและข้าราชการเข้าไปทำบวงสรวง มีรายชื่อพิณพาทย์ในเกณฑ์ครั้งนั้น คือของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัววง ๑ กรมหลวงเทเวศรวัชรินทร์วง ๑ กรมหลวงสรรพศิลปปรีชาวง ๑ กรมหลวงวงศาธิราชสนิทวง ๑ สมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลาวง ๑ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศวง ๑ หม่อมเจ้าประเสริฐศักดิ์วง ๑ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติวง ๑ เจ้าพระยายมราชวง ๑ พระยามนตรีสุริยวงศ์วง ๑ พระยาเสนาภูเบศร์วง ๑ พระยาสุรินทรราชเสนีวง ๑ เจ้าหมื่นสรรเพธภักดีวง ๑ รวมทั้งสิ้น ๑๓ วงด้วยกัน ปี่พาทย์สำหรับเล่นละคอนในสมัยนั้นเห็นจะยังเป็นเครื่อง ๕ จึงไม่ปรากฏว่าปี่พาทย์เจ้าของละคอนเช่นกรมพระพิทักษ์เทเวศร์ ต้องเกณฑ์ในงานนี้

แรกเรื่อยเฉื่อยฉาน อักษรโฉลกบรรเลงลาน วิศาลโฉลกนั้นเป็นหลั่นลด มหาโฉลก, ลอยชายเข้าวัง พราหมณ์เดินเข้ายังอุโบสถ โยคีโยนมณีโชติชด เจ็ดบทบอกต้นดนตรี ฯ

๒ เพลงซอที่สองรองรับ นับอีกเจ็ดบทกำหนดสี่ มีนามว่า เนรปาตี กับศรีสุวรรณ, ชมพูนุท ทองเก้าน้ำนอง, ทองย้อย ทองพรายแพร้วพร้อยแสงสุด ทองสระ, ทองสรมสมมุต กุลบุตรจงจำลำนำนาน ฯ

๓ นางกรายแล้วย้าย, นางเยื้อง เรียงเรื่องเรียบร้อยสร้อยต่าน นาคเกี่ยวพระสุเมรุพาดพาน พระอวตารติดตามกวางทอง ราเมศออกเดินดงดอน พระรามคืนนครควรสนอง เจ็ดเพลงบรรเลงล้ำทำนอง ที่สามต่อสองประสานกัน ฯ

๔ ขึ้นมอญแปลงใหญ่ในบทสี่ สรรเสริญจันทรีสรวงสวรรค์ มหาชัยในเรื่องรำพัน มโนห์ราโอดอันครั่นครวญ ราโคเคียงเรียง, เหรา หงส์ไซ้ปทุมา, สร้อยสงวน ยิ่งฟังยิ่งเพราะเสนาะนวล ในขบวนบรรเลงเพลงพอ ฯ

๕ บังใบ, แฝงใบโอดอ้อน ฝรั่งร่ายร้องถอนสายสมอ คู่ฝรั่ง, บ้าบ่นบทซอ คู่บ้าบ่นต่อลำดับไป แขกสวด, แล้วแขกกินเหล้า อีกยาเมาเล, สังข์ใหญ่ สังข์น้อยร้อยเรียบระเบียบใน สิบเอ็ดบทบอกไว้ให้เจนจำ

๖ สระบุหร่งรับขับอ้าง กะระนะ, นางบุหรงเรื่อยร่ำ มะลากาเสียเมืองลำนำ มลายูหวนซ้ำสืบไป แล้วคู่มลายูหวน เสนาะนวลเพลงเพื่อนนอนใหญ่ เพื่อนนอนน้อย, ดอกไม้ไทร เป็นลำดับดอกไม้ตานี แสนพิลาปใหญ่, พิลาปน้อย น้ำค้างย้อยตะวันตกเรื่อยรี่ น้ำค้างตะวันออกโดยมี นกกระจอกต้องที่กระเบื้องร้อน สมิงทองไทย, รามัญ, แขก สิบแปดเพลงแจงแจกจำสอน ประสานเสียงเพียงซอสวรรค์วอน ที่หกจบกลอนไม่บิดบัง ฯ

๗ เพลงเจ็ดนั้นตั้งอรชร สายสมร, ประโตงโอดโดยหวัง ประโตงหวน, ประโตงพันพึงฟัง เป็นห้าเพลงไม่พลั้งเพลินชม ฯ

๘ เพลงแปดนั้นสุวรรณมาลา มาก้านต่อดอก, สระสม ทั้งนางนาคใหญ่ชื่นชม บรรสมเป็นเพลงแปดปอง ฯ

๙ พระทอง, คู่พระทอง, ตุ๊ดตู่ คู่ตุ๊ดตู่จงรู้เรื่องสนอง สิ้นบทเพราะล้ำทำนอง เรียกร้องเพลงเก้ากล่าวกลอน ฯ

๑๐ เพลงสิบนั้นเรียกดอกไม้ ดอกไม้พันประไพเกสร อีกดอกไม้โอดเอื้อนชะอ้อน สุวรรณหงส์ร่อนคัคณานต์ ฯ

๑๑ นางไห้, ลมพัดชายเขา เบ้าหลุด, ชมทะเล, คำหวานห้าบทกำหนดในการ ประมาณที่สิบเอ็ดเพลงมี ฯ

๑๒ อรุ่ม, สร้อยสนระคนกัน อาถรรพณ์, ตะลุ่มโปง, อาถรรพณ์สี่ อาถรรพณ์แปด, เล่าซอต่อคดี เพลงที่สิบสองมีเจ็ดครบ ฯ

๑๓ ยิกินใหญ่, ล่องเรือนคร แทรกซ้อนยิกินหน้าศพ ยิกินยากซ้ำคำรบ เพลงสิบสามจบเจนใจ ฯ

๑๔ สิบสี่นั้นคือพระนคร เรือยร่อนสำเนียงเสียงใส อีกทั้งลำนำลำไป ถอยหลังเข้าในคลองจร ฯ

๑๕ เพลงสิบห้านั้นมานางนาคน้อย คู่นางนาคพลอย, นกร่อน ม้าย่อง, ม้ารำ, อรชร สีสอนตามเรื่องเนื่องกัน เขนง, กระทงเขียวแสง ขอมแปลง, มอญเล็ก สลับคั่น แยกออกเพลงละเจ็ดจงสำคัญ เพลงสิบห้ารำพันจบลง ฯ

๑๖ สิบหกยกบทกำหนดชื่อ คือว่าจันดินอย่าลืมหลง อีกคู่จันดินโดยจง บทบ้าระบุ่นคงครบกระบวน จบเพลงเรื่องใหญ่แม้นใครเรียน อุตส่าห์เพียรให้ดีถี่ถ้วน เพลงพลัดท่านจัดไว้ตามควร สิบส่วนโดยระเบียบเรียบร้อย ฯ

๑ ศรีประเสริฐระส่ำระสาย เรียงรายวงแหวนรอบก้อย (๑) อังคาร, เนระคันโยค, โยคี, มดน้อย นางตานีไห้ละห้อยโศกา พระนครเขินขับบรรเลง ร้อยสามสิบเจ็ดเพลงพึงศึกษา มโหรีมีเรื่องบุราณมา แต่กรุงศรีอยุธยาใหญ่เอยฯ

---

(๑) ในตำราอีกฉบับ ๑ หมวดนี้มีชื่อเพลง ล่องเรือละคอน จำปาทองเทศ ญี่ปุ่นเกินอยู่ ๓ เพลง แต่เพลงแหวนรอบก้อยหามีไม่

(เพลงยาวบทนี้สงสัยว่าเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่งครั้งรัชกาลที่ ๑)

เพลงยาวไหว้ครูมโหรี

๏ ยอกรกึ่งเกล้าบงกชเกศ ไหว้ไทเทเวศร์เป็นใหญ่ อันเรืองรู้ครูครอบพิณชัย สถิตในฉอชั้นกามา ทรงนามชื่อบัญจศีขร ได้สั่งสอนสานุศิษย์ในแหล่งหล้า เป็นตำรับรับร้องสืบมา ปรากฏเกียรติในแผ่นดินดอน ข้าขอชุลีกรรมคำนับ พระคนธรรพด้วยใจสโมสร จะดีดสีขับร้องทำนองกลอน จงศรีสถาพรทุกประการ ฯ

๏ อนึ่งข้าขอประณตบทรัช พระจุลจอมจักรพรรดิมหาศาล คือองค์พระทรงครุฑชัยชาญ อวตารจากเกษียรสมุทรมา หวังจะทรงดับเข็ญให้เย็นยุค ทำนุกพระพุทธศาสนา จะบำรุงผดุงแหล่งโลกา ให้โอฬาร์ล้ำชั้นดุษฎี สารพัดไพบูลย์พูนภพ เลิศลบกษัตริย์ทุกกรุงศรี มีทั้งพระเศวตกิรินี ศรีศุภลักษณ์เลิศอำนวยพงศ์ ย่อมฤๅฤทธิกฤษฎาไปทุกทิศ พระทรงอิศรภาพสูงส่ง สิทธิศักดิ์ดังพระจักราวงศ์ ดำรงทวาราราชธานี ขอพระเดชเดชาภูวนาถ พระบาทปกเกล้าเกศี ข้าผู้จำเรียงเรื่องมโหรี ซอกรับกระจับปี่รำมะนา โทนขลุ่ยฉิ่งฉาบระนาดฆ้อง ประลองเพลงขับกล่อมพร้อมหน้า ขอเจริญศรีสวัสดิ์ทุกเวลา ให้ปรีชาชาญเชี่ยวในเชิงพิณ ฯ ๑๘ คำ ฯ

เพลงยาวไหว้ครูบทนี้ มีเค้าเงื่อนว่าแต่งครั้งกรุงเก่าในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ หรือมิฉะนั้นก็เห็นจะ (เป็นของเจ้าพระยาพระคลังหน) แต่งครั้งรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยกล่าวความยอพระเกียรติแห่งหนึ่งว่ามีช้างเผือกพัง แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ได้ช้างเผือกพังมาแต่กรุงกัมพูชาช้าง ๑ ขึ้นระวางเป็นพระวิเชียรหัสดินทร์ ในรัชกาลที่ ๑ มีช้างเผือกพัง ๒ ช้าง ขึ้นระวางเป็นพระเทพกุญชรช้าง ๑ พระอินทรไอยราช้าง ๑ เพลงยาวบทนี้คงแต่งใน ๒ รัชกาลนั้น แต่สงสัยว่าจะมีผู้แก้ภายหลังแห่งหนึ่ง ตรงที่กล่าวถึงเครื่องมโหรีว่า มีฆ้อง ได้สอบรูปเขียนครั้งรัชกาลที่ ๑ มโหรียังหามีฆ้องไม่

บทมโหรีเรื่องพระรถเสน

๏ จะกล่าวเรื่องเมรีเมื่อนิราศ วรนาฎโศกเศร้าแสนถวิล แสนเทวษเวทนายุพาพิน จงสุดสิ้นสูญชีพชนมาน เพราะหวังจิตพิศวงจงสวาท มุ่งมาดว่าจะเป็นแก่นสาร ประดิพัทธ์สัตย์ซื่อจิรังกาล ไม่ระแวงภูบาลจะจากจร[๑]

๏ ฝ่ายนาฎเมรีศรีสวัสดิ์ บรรทมเหนือแท่นรัตน์บัจถรณ์ ดาวเดือนเลื่อนลับยุคันธร จะใกล้แสงทินกรอโณทัย พื้นกายชายเนตรนฤมล มิได้ยลพระยอดพิสมัย แสนโศกปริเทวนาใน อรไททุ่มทอดสกนธ์กาย ให้เดือดดาลอาดูรพูนเทวษ ชลเนตรคลอคลองลงนองสาย พลางปลุกนางรำจำเรียงราย นางสนมทั้งหลายก็พื้นตน มิได้ทราบเรื่องความโดยคดี เสาวนีย์จึงแจ้งแห่งนุสนธิ์ ว่าบัดนี้พระยอดนฤมล สถิตบนแท่นแก้วแล้วหายไป เห็นเป็นวิปริตผิดประหลาด ภูวนาถเยี่ยมยลไปหนไหน ฤๅจะว่าผ่านฟ้าเสด็จไป สถิตในโรงราชพาชี ประหลาดใจเมื่อจะใกล้เข้ายามสอง เสียงอาชาเริงร้องอยู่อึงมี่ เอะผิดแล้วพระแก้วกับพาชีฤๅว่าหนีคืนหลังไปยังเมือง ฯ

๏ เร็วเถิดสาวใช้ไปค้นหา แต่กิจจานั้นอย่าให้ฟุ้งเฟื่อง แม้ท้าวอยู่รู้แล้วจะขัดเคือง จงยักเยื้องแยบคายชะม้ายดู ถ้าแม้พระไปชมสนมใด อย่าทำให้ท้าวไทเขออดสู จงเอาเหตุมาแจ้งแสดงดู ค้นดูบัดนี้อย่าวุ่นวาย ฯ

๏ ฝ่ายสนมนางในได้สดับ เคารพรับพจมานคลานขยาย ออกมาจัดสรรกันมากมาย ต่างแยกย้ายรายทั่วทุกเรือนจันทน์ บ้างก็จุดประทีปเทียนเที่ยวเวียนส่องทุกชั้นช่องห้องปรางค์นางสวรรค์ ทั้งที่สรงที่เสวยเกยจันทน์ พวกสาวสรรค์สอดส่องทุกห้องมา ประเทียบทั่วโรงรถคชเรศ เที่ยวประเวศแลลอดสอดหา สูญสิ้นพระนรินทร์ทั้งอาชา กัลยาทั้งหลายก็ตกใจ ฯ

๏ ชวนกันวิ่งวางมาปรางค์รัตน์ ประนมหัตถ์ทูลแจ้งแถลงไข ข้าค้นทั่ววังนอกตำหนักใน ก็มิได้พบองค์พระทรงฤทธิ์ ทั้งโรงรถอัสดรกุญชรชาติ เคย

---

(๑) เข้าใจว่าบท ๔ คำข้างต้นนี้เป็นของแต่งเชื่อมกับบทไหว้ครู บทต่อไปเป็นบทเดิม

ประพาสแต่ก่อนจรลีถิต อนึ่งซึ่งอาชาที่ชอบชิด ก็เห็นผิดหายไปไม่พบพาน แม่นแท้ท้าวแกล้งมาลวงโลม ภิรมย์โฉมแล้วร้างห่างสมาน มาทอดทิ้งมิ่งแม่อประมาณ ข้าเห็นการเที่ยงตรงอย่าสงกา ฯ

๏ นางสดับตรับฟังสนมทูล ยิ่งอาดูรโศกสร้อยละห้อยหา ส่องหัตถ์รันรุมทุ่มอุรา ว่าโอ้พระยอดฟ้ามิเห็นใจ อยู่หลัดหลัดซัดเสียให้เมียโหย ร้อนโรยสิ้นแรงกันแสงไห้ สุรเสียงพิลาปวังเวงใจ สลบไปในราชเรือนจันทน์ ฯ

๏ ฝ่ายอนงค์นางท้าวทั้งสาวศรี ต่างกันแสงโศกีไม่มีขวัญ บ้างวิ่งหายานัตถุ์พัลวัน นวดฟั้นพระศออรไท บ้างเอาน้ำมาลามาโสรจสรง จอมอนงค์หอมชื่นกลับฟื้นได้ ให้ละห้อยละเหี่ยเสียน้ำใจ ปิ้มบรรลัยครวญครางทางรำพัน ฯ

๏ โอ้ไฉนพระยอดเสน่ห์น้อง มาปกครองกรุงไกรไอศวรรย์ เมียค่อยผาสุกทุกคืนวัน ประชากรกุมภัณฑ์ก็เปรมปราย ทั้งฝูงนักสนมอเนกแน่น ความแสนสุขล้ำเหลือหลาย ทุกหมื่นเมืองเลื่องชื่อฦๅกระจาย ยอมถวายอภิวาทวันทา ควรฤๅพระมิ่งมงกุฎเกศ มาทุเรศแรมร้างเสนหา หมายใจว่าพระจะเมตตา ไม่สงกาพาซื่อจนเสียการ ฯ

๏ อนิจจาโอ้จอมกระหม่อมโลก มาซัดเสียให้เมียโศกไม่สงสาร แทบจะสุดสูญสิ้นชนมาน ฤดีดาลเดือดดิ้นดังอัคคี ทั้งนี้เป็นต้นด้วยอัสดร มันเสี้ยมสอนทูลเสนอให้เธอหนี ให้ท้าวเหาะเหินคลาจากธานี ไม่ทันรุ่งราตรีทิวากาล ฯ

๏ อกเอ๋ยจะอยู่ไยให้เป็นคน ประชาชนครหาจะว่าขาน สำหรับแต่จะอัประมาณ เหมือนหญิงพาลรานผัวไปจากเมือง แม้ระบือฦๅข่าวถึงด้าวใด กิตติศัพท์ถึงไหนจะฟุ้งเฟื่อง ว่าหญิงชั่วผัวร้างไว้แรมเมือง เครื่องจะเคืองวิญญาณ์เป็นน่าอายร่ำพลางทางดูห่อโอสถ กับกำพดดวงเนตรก็สูญหาย ประจักษ์ยลว่าเป็นกลอุบายนางฟูมฟายชลนาจาบัลย์ ฯ

๏ ครั้นเคลื่อนคลายอาตูรพูนเทวษ อัคเรศตรัสใช้เหล่าสาวสรรค์ ให้ไปเรียกพหลพลกุมภัณฑ์ รีบเข้ามาให้ทันในวันนี้ ฯ

๏ (ฝ่ายสนมกรมในนางกำนัล) สาวสรรค์ประณตบทศรี ออกมาสั่งกุมภัณฑ์ทันที เสาวนีย์ให้หาอย่าช้านาน ฯ

๏ ฝ่ายกุมภัณฑ์ได้ฟังนางสาวใช้ คลานเข้าไปคอยรับพระบรรหาร นางตรัสสั่งพหลพลมาร อย่าเนิ่นนานคลาไคลไปบัดนี้ เจ้าจงรีบครรไลไปก่อน บทจรตามองค์พระทรงศรี ถ้าพบท้าวกัมเกล้าดุษฎี จงเชื้อเชิญภูมีให้กลับมา อันซึ่งอัสดรตัวยง ท่านจงกินเล่นเป็นภักษา ชั้นโลหิตอย่าให้ติดพสุธา อสุราคมคัลอัญชลี ถอยออกมาจัดแจงกระบวนทัพ คั่งคับล้วนอสุรยักษี ตัวนายให้โห่ขึ้นสามที ธรณีเลื่อนลั่นสนั่นดัง เปรี้ยงเปรี้ยงเสียงฤทธิแรงโรจน์ พลมารนับโกฏิสังขยัง เผ่นโผนโจนจ้าด้วยกำลัง ไม่รอรั้งรีบเร่งตะเบงจร ฯ

บทมโหรีเรื่องพระรถเสนนี้ เป็นบทแต่งครั้งกรุงเก่า ถ่ายมาจากกาพย์ห่อโคลงเรื่องพระรถเสนอันเปนบทขับไม้เป็นแน่ แต่ก่อนเคยใช้เป็นตำราหัดร้องต้นเพลงฉิ่ง ใช้บทเพียง ๒ คำ คือ

๏ ฝ่ายนาฏเมรีศรีสวัสดิ์ บรรทมเหนือแท่นรัตน์บัจถรณ์ ดาวเดือนเลื่อนลับยุคันธร จะใกล้แสงทินกรอโณทัย

ใช้บทร้องกันเพียงเท่านี้ บทต่อนั้นจึงเลยสูญไปเสียคราวหนึ่ง หนังสือก็ไม่มี หาผู้จำก็ไม่มีใครจำไว้ได้ หอพระสมุด ฯ สืบสวนอยู่ช้านานจึงได้ความว่า นางชินอาของจอมมารดากรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา อายุได้ ๘๐ เศษ จำบทมโหรีเรื่องพระรถเสนไว้ได้ตลอด ได้ให้ไปขอจดมาพิมพ์ในสมุดเล่มนี้ แต่เพลงที่ร้องนอกจากต้นเพลงฉิ่งจะร้องเพลงใดอีกบ้าง นางชินหาทราบไม่ ได้ถามครูมโหรีก็ไม่มีผู้ใดได้เคยเห็นบทเรื่องพระรถเสนนี้ นอกจาก ๒ คำที่เป็นตำราร้องต้นเพลงฉิ่ง อธิบายแต่ว่าเพลงตับที่เนื่องด้วยต้นเพลงฉิ่งนั้นมี ๔ เพลงด้วยกัน คือ ๑ ต้นเพลงฉิ่ง ๒ เพลงจระเข้หางยาว ๓ เพลงดวงพระธาตุ ๔ เพลงนกขมิ้นเหลืองอ่อน ได้ความเพียงเท่านี้ จึงไม่สามารถจะลงเพลงร้องได้เหมือนกับเรื่องอื่นที่พิมพ์ต่อไปข้างหน้า

บทมโหรีเรื่องกากี

บทที่ ๑ ร้องนางนาค

๏ คนธรรพครั้นเห็นกรุงกษัตริย์ แจ้งระหัสให้เนตรดังบรรหาร น้อมเศียรรับรสพจมาน จับพิณดีดประสานสำเนียงนวล แกล้งประดิษฐ์คิดขับเป็นกาพย์กลอน กระแสเสียงลอยร่อนแล้วโหยหวน โอ้พระพายชายกลิ่นมารัญจวน หอมหวนนาสาเหมือนกากี ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒ ร้องพัดชา

๏ รื่นรื่นชื่นจิตพี่จำได้ เหมือนเมื่อไปร่วมภิรมย์สมศรี ในสถานพิมานฉิมพลี กลิ่นซาบทรวงพี่ไม่เว้นวาย นิจาเอ๋ยจากเชยมาเจ็ดวัน กลิ่นสุคันธรสรื่นก็เหือดหาย ฤๅว่าใครแนบน้องประคองกาย กลิ่นสายสวาทซาบอุรามา ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓ ร้องลีลากระทุ่ม

๏ พระยาราชเวนไตยได้สดับ สำเนียงขับกล่าวกลิ่นขนิษฐา ประหลาดจิตพิศดูคนธัพพา จินตนานิ่งนึกคะนึงใน เออไฉนอ้ายนี่จึงกล่าวกลอน ถึงกลิ่นแก้วดังศรมาเสียบใส่ ฉุนโกรธแล้วระงับดับไว้ จะฟังไปให้รู้ในเรื่องความ ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๔ ร้องกราวรำมอญ

๏ นาฏกุเวนเจนแจ้งในทีโกรธ จึงเอื้อนโอษฐ์คำขับกระหยับหยาม โอ้ว่าแก้วกานดาพงางาม ยามนี้เจ้าจะนิ่งอนาถองค์ พี่อยู่จะได้ชูประคองชื่น สำราญรื่นร่วมจิตพิศวง เสียดายจากพรากเนื้อนวลผจง คิดจะใคร่คืนคงฉิมพลี ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๕ ร้องพม่าน้อย

๏ ครุฑพึงยิ่งคั่งฤทัยแค้น ดังแสนอัคนิรุทมาจุดจี้ เล่แสร้งแกล้งกล่าววาที ว่าดูกรเสนีเสนาะพิณ เราได้ฟังกังวานประสานสาย บรรยายหลากจิตคิดถวิล ตัวนายก็เป็นชายแต่เดินดิน ไฉนรู้เสร็จสิ้นถึงฉิมพลี ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๖ ร้องตะนาว

๏ เราแจ้งว่าทางทุเรศเขตอรัญ สัตภัณฑ์คั่นสมุทรใสศรี แม้จะคว่างแวว หางโมรี ก็จมลงถึงที่แผ่นดินดาล ด้วยน้ำนั้นสุขุมละเอียดอ่อน ชื่อว่าสีทันดร อันไพศาล ประกอบหมู่มัจฉากุมภาพาล คชสารเงือกน้ำแลนาคินทร์ ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๗ ร้องทวาย

๏ ผู้ใดข้ามนทีสีทันดร ก็ม้วยมรณ์เป็นเหยื่อแก่สัตว์สิ้น ถึงว่าพระยาครุฑ ก็เต็มบิน จะล่วงสินธุถึงพิมานทอง แน่ะนายนี้ไปไฉนเล่า ฤๅโดยเดาว่าเล่น ก็เห็นคล่อง ฤๅว่าเหาะเหินได้ดังใจปอง จึงได้ไปเห็นห้องพิมานชัย ฤๅประกอบ กายสิทธิ์วิทเยศ วิเศษด้วยมนตราเป็นไฉน เราก็หวังอยู่ยังไม่เคยไป คิดจะใคร่ ศึกษาเป็นอาจารย์ ฯ ๖ คำ ฯ

บทที่ ๘ ร้องมอญใหม่

๏ คนธรรพ์ครั้นฟังก็แย้มสรวล กล่าวสำนวนเยาะเย้ยเฉลยสาร อันเวทมนตร์ ฤทธิไกรไม่เชี่ยวชาญ แต่จิตหาญแทรกชนสุบรรณจร พระยาครุฑครองชู้ เป็นชายเฉา มาพาเราผู้ชู้ไปสู่สมร ราตรีบักษีเข้าแนบนอน ทิวากรเราแนบ ประจำนาง ต่างชู้ต่างชื่นทุกคืนวัน แต่สุบรรณงมจิตไม่คิดหมาง เป็นสัจจัง ดังพร้องไม่อำพราง ข้าระคางกลัวเกลือกจะมีครรภ์ ฯ ๖ คำ ฯ

บทที่ ๙ ร้องทะยอย

๑ ว่าพลางขับครวญกระบวนพิณ โอ้ว่ากลิ่นกากีพี่หมายมั่น เสียดายพักตร์รับพักตร์เมียงมัน เสียดายกรรณรับรสพจนา เสียดายขนงก่งรับที่ยักยวน เสียดายเนตรนำชวนเล่นหา เสียดายปรางช่างเบือนกระบวนมา ให้นาสาสูบรสรัญจวนใจ ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๐ ร้องแรก

๑ เสียดายโอษฐ์เอื้อนคำให้กำหนัด เสียดายกรสอดรัดกระหวัดไหว เสียดายเต้าเคล้าคลึงอุราใน เสียดายใจน้ำใจทุกสิ่งอัน อกเอ๋ยชวดเชยเพราะสองชู้ ถ้าคงคู่ก็ไม่ร้างภิรมย์ขวัญ เวทนาด้วยพระยาสุบรรณครัน ขับแล้วอภิวันท์ทักษัตรา ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๑ ร้องตวงพระธาตุ

๑ พระยาครุฑได้สดับที่ขับอ้าง จริงกระจ่างแจ้งข้อไม่กังขา สลดจิตคิดเสียดายสายสุดา ดังศัสตราฟาดให้บรรลัยลาญ สะทึกสะท้อนถอนใจอยู่ในอก แสนวิตกตัดรักสมัครสมาน ดังจอมสุรารักษ์มัฆวาน เมื่อกรุงพาลลอบโลมสุจิตรา เสียเดชเพราะทนงด้วยองอาจ เสียสวาทเพราะห่างเล่นหา เสียมนต์เพราะกลอสุรา สุจิตราจึงพรากไปจากกัน ฯ ๖ คำ ฯ

บทที่ ๑๒ ร้องลาวพวน

๑ เราเสียแก้วกากีศรีสวาท เพราะประมาทจะถนอมเป็นจอมขวัญ เสียฤทธิ์เพราะไม่คิดจะป้องกัน คนธรรพ์มันจึงแทรกเข้าซ้อนกล ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๑๓ ร้องโอ้ลาว

๏ ครั้งนี้เสียรักก็ได้รู้ เสียชู้ได้เชิงที่เฉาฉงน เป็นชายหมื่นชายได้อายคน จำจนจำพรากอาลัยลาญ คิดแล้วจึงว่าแก่คนธรรพ ท่านช่างขับเฉื่อยฉ่ำเป็นคำหวาน เล่าวภาพกาพย์เกลี้ยงกลอนการ ชำนาญนักควรนับว่าเป็นชาย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๔ ร้องเหาะ

๏ ว่าพลางทางลาบรมนาถ ลีลาศจรจรัลผันผาย ถึงพระไทรสำนักก็แปลงกาย เป็นสุบรรณบินว่ายโพยมมาน ลุถึงฉิมพลีก็ร่ายเวท เปิดบานทวาเรศมุกดาหาร นั่งเหนือบัลลังก์รัตน์ชัชวาล จึงกล่าวรสพจมานแก่กากี ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๕ ร้องพราหมณ์เก็บหัวแหวน

๏ ดูก่อนอรไทวิไลโฉม เราประโลมเจ้าจากพาราณสี มาอยู่พิมานรัตน์สวัสดี ได้สิบสี่ราตรีทิวาวาร จงแจ้งจริงคำอย่าอำไว้ มีใครมามั่งยังสถาน ว่าไปโดยสัจปฏิญาณ เยาวมาลย์อย่าทำอำพราง ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๖ ร้องมอญแปลง

๏ กากีฟังคดีพระยานก สองกรข้อนอกเข้าผางผาง อนิจจาพระมาว่าให้ผิดทาง เหมือนจะล้างชีวิตให้วายชนม์ แต่พระพามาชมสมบัติทิพย์ อันลอยลิบลิ่วฟ้าเวหาหน ข้าก็อยู่เดียวเปลี่ยวสกนธ์ ยังไม่ยลพักตร์ใครมาใกล้กราย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๗ ร้องเชิดใน

๏ พระยาครุฑฟังนุชสนองคำ พิโรธช้ำดังฟ้าคนองสาย ดูดู๋คบชู้มาพรางชาย จนชู้หน่ายใจชู้แล้วจู่จร เสียแรงรักหักจิตไม่คิดบาป นิยมหยาบฉกพามาสมสมร

ทั้งเจือใจอยู่มิให้อนาทร ประคองนอนแนบข้างไม่ห่างกาย เราชูชื่นดังวิเชียรเจียรไน มิรู้ไฝฝองช้ำสล้ำสลาย ยังไม่รับเมื่อจับได้ชู้ชาย คือนายนาฏกุเวนที่เจนกัน ฯ ๖ คำ ฯ

บทที่ ๑๘ ร้องมอญร้องไห้

๏ กากีฝืนพักตร์สนองถ้อย เป็นน่าน้อยใจเพียงชีวาสัญ อนิจจาว่าคบกับคนธรรพ คือใครเล่ายืนยันจำนรรจา จงนำมาสอบไล่ไต่สวน ถ้าเป็นสัจแล้วก็ควรลงโทษา นี่กะไรไม่พิจารณา มาเสกแสร้งแกล้งว่าดังจริงจัง ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๙ ร้องธรณีร้องไห้

๏ เออพิมานฉิมพลีนี้สูงสุด มนุษย์ฤๅจะมาได้ดังใจหวัง แล้วร่ายเวทผูกทวารบานบัง เหมือนดังข่ายเพชรสักเจ็ดชั้น อย่าว่าแต่มนุษย์ในใต้หล้า ถึงอสุราเทพไทในสวรรค์ ก็ไม่หาญทำลายเวทเดชสุบรรณ ไหนคนธรรพ์จะมาได้ดังใจจง ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๐ ร้องหงส์ร่อน

๏ หนึ่งคนธรรพก็เป็นบาทมูล ต่ำสกูลดังกาอันไกลหงส์ ถึงข้าพลัดภัสดามาเออองค์ ก็รักวงศ์เหมราชไม่แกมกา ซึ่งพระไม่กลัวเวรหวังสวาท พานิราศมาร่วมเสน่หา ถนอมน้องมิให้หมองสักเวลา พระคุณล้ำดินฟ้าแลสาคร ไม่ทันไรฤๅใจจะทุจริต พระพินิจตรองตริดำริก่อน ธรรมดาว่ารักจะหักรอน เพราะหลงกลเขาซ้อนให้เสียการ ฯ ๖คำ ฯ

บทที่ ๒๑ ร้องพราหมณ์ดีดน้ำเต้า

๏ พระยาครุฑฟังสุดสารแสดง จิตแหนงดังมณีที่แตกฉาน จึงว่าดูราสตรีพาล อย่ากล่าวสารสอดแก้ลำนวนกล เราทราบสิ้นระบิลมันขับอ้าง จริงกระจ่างทุกข้ออนุสนธิ์ อัปยศมาตยาเสนาพล ดังจะด้นดินม้วยด้วยคำพาล ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๒ ร้องแขกบรเทศ

๏ เพราะคบชู้ไม่รู้ให้รอบเชิง หลงระเริงว่าเจ้ารักสมัครสมาน คิดว่าหงส์จะจงแต่ชลธาร มิรู้พาลกลั้วเกลือกด้วยเปลือกตม ตัวนางเป็นไทยสิใจทาส ไม่รักชาติรสหวานไปพานขม ดังสุกรฟอนฝ่าแต่อาจม ห่อนนิยมรักรสสุคนธาร ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๓ ร้องสีนวน

๏ จิตนางเปรียบอย่างชลาลัย ไม่เลือกไหลห้วยหนองคลองละหาน เสียดายทรงแสนวิไลแต่ใจพาล ประมาณเหมือนกับผลอุทุมพร สุกแดงดังแสงปัทมราช ข้างในล้วนกิมิชาติเบียนบ่อน เรารู้ใจมิให้อนาทร จะพาคืนนครในราตรี ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๔ ร้องมอญทะแยพระสีนวนลา

๏ กากีประณมกรแล้ววอนว่า อนิจจาช่างไม่โปรดเกศี บริภาษข้าบาทไม่มีดี นี่เนื้อว่าเวรีมาราญรอน เพราะเชื่อเขาเบาความจึงเสียกล หลงฉงนแหนงหน่ายสโมสร แม้เขาว่าแก้วเกิดในอุทร ตกจะรอนรานอุราผ่ากาย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๕ ร้องล่องเรืออรนายรูปถา

๏ พระพั้งฝ่ายเดียวมาเกรี้ยวโกรธ ทุเลาโทษขอพิสูจน์สัจถวาย แม้พิรุธทุจริตก็ควรตาย ไม่เสียดายชีพน้องเท่ายองใย นี่หลัดหลัดฤๅจะซัดไปส่งเสีย ไม่โปรดเมียจงประหารให้ตักษัย อันพาราอย่าขืนให้คืนไป จะสู้ม้วยบรรลัยในฉิมพลี ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๖ ร้องพระจันทร์ครึ่งซีก

๏ พระยาครุฑได้สดับคดีนาง หมองหมางห่างรักสุดาศรี จึงว่าดูรานางกากี หญิงกาลีเล่นลิ้นพิรากล จะเลี้ยงเจ้าเราแสนอัปยศ จะฎาหมดทั่วหล้าเวหาหน ว่าพลางอุ้มนางนฤมล ออกจากไพชยนต์ในราตรี ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๗ ร้องแผละ

๏ เผ่นผงาดผาดผยองล่องฟ้า พริบตาก็ถึงซึ่งกรุงศรี วางองค์ลงหน้าพระลานคดี แล้วจึงมีพจนารถประภาษนาง ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๒๘ ร้องแม่ศรี

๏ เจ้าไปอยู่กับเราเปล่าเปลี่ยวนัก ที่นี่พรักพร้อมสวาทไม่ขาดข้าง เชิญเชยเสวยรมย์สมใจนาง ตั้งแต่ปางนี้ไปอย่าพบกัน จนสิ้นดินฟ้าสุเมรุมาศ แสนชาติอย่าได้ร่วมภิรมย์ขวัญ กว่าจะสุดศิวโมกข์อมัตธรรม์ ว่าแล้วเหาะหันไปฉิมพลี ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๙ ร้องช้าปี่

๏ ฝ่ายบรมพรหมทัตบดินทร ทิพากรรุ่งรางสว่างศรี อ่าองค์สรงพักตร์แล้วจรลี เผยสีหบัญชรชำเลืองมา เห็นกากีศรีสมรบวรนาฎ ให้ร้อนราชฤทัยรุมดังสุมผา พระระงับดับเดือดด้วยปรีชา พจนาตรัสเย้ยยุพินพลัน ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓๐ ร้องฉุยฉาย

๏ ดูราสุดาดวงเนตร เจ้าประเวศไปสู่พิมานสวรรค์ พี่ตั้งหน้าท่าน้องทุกคืนวัน พึ่งเห็นขวัญตามาถึงธานี อยู่ไยในหน้าพระลานเล่า ขอเชิญเข้าปรางค์มาศปราสาทศรี พี่ขอบใจในสวาทแสนทวี มิเสียทีบำรุงผดุงมา ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓๑ ร้องดันแดก

๑ แต่ยังเยาว์คุ้มเท่าเป็นเอกองค์ ปิ่นอนงค์นางในทั้งซ้ายขวา คิดว่าจะไว้ชื่อให้ฤๅชา มิรู้ร่าเริงรวยไปด้วยครุฑ ด้วยแรงราคจากรสพาราณสี ไปลองเล่นฉิมพลีอันสูงสุด ครั้นเบื่อหน่ายบ่ายเล่ห์เล่ห์ครุฑ กลับมายุดย้ายชมสมคนธรรพ์ หนึ่งแล้วสองมิหน้าซ้ำสาม เจ้าทำงามพักตราน่ารับขวัญ เมื่อเป็นหญิงแพศยาอาธรรม์ จะให้เลี้ยงนางนั้นฉันใด ฯ ๖ คำ ฯ

บทที่ ๓๒ ร้องจุ๊บแจง

๑ กากีอภิวันท์ด้วยบัญจางค์ กำสรดพลางทางทูลสนองไข ความสัจเกิดวิบัติจึงซัดไป ใช่ว่าใจจะร้างรสบทมาลย์ เมื่อมืดมนอนธการในอากาศ ครุฑบังอาจพาพรากไปจากสถาน ข้าร่ำให้เพียงทำลายวายปราณ แต่ไหยหาภูบาลไม่เห็นตาม ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓๓ ร้องจีนรำหยา

๑ ข้ารำพันเพิดพ้อไม่ท้อครุฑ จะโจนลงในสมุทรไม่เข็ดขาม จะหวังตายด้วยสัจจาพยายาม สุบรรณบินรีบข้ามไปฉิมพลี แต่พูนเทวษเนตรนองเป็นโลหิต ไม่มีจิตจงรักด้วยปักษี เขาเรืองฤทธิ์จนจิตเป็นสตรี ก็สุดที่ด้วยกรรมจึงจำเป็น ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓๔ ร้องเจ้าเซ็น

๑ ถึงกระนั้นจริงใจไม่ประดิพัทธ์ ความสัจว่าไปใครจะเห็น พร่ำบวงสรวงเทพเจ้าทุกเช้าเย็น ขอให้ครุฑเคลิ้มเคล้นมาส่งคืน เจ็ดวันคนธรรพไปถึงสถานแจ้งอาการภูวไนยไม่มีชื่น ให้อัดอั้นตันจิตดังพิษปืน สลบลงยังพื้นพิมานบน ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓๕ ร้องแขกรำดาบ

๏ ซึ่งพี่เลี้ยงทำการทุจริต จริงจิตมิได้แจ้งในเหตุผล ดั่งร่างผีมิได้รู้สึกสกนธ์ เท็จจริงก็เป็นจนประจานกาย เพราะกรรมนำเหตุให้หฤโหด ประมาณโทษก็ผิดอยู่เหลือหลาย แม้มิโปรดเข่นฆ่าก็ท่าตาย ขอไว้ลายสู้ม้วยด้วยสัจจา ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓๖ ร้องจีนลั่นถัน

๏ นฤบาลฟังสารสำนวนกล่าว หทัยผ่าวเพียงเพลิงประลัยหล้า บริภาษด้วยราชบัญชา หญิงพาลาใจดำกระลำพร ก็เป็นปิ่นไกรกรุงผดุงเดช ใช่จะไร้อัคเรศสโมสร อย่าพักกล่าวกลว่าให้อาวรณ์ จะเลี้ยงไว้ในนครก็หนักดิน ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓๗

๏ ทุกนิเวศน์เขตขัณฑ์บุรีเรือง รู้เรื่องจะดำริติฉิน ชอบใส่แพลอยไปในวาริน จึงจะหมดมลทินที่นินทา ตรัสพลางสั่งเสวกามาตย์ รับราชโองการอยู่พร้อมหน้า นำนางกากีลีลามา ถึงท่าใส่แพแล้วลอยไป ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓๘ ร้องฉิ่งกลาง

๏ ฝ่ายอนงค์กากีศรีสมร เมื่อแพจรจากท่าชลาไหล สังัดเหงาเปล่าเนตรสังเวชใจ กันแสงให้ฟูมฟายเพียงวายปราณ ผันพักตร์ทัศนาดูปราสาท พิมานมาศใหญ่โตรโหฐาน แสงสุวรรณเนาวรัตน์ชัชวาล แลตระการโชติช่วงดวงมณีมนเทียรทองที่นั่งบัลลังก์แก้ว ล้วนเพริศแพรวจำรัสรัศมี บรรจถรณ์ประทินกลิ่นมาลี วิสูตรศรีไสยาสน์สะอาดตา อนิจจาจำร้างปรางค์ปราสาท แรมนิราศทั้งสมบัติวัดถา ค่อยอยู่เถิดมีกรรมต้องจำลา แต่นี้ไหนจะได้มาไพชยนต์ ฯ ๘ คำ ฯ

บทที่ ๓๙ ร้องโอ้ร่าย

๏ ครั้นสิ้นแสงสุริยาภานุมาศ ดาวดาษเดือนสว่างกลางเวหน แพน้อยลอยออกทะเลวน นฤมลครวญคร่ำรำพัน นิจจาเอ๋ยคิดปางอยู่ปรางค์มาศ เป็นจอมนาฎนางในไอศวรรย์ แสนสุรางค์นางสนมบังคมคัล ดังดาวห้อมล้อมจันทร์ในราตรี เพอิญกรรมนำไปให้พบครุฑ เขาฉกฉุดพาพรากจากกรุงศรี ไปสถานพิมานฉิมพลี ก็เลี้ยงดูดิบดีให้คลายใจ พอเจ็ดวันคนธรรพ์ก็ไปถึง เฝ้าเคล้าคลึงจะสนิทพิสมัย ได้เสียตัวชั่วช้าระยำไป จะโทษใครเพราะตัวนี้ชั่วเอง ฯ ๘ คำ ฯ

บทที่ ๔๐ ร้องโล้

๏ เพลาค่ำน้ำค้างลงพร่างพร้อย แพน้อยลอยซัดมาเท้งเต้ง ลมกระพือพัดคลื่นเสียงครื้นเครง ยิ่งวังเวงเปลี่ยวเปล่าเศร้าอุรา เหลียวหลังฝั่งฝาก็ห่างหาย เห็นแต่ฝูงปลาว่ายทั้งซ้ายขวา ฉนากฉลามกระโห้โลมา ทั้งเหราปลาวาฬขึ้นพ่นน้ำ กระเบนบินอินทรีสีกุน ปลาพยุนเงือกงูดูคลาคร่ำ สิ้นกุศลผลบุญหนุนนำ วิบากกรรมพาไปในนที ฯ ๖ คำ ฯ

บทมโหรีเรื่องกากีนี้ เจ้าพระยาพระคลัง หน แต่ง แต่สงสัยว่าจะมีผู้อื่นแก้ไขภายหลังบ้าง พิเคราะห์ดูทางสำนวนมีสำนวนใหม่แทรกแซงอยู่หลายแห่ง ด้วยบทกากีนี้เล่ากันมาว่า แต่ก่อนชอบใช้ร้องมโหรีกันแพร่หลาย ฉบับมีในหอพระสมุดฯ หลายฉบับ ถ้อยคำก็มักแตกต่าง ตรงกันแต่ตอนข้างต้น เมื่อชำระฉบับจะพิมพ์คราวนี้ ตอนข้างท้ายตั้งแต่บทลอยแพนางกากีไป ต้องแก้ไขถ้อยคำบ้าง แต่คงตามความเดิมมิได้เปลี่ยนแปลง

บทมโหรีอิเหนา

บทที่ ๑ ร้องช้าปี่

๑ เมื่อนั้น พระสุริย์วงศ์เทวัญอสัญหยา สถิตยังสุวรรณพลับพลา กับพี่เลี้ยงเสนาทั้งนั้น พระแสนระลึกตรึกคะนึง ถวิลถึงบุษบาสาวสวรรค์ ให้เร่าร้อนอุราจาบัลย์ ดังเพลิงกัลป์ลามลนสกนธ์กาย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒ ร้องปีนตลิ่ง มีลูกคู่

๑ จะใคร่ไปสถานศาลเทวา ให้พาใจเศร้าบรรเทาหาย จึงเสแสร้งแกล้งชวนพระน้องชาย กับพี่เลี้ยงสี่นายผู้ร่วมใจ พร้อมหมู่แสนสุรเสนี จากที่พลับพลาอาศัย ไม่เสด็จโดยทางที่คลาไคล ภูวไนยดั้นดัดลัดมา ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดไทย

บทที่ ๓ ร้องอะแซวุ่นกี่ มีลูกคู่

๑ เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวัญอสัญหยา เห็นกำนัลผ่อนกันออกมา บ้างดูมาลาที่ให้ไป อันระเด่นบุษบาโฉมยง จะทรงเลือกบุหงาก็หาไม่ ดูบุหรงอันลงจับไม้ พระจะใคร่ให้นางเห็นกาย ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดมอญเมาะตำเลิ่ม

บทที่ ๔ ร้องกบเต้น

๑ แสงกริชแวววาบปราบมา ดังสายฟ้าต้องเนตรมารศรี นางร้องสุดเสียงเทวี สลบลงกับที่ทันใด แล้วพระบุกชัฏลัดป่า หนีมาตามเชิงเขาใหญ่ ไปยังพหลพลไกร เข้าในวัดเชิงเขานั้น ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดฝรั่งควง

บทที่ ๕ ร้องบำเรอบรมบาท

๏ เจ้าสายสุดที่รักพี่ แม้ได้เหมือนฉะนี้นะน้องเอ๋ย จะถนอมเนื้อนวลไว้ชวนเชย เมื่อไรเลยจะร้างแรมรัก ของพี่มีแล้วมาหายไป เจ็บใจพี่เพียงอกหัก มาพบโฉมฉายละม้ายนัก พี่รักเจ้าดังดวงตาเอย ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดตะลุง

บทที่ ๖ ร้องสมิงทองมอญ

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเฉิดฉาย เห็นชอบระบอบบรรยาย พระค่อยเคลื่อนคลายโศก จึงว่าเจ้าว่านี่ชอบนัก พี่คิดว่าจะลักนางโฉมศรี เจ้าจงอาสาพี่ ครานี้ ไปดูที่เถื่อนถ้ำทุกตำบล ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดมอญ

บทที่ ๗ ร้องชาตรีตะลุง

๏ เมื่อนั้น พระสุริยวงศ์เทวาอัชฌาลัย จึงขับไยชาเล่นาใน วิ่งซอกซอนไปแต่ลำพัง พระโฉมยงกับองค์อนุชา ประสันตาผู้ร่วมฤทัยหวัง วิ่งเข้าในวิหารซ่อนบัง เข้าแอบอยู่หลังพระปฏิมากร ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดแขกตุมบี

บทที่ ๘ ร้องหรุ่ม มีลูกคู่

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีเฉิดฉันท์ ในจิตให้คิดผูกพัน ที่จะไปอรัญวาลัย แต่ปฐมยามก็ไสยาสน์ สำราญราชภิรมย์ผ่องใส ตรึกตราอยู่ที่จะคลาไคล ไม่หลับเลยจนได้เวลากาล ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดญวน

บทที่ ๙ ร้องพราหมณ์เก็บหัวแหวน มีลูกคู่

๏ พระเสด็จลดเลี้ยวเที่ยวชม มีมโนภิรมย์ผ่องใส เปลวปล่องท้องถ้ำอำไพ พื้นลาดดาดไปด้วยเงินงาม เพดานดาราระย้าย้อย ทองทับประดับพลอยเรืองอร่าม ชวาลาแก้วมณีอัคคีตาม สว่างวามแวววับจับจินดา ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดทวายรำ

บทที่ ๑๐ ร้องรถ มีลูกคู่

๏ รถเอยรถแก้ว มรกตเพริศแพรวพรายศรี เขียวขำอำไพรูจี สำหรับขี่เข้าอรัญบรรพต กำกงวงดุมหุ้มทอง เรืองรองล้วนพลอยมรกต แอกงอนอ่อนสลวยชวยชด บัลลังก์ลดบุษบกกนกลาย เทียมด้วยพาชีสีเหลือง ผูกเครื่องมรกตเฉิดฉาย เครื่องสูงคู่เคียงเรียงราย ธงฉานธงชายโบกบน เสียงประโคมเซ็งแซ่แตรสังข์ ฆ้องกลองก้องดังกุลาหล โพยมพยับอับแสงสุริยน รีบพลเร่งราชรถไป ฯ ๘ คำ ฯ ลูกหมด

บทที่ ๑๑ ร้องสีนวน มีลูกคู่

๏ ทอดองค์ลงกับที่ศรีไสยา จะถอดกริชเปลื้องภูษาก็หาไม่ ให้ระทวยระทดสลดใจ ตริตรึกนึกในไปมา โอ้ว่าโฉมเฉลาเยาวลักษณ์ เสียดายศักดิ์อสัญแดหวา จะระคนปนศักดิ์จรกา อนิจจาพี่จะทำประการใด ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดแขกหนัง

บทที่ ๑๒ ตามกวาง มีลูกคู่

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีรุ่งฟ้า ครั้นล่วงสามยามเวลา ปักษีตื่นตาหากัน ไก่ขันกระชั้นเสียงก้อง สร้วมสอดกอดน้องแล้วรับขวัญ สะท้อนถอนใจจาบัลย์ ซบพักตร์ลงพลันทันที ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดมริกัน

บทที่ ๑๓ ร้องตวงพระธาตุ มีลูกคู่

๏ เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีผู้รุ่งฟ้า อุ้มองค์นงลักษณ์ไสตักมา ดังได้ฟ้ากฟ้าในโสพส ขับรถออกนอกทวารา พระจึงกล่าววาจาให้ปรากฏ ให้รู้ว่าองค์พระทรงยศ พี่เองเจ้าอย่าระทดใจ มิใช่ระตูจรกา จะถูกต้องกายาก็หาไม่ เจ้าอย่าแสนโศกาอาลัย โลมเล้าเอาใจนางเทวี ฯ ๖ คำ ฯ ลูกหมด

บทที่ ๑๔ ร้องยะวา มีลูกคู่

๏ เมื่อนั้น ระเด่นบุษบามารศรี รู้ว่าระเด่นมนตรี เทวีขัดแค้นแน่นใจ เลื่อนองค์นงลักษณ์ลงจากตัก ครั้นจะผลักเท่าไรก็ไม่ไหว ชลเนตรฟูมฟองลงนองนัยน์ หยิกข่วนยับไปไม่ละกัน ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดแขก

บทที่ ๑๕ ร้องปลาทอง มีลูกคู่

๏ เสด็จออกมานอกทวารเมือง ชำเลืองเหลียวดูปราสาทศรี โอ้นางจินตะหราวาตี มาหยารัศมีโสภา ทั้งนางสการะวาตี แก้วพี่ทั้งสามจะโหยหา เอนองค์นิ่งนึกตรึกตรา ชลนาไหลหลั่งพรั่งพราย ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดเขมรเขียว

บทที่ ๑๖ ร้องชมโฉม มีลูกคู่

๏ วางองค์ลงเหนือแท่นทอง ค่อยประคองรับขวัญด้วยหรรษา นั่งชิดพิศพักตร์วนิดา ดังจันทราทรงกลดหมดราคี โฉมยงอย่าทรงกันแสงศัลย์ ผิวพรรณพักตร์น้องจะหมองศรี เช็ดชลนานางพลางพาที จะผินผันหันหนีพี่ยาไย ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดไทย

บทที่ ๑๗ ร้องเพลงฉิ่ง มีลูกคู่

๏ สาวหยุดยื่นย้อยห้อยระย้า จงหักให้มาหยารัศมี เด็ดดอกประยงค์อยู่ตรงนี้ ให้ยาหยีสังคามาระตา กลแต่จะฉวยฉุดยุดยื้อ นี่ฤๅว่าเก็บบุหงา ช่างไม่อดสูอนุชา อะไรนั่นเป็นน่าอายใจ ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดจีนขิม

บทที่ ๑๘ ร้องม้าย่อง มีลูกคู่

๏ ครั้นถึงเชิงผาสตาหมัน พระทรงฤทธิ์พิศพรรณพฤกษา บ้างออกดอกดวงพวงผกา รุกขชาติดาษดาสารพัน พี่ปลูกไว้หวังว่าจะพาเจ้า โฉมเฉลามาเล่นสตาหมัน เจ้ามาอยู่ถ้ำทองได้สองวัน ยังมิทันที่จะพาชมเชย ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดมอญเก่า

บทที่ ๑๙ ร้องโอ้ลาว ร้องคู่

๏ ว่าแล้วก็พากันคลาไคล ดำเนินในแนวป่าพนาศรี บุหลันทรงกลดหมดราคี เหมือนจะชวนให้ลีลาไป ลมหวนอวลกลิ่นบุหงา หอมตลบมาทั้งป่าใหญ่ เหมือนเมื่ออยู่ในถ้ำอำไพ รวยรื่นชื่นใจด้วยมาลา ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดลาว

บทที่ ๒๐ ร้องธรณีร้องไห้ มีลูกคู่

๏ คิดพลางนางทรงกันแสงร่ำ ชะรอยกรรมทำไว้เป็นหนักหนา เดิมพลัดกำจัดจากพารา มาอยู่คูหาค่อยคลายใจ มิสามาซ้ำให้จำจาก พลัดพรากถ้ำทองผ่องใส อกเอ๋ยไม่เคยเดินไพร เคยสำราญแต่ในพระบุรี ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดโพธิสัตว์

บทที่ ๒๑ ร้องทะยอยเขมร มีลูกคู่

๏ อุณากรรณคนึงถึงพระพี่ บั้นหยัดคิดถึงขนิษฐา ต่างคนต่างคลอชลนา เมียงเมินพักตราไม่ดูกัน แกล้งเบือนเชือนชมมิ่งไม้ ฤทัยวิโยคโศกศัลย์ แล้วทำชื่นขื่นใจจรจรัล เสด็จเลียบขอบคันสระมา ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดเขมรเล่นน้ำ

บทที่ ๒๒ ร้องบุรีขี่ขิน

๏ อกเอ๋ยจะคิดไฉนดี จึงจะได้แก้วพี่มาพิสมัย เดือนเดือนก็ว่าเชือนไป เร่งแปลกเปลี่ยนใจเป็นพ้นคิด ถึงมะดีหวีมิเมตตา อันจะเสียวาจาก็เห็นผิด จะเดือนไปจนกว่าจะสุดฤทธิ์ มิสมคิดไม่อยู่ไยดี ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดไทย

บทที่ ๒๓ ร้องโอ้ร่าย มีลูกคู่

๏ ฝูงเนื้อสมีถิ่นกินระบัด โคกระทิงวิ่งตัดหน้าฉาน เหมือนจะทูลข่าวขัดทัดทาน พระเห็นเหตุเภทพาลก็หลากใจ ร้อนระงมลมแล้งไม่พานพัด เงียบสงัดใบไม้ก็ไม่ไหว พวงอุบะต้นหยงที่ทรงไป ก็ขาดตกลงในกลางทาง ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดสาวตกกี่

บทที่ ๒๔ ร้องเหาะ

๏ ดาวเดือนเลื่อนลับอับแสง อรุณแรงเรือเรืองรัศมี บรรทมตื่นฟื้นฟังดนตรี ประโคมยามอึงมี่นั่น ประสานเสียงลำเนียงดุเหว่าแว่ว ไก่แก้วกระพือปีกขัน บุหรงร้องพร้องเพรียกในไพรวัน ตื่นตาหากันในดงดอน ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดฝรั่งลั่นเซีย

บทที่ ๒๕ ร้องบลิ่ม

๏ ลมดีพระก็ใช้ใบไป ภูวไนยอุ้มองค์ขนิษฐา ขึ้นนั่งยังท้ายเภตรา ชมหมู่มัจฉาในสาชล พิมทองล่องลอยแลคร่ำ วาพยุดพ่นน้ำดังฝอยฝน ฉนากฉลามว่ายตามวน โลมาหน้าคนนนทรี ฯ ๔ คำ ฯ ลูกหมดจีนคุ่ย

บทที่ ๒๖ ร้องขึ้นพลับพลา

๏ แต่แรมรอนมาในพนาเวศ จนพ้นเขตแว่นแคว้นแดนดาหา จึงให้หยุดประทับโยธา เสด็จขึ้นพลับพลาพนาลี แล้วมีมธุรสพจนารถ ตรัสประภาษแก่พี่เลี้ยงทั้งสี่ เราทูลลามาจากธานี ครั้งนี้สมจิตที่คิดไว้ ฯ ๔ คำ ฯ

ลูกหมดนักองค์

บทที่ ๒๗ ร้องเชิดจีน ร้องกับซอไม่มีลูกคู่

๏ กินรินบินโบยอัมพร รำร่อนเรียงรายซ้ายขวา ฝ่ายฟ้อนอ่อนองค์ประจงมา บินแย่งแข่งหน้าเคียงกัน แล้วตีวงเวียนเปลี่ยนผลัด เฉวียนฉวัดไล่เลี้ยวหวนหัน ต่างร้องทำนองโอดพัน เพลงสวรรค์บรรเลงละลานใจ ฯ ๔ คำ ฯ

ลูกหมด.........

บทมโหรีเรื่องอิเหนาที่พิมพ์นี้ หอพระสมุด ฯ ได้ต้นฉบับมาแต่เมืองราชบุรี ว่าเป็นของพระยาราชบุรีแต่ก่อน สันนิษฐานว่าเห็นจะเป็นของครั้งเจ้าพระยาวงศาสุรศักดิ์ แสง ในรัชกาลที่ ๒ ด้วยเป็นบทถอดมาแต่บทละคอนอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑ แต่ที่วางลำมโหรีและลูกหมด จะเป็นอย่างนี้แต่เดิมหรือจะมีผู้ใดแก้ไขบ้างในชั้นหลังหาทราบไม่ ลักษณะที่เรียงบทดูไม่เรียงลำดับตามเนื้อเรื่องอิเหนาเหมือนอย่างบทมโหรีเรื่องอื่นๆ เห็นจะเอาลำมโหรีตั้งเป็นหลัก เป็นแต่เอาบทละครอิเหนามาร้อง

ในหอพระสมุด ฯ มีบทมโหรีเรื่องอิเหนาอีกชุด ๑ เป็นบทละคอนอิเหนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ แต่ลักษณะการที่เรียบเรียงเป็นแต่คัดบทละคอนที่ร้องลำต่าง ๆ มาบอกไว้สำหรับเลือกมาร้องมโหรี ไม่เป็นตำราบทมโหรีจึงมิได้คัดมาลงในสมุดเล่มนี้

บทร้องมโหรีเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางลอย

บทที่ ๑ ร้องเพลงยานี รับพิณพาทย์

๏ เมื่อนั้น องค์ท้าวทศพักตร์ยักษา แลเห็นเบญกายแปลงกายา ได้อย่างนางสีดาไม่คลาดคลาย แย้มยิ้มพริ้มพักตร์พยักตรัส แม้หลานตัดศึกสมอารมณ์หมาย เมืองมารจะเป็นสุขสนุกสบาย เจ้าเร่งผันผายไปให้ทันการ ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒ ร้องเพลงเชิดฉิ่ง

๏ บัดนั้น เบญกายรับราชบรรหาร ออกจากปราสาทรัตน์ชัชวาล เหาะข้ามชลธารผ่านมา ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๓ ร้องเพลงแขกต่อยหม้อ

๏ ครั้นถึงเหมติรันบรรพต เลื่อนลดลงจากฟากเวหา หยุดยืนอยู่ยังฝั่งคงคา กัลยาจำแลงแปลงอินทรีย์ ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๔ ร้องเพลงโล้

๏ เหมือนรูปทรงองค์สีดาวิลาวัณย์ ผิวพรรณนวลละอองผ่องศรี ทำตายลอยไปในวารี จนใกล้ที่พระรามสรงคงคา ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๕ ร้องเพลงช้าปี่

๏ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกนาถา บรรทมตื่นจากที่ศรีไสยา พอเพลาล่วงสามยามปลาย เสนาะเสียงสำเนียงนกการะเวก ออกจากเมฆแซ่ซ้องร้องถวาย ไก่ขันแจ้วเจื้อยเฉื่อยชาย มยุเรศร้องร่ายบนปลายไม้ ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๖ ร้องเพลงหรุ่ม

๏ เผยพระแกลแลดูดาวเดือน เห็นคล้อยเคลื่อนลับเหลี่ยมไศล แสงทองส่องฟ้านภาลัย จวนจะใกล้ไขศรีรวีวรรณ ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๗ ร้องเพลงร่าย

๏ จึงดำรัสตรัสชวนอนุชา ลงจากพลับพลาผายผัน พร้อมพวกกระบี่นี่นั้น จรจรัลไปยังฝั่งนที ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๘ ร้องเพลงช้า

๏ งามเอยงามสรรพ งามกระบวนคั่งคับแถววิถี สองกษัตริย์เสด็จจรลีไปสรงวารีเล่นเย็นเย็น ลิงหลามตามเสด็จเห็น เป็นหมวดเป็นหมู่ดูน่าชม บ้างหาเหาบ้างเกาหัว บ้างจับเลนเล่นนัวแล้วเด็ดดม บ้างโลดไล่ขึ้นไม้หึ่ม บ้างโลดบ้างล้มละเลิงใจ นายหมวดคนหนึ่งจึงร้องห้าม ว่าอย่าซุ่มซ่ามซุกซนไป ว่าแล้วพากันไคล ตามเสด็จไปยังฝั่งนที ฯ ออกเพลงเร็วแล้วลา ฯ

บทที่ ๙ ร้องเพลงตะลุ่มโปง

๏ ครั้นถึงพระจึงเห็นรูปแปลง ที่กลายแกล้งเป็นสีดามารศรี ตกพระทัยไม่เป็นสมประดี เข้าอุ้มองค์เทวีร่ำโศกา ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๑๐ ร้องเพลงโอ้ปี่

๏ โอ้โอ้อนิจจาสีดาเอ๋ย ไฉนเลยมาม้วยสังขาร์ เสียแรงพี่พยายามตามมา จนถึงฝั่งมหาสาคร หวังจะฆ่าโคตรวงศ์พงศ์ยักษ์ เพราะความรักความเสียดายสายสมร ยังมิทันทำการราญรอน มาม้วยมรณ์มรณาน่าปรานีเจ้าพี่เอ๋ยอุตส่าห์พาซากศพ มาให้พบผัวรักเมื่อเป็นผี ร่ำพลางทางทรงโศกโศกีดังชีวพระนารายณ์จะวายปราณ ฯ ๖ คำ ฯ โอด

บทที่ ๑๑ ร้องเพลงตัดพ้อ

๏ เหวยเหวยลูกพระพายไปเผาเมือง ทศพักตร์แค้นเคืองจึงหักหาญ ฆ่านางทิ้งน้ำทำประจาน โทษเจ้าจะประมาณลักเพียงไร ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๑๒ ร้องเพลงจีนขวัญอ่อน

๏ บัดนั้น วายุบุตรคิดแล้วเฉลยไข ถ้านางม้วยด้วยข้าบาทนี้ไซ้ บาดแผลน้อยใหญ่คงมีมา หนึ่งลงกาอยู่ใต้ที่ประทับ ศพฤๅทวนกลับขึ้นมาหา รูปนี้ร้ายจะแปลงมา ข้าขอชัณสูตรเผาไฟลอง ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๓ ร้องเพลงกล่อมพญา

๏ เมื่อนั้น พระหริวงศ์ทรงฟังเห็นถูกต้อง รับสั่งให้ตัดไม้มาก่ายกอง เชิงตะกอนทำลำรองเสร็จทันใด ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๑๔ ร้องเพลงพราหมณ์เก็บหัวแหวน

๏ ยกศพขึ้นวางเชิงตะกอน เอาฟืนรองกองซ้อนสุมใส่ ปุ้ยน้ำมันยางคลุกซุกเข้าไป จุดไฟแล้วก็ล้อมอยู่พร้อมกัน ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๑๕ ร้องเพลงแขกบรเทศ

๏ บัดนั้น เบญกายปั่มว่าจะอาสัญ ร้อนแรงด้วยแสงเพลิงนั้น ก็เหาะตามเปลวควันขึ้นทันที ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๖ ร้องเพลงเชิดนอก

๏ บัดนั้น ลูกลมมองเขม้นเห็นยักษี กริ้วโกรธโดดตามข้ามอัคคี ขุนกระบี่เหาะไล่ไขว่คว้า สกัดกั้นทันนางกลางโพยม เข้าจู่โจมจับเป็นไม่เข่นฆ่า แล้วเหาะตรงลงยังพสุธา พามาเฝ้าพระหริรักษ์ ฯ ๔ คำ ฯ เตียวเชิดนอกแล้วออกเดียว

บทมโหรีเรื่องรามเกียรติ์ทั้ง ๓ ตอนที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีรับสั่งให้สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ทรงพระดำริเรียบเรียง แล้วฝึกซ้อมพวกมโหรีของเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ให้ร้องรับเครื่องดนตรีกรมมหรสพ เล่นในการรับเจ้าต่างประเทศที่เข้ามาเฝ้าถึงพระนคร เพราะฉะนั้นจึงมักเรียกกันอีกนัยหนึ่งว่า "บทคอนเสิต"

บทตอนนางลอยแต่งขึ้นก่อนตอนอื่น เข้าใจว่าได้เล่นครั้งแรก เมื่อรับเคานต์ตุรินเจ้าอิตาลี ซึ่งเข้ามาเฝ้าเมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) บทตอนนางลอยนี้นางจีนคนเลี้ยงร้องลงแผ่นครา โมโฟนไว้ ได้ฟังกันแพร่หลายอยู่จนทุกวันนี้ บทตอนอินทรชิตแผลงศรพรหมาสตร์แต่งขึ้นเป็นที่ ๒ เข้าใจว่าได้เล่นเมื่อรับเจ้าเฮนรีกรุงปรุสเซียเข้ามาเฝ้าเมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒) เป็นทีแรก ยังหาปรากฏว่าได้เคยพิมพ์ไม่ บทตอนอินทรชิตแผลงศรนาคบาศนั้นแต่งขึ้นทีหลังเรื่องอื่นจะได้เล่นในงานไหนหาทราบแน่ไม่ ยังไม่ปรากฏว่าเคยพิมพ์เหมือนกัน

บทมโหรีเรื่องรามเกียรติ์ทั้ง ๓ ตอนนี้ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ทรงเอาบทละคอนพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ เป็นหลักคัดออกตัดแต่งให้เหมาะแก่บทมโหรี และกำหนดให้ร้องเรื่องหนึ่งพอเหมาะเวลาราตรีสโมสร คืนหนึ่ง ราวสองนาฬิกาเศษ การเลือกลำคำต่าง ๆ นั้น ทราบว่าทรงปรึกษากับพระประดิษฐไพเราะห์ (ตาษ) และหลวงเสนาะดุริยางค์ (ทองดี) เป็นพื้น

ระเบียบบทที่เรียงในเล่มนี้ เรียกตามเนื้อเรื่องรามเกียรติ์ ไม่ได้เอาการที่แต่งก่อนและหลังเป็นประมาณ

บทมโหรีเรื่องรามเกียรติ์

ตอนอินทรชิตแผลงศรนาคบาศ

บทที่ ๑ ร้องช้าปี่

๏ เมื่อนั้น พระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์เรืองศรี เสด็จออกพลับพลาหน้าคีรีพระจักรีตรัสประภาษราชการ ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๒ ร้องหรุ่ม

๏ พอเสียงโห่โกลาดังฟ้าลั่น เคยสำคัญข้าศึกอึกหาญ จึงตรัสถามโหราปรีชาชาญ เสียงสะท้านทัพใหญ่ใครยกมา ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๓ ร้องกระบัดลีลา

๏ บัดนั้น พิเภกบังคมก้มเกศา จึงนับจับยามสามตา แล้ววันทาทูลพระหริรักษ์ ซึ่งเป็นจอมจัตุรงค์มาสงคราม ทรงนามอินทรชิตสิทธิศักดิ์ เป็นเอกองค์โอรสทศพักตร์ อาสาพระยายักษ์ยกมา ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๔ ร้องกระบอกทอง

๏ เมื่อนั้น พระตรีภพลบโลกนาถา ฟังทูลแถลงแจ้งกิจจา จึงสั่งพระอนุชายาใจ เจ้าจงยกพหลพลนิกร ไปราญรอนผลาญยักษ์ให้ตักษัย แล้วตรัสสั่งสุครีพจงรีบไป เกณฑ์พหลพลไกรในบัดนี้ ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๕ ร้องปฐม

๏ บัดนั้น สุครีพรับสั่งใส่เกศี คลานคล้อยถอยออกมาทันที ถึงที่เกณฑ์พลรณรงค์ ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๖ ร้องมอญโยนดาบ

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์ชื่นชมสมประสงค์ ขอพรลาพระหริวงศ์ ลีลามาสรงคงคา ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๗ ร้องกราวนอก

๏ ขึ้นทรงรถแก้วสุรกาญจน์ ทวยหาญกราบงามสามท่า ทหารลิงยิงปืนสัญญา ไคลคลาเคลื่อนพหลพลนิกาย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๘ ร้องตุ้งติ้ง

๑ รถเอยราชรถทรง งอนระหงระเหิดเฉิดฉาย พระที่นั่งบัลลังก์แก้วแพรวพราย แท่นท้ายบุษบกกนกเกริน เทียมอัศวราชผาดผยอง ดังจะล่องลอยฟ้าเวหาเหิน ธงหน้านำพหลพลเดิน ข้ามเนินมุ่งหน้ามาตรง ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๙ ร้องพม่า

๑ ครั้นถึงเห็นทัพนับหมื่น ตั้งดื่นดาษในไพรระหง จึงให้หยุดพลนิกายอยู่ชายดง แล้วโบกธงสำคัญทันใด ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๑๑ ร้องสร้อยสนตัด

๑ เมื่อนั้น อินทรชิตคิดหักทัพใหญ่ จึงตรัสสั่งมหาเสนาใน ให้เร่งไพร่ประดาเข้าราวี ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๑๑ ร้องสุโขทัย

๑ บัดนั้น พวกพลสุรศักดิ์ยักษี ต่างลำแดงแผลงอิทธิฤทธี เข้าต่อตีรบรับจับประจัน ฯ ๒ คำ ฯ

๒ บัดนั้น พวกกระบี่เรี่ยวแรงแข็งขัน ซึ่งอาวุธยุดแย่งแทงฟัน พลกุมภัณฑ์แตกตายกระจายไป ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๑๒ ร้องสาลิกา

๑ บัดนั้น สองเสนามารทหารใหญ่ เห็นพลแตกยับทั้งทัพชัย ยิ่งพิโรธโกรธใจดังไฟฟอน เข้ารุกไล่พวกพหลพลกระบี่ อสุรีตรูไม่หยุดหย่อน ฟาดด้วยศัสตราคทาธร วานรย่นย่อไม่ต่อตี ฯ ๔ คำ ฯ

๒ บัดนั้นสุรเสนสุรการกระบี่ศรี ต่างลำแดงแผลงอิทธิฤทธี เข้ารบสององสุรีตีต้านทาน ว่องไวได้ท่าเข้าถาโถม โจนกระโจมจับยักษ์หักหาญ ขึ้นเหยียบยันพื้นฟอนรอนราญ สองมารม้วยมิดด้วยฤทธี ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๓ ร้องชาตรี

๑ เมื่อนั้น โอรสทศพักตร์ยักษี เห็นอสุรสองนายวายชีวี อสุรีพิโรธโกรธโกรธา กวัดแกว่งศรสิทธิฤทธิรงค์ โจนลงจากราชรัถา ไล่ตีวานรสะท้อนมา ถึงหน้ารถทรงองค์พระลักษณ์ ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๔ ร้องนาคราช

๑ เมื่อนั้น น้องพระหริวงศ์ทรงศักดิ์ แลเห็นโอรสทศพักตร์ หาญหักตีพลยันมา จึงจับศรสิทธิฤทธิรงค์ เสด็จลงจากราชรัถา รับรับกับองค์อสุรา หันเหียนเปลี่ยนท่ารำวี ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๕ ร้องสุดใจ

๑ เมื่อนั้น อินทรชิตฤทธิไกรชัยศรี ไม่ขยั้นย่อท้อต่อตี ถ้อยทีหักโหมโรมราญ ฯ ๒ คำ ฯ

๒ เมื่อนั้น พระลักษณ์ศักดากล้าหาญ รับรองป้องกันประจัญบาน ถ้อยทีทะยานต้านต่อยุทธ ขึ้นเหยียบเข่าขุนมารเข้ารำญรอน พระกรขยับจับมงกุฎ ตีต้องอินทรชิตฤทธิรุทร หันเหเซซุดซวนไป ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๖ ร้องเชิดฉิ่ง

๑ เมื่อนั้น อินทรชิตค่อยดำรงทรงตัวได้ ยิ่งโกรธาตาแดงดังแสงไฟ หมายใจจะล้างให้วางวาย จึงหยุดยืนขึ้นศรนาคบาศ เผ่นผงาดเงื้อง่าตามุ่งหมาย คะเนแน่แลชำเลืองเยืองกราย พาดสายศรลั่นไปทันใด ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๗ ร้องกราวรำ

๏ เป็นนาครัดพระลักษณ์กับพลลิง ล้มกลิ้งเกลื่อนกลาดไม่หวาดไหว หมู่ยักษ์โยธีดีใจ ร้อยเย้ยเผยไยไยทั้งไพร่นาย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๑๘ ร้องตะลุง

๏ พอแลเห็นพิเภกโหราจารย์ ขุนมารดาลเดือดหุนหัน กระทืบบาทกราดเกรี้ยวเคี้ยวฟัน แกว่งคันศรชัยเข้าไล่ตี ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๑๙ ร้องตวงพระธาตุ

๏ พอพิเภกหนีซุกบุกเข้าป่า ได้เวลาตะวันรอนอ่อนแสงศรี จึงตรัสกับพหลพลโยธี จะกลับหลังยังบุรีดีทีมั่น พระลักษณ์กับพลกระบี่ที่ต้องศร พิษคงซาบม้วยมรณ์เป็นแม่นมั่น สั่งเสร็จเสด็จขึ้นรถสุวรรณ เลิกพหลพลขันธ์เข้าลงกา ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๐ ร้องหนีเสือ

๑
๏ เมื่อนั้น น้องท้าวทศพักตร์ยักษา เลี้ยวลัดตัดดั้นอรัญวา ตรงไปพลับพลาพนาวัน ฯ ๒ คำ ฯ

๒
๏ ครั้นถึงจึงประณตบทบงสุ์ องค์พระหริวงศ์รังสรรค์ แล้วเล่าความตามซึ่งได้รบกัน รำพันทูลพลางทางโศกา ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๒๑ ร้องทยอยญวน

๏ เมื่อนั้น พระรามฟังดังจะดิ้นสิ้นสังขาร์ จับพระแสงศรศรีลีลา นิลนนท์นำหน้าคลาไคล เดินวกเวียนวนหลงทีรบ เลี้ยวตลบมาทางข้างทิศใต้ ให้มืดมิดมัวมนเป็นพ้นไป จะสำคัญอันใดก็ไม่มี ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๒ ร้องเชิดฉิ่ง

๏ พระพิโรธแล้วงดอดกลั้น จับจันทวาทิศเรืองศรี ขึ้นศรกรโก่งด้วยฤทธี พระจักรีเสี่ยงพลางทางแผลงไป ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๒๓ ร้องกบเต้น

๏ เป็นดาวดวงเดือนหงายฉายแสง แจ่มแจ้งแนวทางสว่างไสว เห็นนาครัดรพลสกลไกร ยิ่งอาวรณ์ร้อนฤทัยไคลคลา หาพระน้องที่ต้องนาคบาศ พอเหลือบเห็นองค์พระนาถขนิษฐา เสด็จเดินเข้าชิดพิศพักตรา วาบวิญญาณ์ทรุดองค์ลงโศกี ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๔ ร้องเหรา

๏ ครั้นค่อยสร่างโศกศัลย์จึงบัญชา ถามพระยาพิเภกยักษี ซึ่งพระน้องกับพหลพลกระบี่ เป็นกระนี้แล้วจะแก้ประการใด ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๒๕ ร้องตุ๊กตา

๏ บัดนั้น พิเภกทูลแจ้งแถลงไข พระอนุชาวานรพลไกร สลบไปด้วยฤทธิ์พิษนาคี จงทรงแผลงแสงศรเป็นครุฑราช ให้สังหารนาคบาศยักษี พระอนุชาก็จะฟื้นคืนชีวี กับกระบี่รพลสกลไกร ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๖ ร้องเชิดฉิ่ง

๏ เมื่อนั้น พระอวตารผ่านภพสบสมัย ฟังทูลถูกต้องทำนองใน เสี่ยงพระแสงแผลงไปด้วยฤทธี ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๒๗ ร้องแผละ

๏ เป็นสุบรรณบินมาบนอากาศ เข้าโฉบฉาบนาคบาศคลาดจากที่ ฉุดกระชากลากจิกขยิกขยี้ จนนาคีสูญสิ้นแล้วบินไป ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๒๘ ร้องลมพัดชายเขา

๏ เมื่อนั้น พระลักษณ์รัศมีศรีใส ทั้งกระบี่ริพลสกลไกร ก็ฟื้นคืนได้สมประดี ลุกขึ้นบังคมชมพระฤทธิ์ ไม่ม้วยมอดรอดชีวิตเพราะศรศรี จะขอรองบาทาฝ่าธุลี กว่าชีวีจะม้วยไปด้วยกัน ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๙ ร้องสารถี

๏ เมื่อนั้น พระจักรีปรีดิ์เปรมเกษมสันต์ จึงชวนพระอนุชาจรจรัล มาขึ้นทรงรถสุวรรณทันใด สั่งให้เลิกโยธาพลากร วานรโห่ลั่นหวั่นไหว คลายคลี่ริพลสกลไกร กลับไปพลับพลาพนาลี ฯ ๔ คำ ฯ

บทมโหรีเรื่องรามเกียรติ์

ตอนอินทรชิตแผลงศรพรหมาสตร์

บทที่ ๑ ร้องมอญรำดาบ

๏ ครั้นถึงโรงราชพิธี กาลสูรเสนีบังคมไหว้ ทูลว่าพระองค์ทรงชัย ให้มาทูลข่าวปัจจามิตร แสงอาทิตย์ฤทธิรอนมังกรกัณฐ์ ไปโรมรันเสียทัพดับจิต ขอให้พระองค์ทรงฤทธิ์ ไปเข่นฆ่าปัจจามิตรให้มรณา ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒ ร้องรื้อร่ายศัพท์ไทย

๏ เมื่อนั้น อินทรชิตสิทธิศักดิ์ยักษา ได้ยินบอกออกความอัปรา โกรธา ลืมเนตรเห็นเล่นมี ลุกขึ้นกระทืบบาทหวาดไหว เหม่ไอ้กาลสูรยักษี มาพูดให้เป็นลางกลางพิธี ชีวิตมิ่งถึงที่จะบรรลัย หากคิดนิดเดียวว่ารับสั่ง จึงหยุดยั้งยกโทษโปรดให้ ว่าพลางทางทรงศรชัย คลาไคลออกจากโรงพิธี ฯ ๖ คำ ฯ

บทที่ ๓ ร้องช้างประสานงา

๏ จึงตรัสสั่งรุทการชาญกำแหง จะเปลี่ยนแปลงกายกูเป็นโกสีย์ ให้การุณราชอสุรี แปลงอินทรีย์เป็นคชาเอราวัณ อันโยธาทั้งหลายให้กลายเพศ เป็นเทเวศร์สุรางค์นางสวรรค์ ให้สำหรับขับรำระบำบรรพ์ เร่งเตรียมไว้ให้ทันฤกษ์ดี ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๔ ร้องฝรั่งเร็ว

๏ บัดนั้น รุทการประณตบทศรี ออกมาเกณฑ์กันทันที คอยเสด็จภูมีรณรงค์ ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๕ ร้องตระแปลง

๏ เมื่อนั้น อินทรชิตชื่นชมสมประสงค์ จึงขึ้นบนแท่นสุวรรณบรรจง จำแลงแปลงองค์อสุรา ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๖ ร้องชมตลาด

๏ เป็นโกสีย์ทรงเครื่องเรืองอร่าม ล้วนแก้วเก้าวาววามเวหา จับพระแสงพรหมาสตร์ยาตรา เสด็จมาเกยสุวรรณทันใด ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๗ ร้องกราวนอก

๏ ขึ้นทรงคอคชาเอราวัณ ทหารแห่โห่ลั่นหวั่นไหว ขยายยกโยธาคลาไคล ลอยคว้างมาในโพยมมาน ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๘ ร้องกลองโยน

๏ ช้างเอยช้างนิมิต เหมือนไม่ผิดช้างมัฆวาน เริงแรงกำแหงหาญ ช้างศึกสู้รู้ท่วงที ผูกเครื่องเรืองทองทอ กระวินทองหล่อทอแสงศรี ห้อยหูพู่จามรี ปกตระพองทองพรรณราย เครื่องสูงเรียงสามแถว สายกาบแก้วแสงพราวพราย อภิรุมชุมสาย บังแทรกอยู่เป็นคู่เคียง กลองชนะประโคมครึกมโหรทึกกึกก้องเสียง แตรสังข์ส่งสำเนียง นางจำเรียงเคียงช้างทรง สาวสุรางค์นางรำฟ้อน ดังกินนรแน่งนวลหงส์ นักสิทธ์ฤทธิรงค์ ถือทวนธงลิ่วลอยมา ฯ ๑๐ คำ ฯ

บทที่ ๙ ร้องเพลงกระบอก

๏ ครั้นถึงที่ประจันบานราญรอน เห็นวานรนับแสนแน่นหนา กับทั้งองค์พระลักษณ์ทรงศักดา ยืนรถรัตนาอยู่กลางพล จึงให้หยุดช้างทรงองอาจลอยเลื่อนเกลื่อนกลาดกลางเวหน ให้กุมภัณฑ์บันดาลจำแลงตน ใส่กลขับรำระบำบรรพ์ ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๐ ร้องแขกอะหวัง

๏ บัดนั้น รูปนิมิตฤทธิแรงแข็งขัน สาวสุรางค์นางฟ้าเทวัญ บังคมคัลคำนับรับบัญชา ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๑๑ ร้องสร้อยสนตัด

๑ ต่างจับระบำรำฟ้อน ทอดกรกรีดกรายซ้ายขวา ร่ายเรียงเคียงคม ประสมตา เลี้ยวไล่ไขว่คว้าเป็นท่าทาง ซ้อนจังหวะประเท้าเคล่าคล่อง เลี้ยวลอดสอดคล้องไปตามหว่าง วงเวียนเหียนหันกันกาง เป็นคู่คู่อยู่กลางอัมพร ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๒ ร้องกล่อมช้าง

๑ เมื่อนั้นพระลักษณ์ ผู้ทรงศักดิ์เชอทรงศร ทั้งพวกพลากร ดูรำฟ้อนบนเมฆา หมายว่าพระอินทร์ สุรอัปสรเชอหรรษา พิศเพลินเจริญตา ทั้งพลสวาวานรไพร ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๓ ร้องแมลงวันทอง

๑ เมื่อนั้น อินทรชิตยินดีจะมีไหน เห็นข้าศึกเสียเชิงละเลิงใจ พลางจับศรชัยขึ้นบูชา พาดสายหมายเขม้นเข่นเขี้ยว น้าวเหนี่ยวด้วยกำลังอังสา สังเกตลงตรงพระลักษณ์อนุชา อสุรากลั้นไปทันใด ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๔ ร้องร่ายเร็ว

๑ ลูกศรกระจายดังสายฝน ต้องพวกลิงพลไม่ทนได้ ต้องพระอนุชาเสนาใน สลบไปไม่สมประดี ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๑๕ ร้องลิงโลด

๑ บัดนั้น หนุมานไม่ต้องศรศรี ยืนทะยานดาลโกรธดังอัคคี ชี้หน้าว่าเหวยสหัสนัยน์ เหตุใดไปเข้าข้างพวกยักษ์ มาแผลงผลาญพระลักษณ์ให้ตักษัย กูจะล้างชีวันให้บรรลัย ให้สาใจอินทราใจอาธรรม์ ว่าทางผ่านโผนโจนทะยาน ขึ้นตีควาญท้ายคชาอาสัญ ง้างหักคอคชาเอราวัณ ชิงคันศรศักดิ์มัฆวาน ฯ ๖ คำ ฯ

บทที่ ๑๖ ร้องลิงลาน

๑ เมื่อนั้น อินทรชิตฤทธิไกรใจหาญ ไม่หลีกหลบขบฟันประจัญบาน รอนราญผัดผันทันท่วงที หันเหียนเปลี่ยนท่าง่าศรจ้อง ตีต้องหนุมานชาญชัยศรี กระเด็นไปกับเศียรกรี สลบพับอยู่กับที่ยุทธนา ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๗ ร้องกราวรำ

๑ มีชัยไพรีพินาศสิ้น อสุรินทร์สรวลสันต์หรรษา
โยธีสมคะเนเฮฮา คืนเข้าลงกาธานี ฯ ๒ คำ ฯ

บทเกร็ด สำหรับร้องมโหรีแต่โบราณ

บทที่ ๑ ร้องพัดชา

๑ ข้าทูลละอองนั่งอยู่ทั้งหลาย เหล่าถวายสังคีตบรรฤาเสียง บำเรอลำนำจำเรียง เคียงข้างพระแท่นบัลลังก์ใน บังเกิดสำหรับขับกล่อม เพราะพร้อมสำเนียงเสียงใส จงเสวยสุขรมย์บรรทมไท ไสยาสน์อรแอบแนบเนื้อ เอกองค์นงรามย่อมงามสม ด้วยบรมสมภารพระก่อเกื้อ ละองค์ละองค์ประกอบชอบเชื้อ ควรอะเคื้อคู่เคียงเรียงรมย์ อันซึ่งเฝ้าฝ่ายปลายพระบาท เดียรดาษด้วยนางนักสนมสงบเสงี่ยมเคียมคัลเมื่อบรรทม สมสวัสดิพิพัฒน์สถาวร งามสง่าดังพระยาสีหราชเอนอาสน์ด้วยนางไกรสร อำนาจหวาดไหวไปทุกนคร โอนอ่อนถวายนางนงเยาว์มงคลบรรณาการเกลื่อนกลาด ขอส่งดอกไม้มาศเงินเฉลา ทุกขวบปี (มิขาดคลาด) เทียวเทา ไผ่เฝ้าบังคมคัลพระบาทา จงจำเริญไชยาอานุภาพ ให้ปราบราบทั่วทุกภาษา อันต่างประเทศนานา จงมาพึ่งโพธิสมภาร ให้อยู่ในอำนาจอาชญาผ่านผ่าไปทั่วทิศาศาล กรุงกษัตริย์น้อยใหญ่ในไตรดาล ละลาญกลัวชเยศเดชไกร

บุญพระประเสริฐเลิศลบ พื้นแผ่นพิภพก็หวั่นไหว ทั้งช้างแก้วมิ่งเมืองเรืองชัย ได้สำหรับบุญพระทรงธรรม์ ปรีดิ์เปรมเกษมเสมา วัฒนาสุขมไหศวรรย์ กษัตริย์ใดไม่เปรียบเทียบทัน ด้วยมหันต์มหาจักรพรรดิ ประเสริฐโภไคยไอศูรย์ สมบัติสมบูรณ์พูนสวัสดิ์ เลี้ยงหล้าเป็นมหาจักรพรรดิ โสมนัสวัฒนานรากร บารมีเป็นที่พึ่งพำนัก ทุกประเทศสมัคสโมสร ในกรุงเทพมหานคร บวรธานีบุรีรมย์ ฯ ๒๔ คำ ฯ

บทที่ ๒ ร้องนางนาค

๏ เจ้าเอยนางนาค เจ้าคิดแต่เท่านั้นแล้ว เจ้าปั้นปั้นแก้ว แล้วเจ้ามาแซมดอกไม้ไหว จำปาสองหูห้อย สร้อยสังวาลแลมาลัย ชมพูผ้าสไบ เจ้าห้อยสองบ่าสง่างาม ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓ ร้องนางนกครวญ

๏ เจ้าเอยนกใด เจ้าบินมาอยู่ยืดยืด บินมาจนมืด นางนกจะนอนรังไหน มีรวงรังรา ข้าจะให้เจ้าอาศัย มาแล้วจะกลับไป ยากแก่ใจณเจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๔ ร้องสรรเสริญพระจันทร์

๏ เจ้าเอยเทียนทอง ปิดเข้าที่หน้าแท่นทอง ทำขวัญเจ้าทั้งสอง ให้เจ้าอยู่ดีกินดี ให้อยู่จนเท่าชรา ให้เจ้าเป็นมหาเศรษฐี อายุยืนได้ร้อยปี เลี้ยงพระบิดามารดา ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๕ ร้องมอญแปลง

๏ เจ้าเอยเวียนเทียน เวียนไปแต่ซ้ายมาขวา ทักษิณโดยตำรา อายุจำเริญยืนยง จะปรารถนาสิ่งใด ให้ได้ดังใจประสงค์ สวัสดีดำรง เจ้าจงเกษมสุขเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๖ ร้องมหาชัย

๑ เวียนเอยเวียนเทียน เวียนไปให้ครบสามรอบ สิ่งสินประกอบทั้งช้างแล ม้าข้าไท ส่วยช้างมาแต่เหนือ ส่วยเรือมาแต่ข้างใต้ สมบัติอย่ารู้ไร้ ให้ไหลมาดังท่อธาร ฯ ๔ คำ ฯ เจรจา

๒ ให้เอยให้พร พรนั้นอย่าได้คลาดแคล้ว เงินทองกองแก้วทั้งส่วยสรรพ พัฒนา อายุยืนจนเฒ่า ถึงร้อยเศษเก้าพระวัสสา เป็นสุขทุกอิริยา โรคาอย่าได้มีเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๗ ร้องมโนห์ราโอด

๑ เวียนเอยเวียนเทียน ครั้นว่ามาดับเทียนแล้ว เบิกบายศรีแก้ว สูงแล้วก็ได้สามชั้น พระอินทร์พระพรหม เอาร่มระย้ามากั้น บายศรีสามชั้น ทำขวัญเจ้าร้อยชั่งเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๘ ร้องราโค

๑ เจ้าเอยราโค น่ารักแก้วข้าราคำ เจ้านุ่งท้องดำ ห่มแสดสไบขลิบทอง เมื่อเจ้าจะยกย่าง เสมือนช้างจำลอง ห่มแสดขลิบทอง น่ารักมาต้องใจเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๙ ร้องเหรา

๑ เจ้าเหราเอย รักแก้วข้าเอยเหรา สาวน้อยเดินมา จะชมเจ้าเล่นสบายใจ เจ้างามละม่อม เจ้างามพริ้งพร้อมละไม ในใต้ฟ้าไม่หาได้ ไม่ปานหนึ่งใยเจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

๒ เจ้าเหราเอย รักแก้วข้าเอยเหรา บิดานั้นนาคา มารดานั้นเป็นมังกร มีตีนทั้งสี่ หน้ามีทั้งครีบทั้งหงอน เป็นทั้งนาคทั้งมังกร เรียกชื่อว่าเหราเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๐ ร้องหงส์ไซ้ดอกบัว

๑ เจ้าเอยสงสาร นางนกการะเวก บินมาเทียมเมฆ ได้ยินแต่เสียงเจ้าลงมา ได้ยินเสียงเจ้า พี่แลกสุดลูกตา โอระแก้วกำพร้า ห่างข้างที่นอนพี่เอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๑ ร้องเนรปาตี

๑ วันเอยวันนี้ เป็นวันฤกษ์ดีศรีสวัสดิ์ ตั้งใจประดิพัทธ์ มนัสการพระชินสีห์ ยอกรเหนือเกล้า ประณมน้อมเข้าดุษฎี คุณพระปกเกศี ทุกค่ำทุกเช้าเพรางาย ไหว้พระอิศวรแล้ว ข้าจะไหว้พระนารายณ์ ไหว้เทพทั้งหลาย ไหว้ทั้งบิดามารดา ไหว้ครูอาจารย์ ท่านเป็นผู้สั่งสอนมา เดชะคุณรักษา ให้ข้าอยู่เป็นสุขเอย ฯ ๘ คำ ฯ

บทที่ ๑๒ ร้องทองย้อย

๑ ทองย้อยข้าเอย จะชมเชยไม่รู้แล้ว เสมือนหนึ่งทองรองแก้ว เนื้อแล้วกล้าเลิศเอย ฯ ๒ คำ ฯ

๒ ทองสุกข้าเอย บห่อนเลยจะหอมศรี ผ่องแผ้วราคี รัศมีกเรืองรองเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๑๓ ร้องนางกราย

๑ เจ้าเอยนางกราย เจ้าเพื่อนสบายของพี่เอย หญิงใดไหนเลย ซึ่งจะมาเทียมทัน เจ้ากรายแต่ละที ตัวพี่ก็ย่อมรับขวัญ จะร่อนอ่อนเอววรรณ ขวัญนัยเนตรของพี่เอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๔ ร้องชมพูนุท

๑ ดำเอยดำแดง แสงนาคนี้มเนื้อชมพูนุท มารยาทเจ้าดีเป็นที่สุด โฉมเฉลาเลิศนานารี แน่งเนื้อเกลี้ยงกลิ่นลำดวน รูปงามทรามสงวนของพี่ หญิงสิ้นทั้งเมืองนี้ ไม่มีที่จะเปรียบเทียบเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๕ ร้องสร้อยต่าน

๑ เจ้าเอยขาวส่ม รักแก้วเจ้านมคัลลอย ศรีสมบูรณ์หน้าช้อย นิ่มเนื้องามทั้งทรวดทรง เมื่อเจ้าจะย่างเยื้อง ปลุกเปลื้องท้าวองนางหงส์ พี่พิศรูปก็งวยงงพิศทรงก็ล้ำโลกเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๖ ร้องนาคเกี้ยวพระสุเมรุ

๑ ตัวเอยตัวเจ้า ดังว่าพระยาราชหงส์ ชวนบริวารร่อนลง ว่าจะข้ามกระแสสาคร พี่ปรานีเจ้า เจ้าสาวน้อยยังพานอ่อน ใจจะขาดสองท่อน ที่ในสาครณเจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

๒ ตัวเอยตัวเจ้า ดังดอกปทุมโกมุท เมื่อยังไม่ผุด อยู่ในใต้น้ำบังใบครั้นผุดขึ้นแจ้ง ต้องแสงพระสุริย์ใส บ่บานกล้ำกลีบไว้ จะท่าใครเล่าเจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๗ ร้องพระรามตามกวาง

๑ ตัวเอยตัวน้อง ดังหนึ่งกวางทองโสภา เจ้าตามน้องมา เหมือนองค์พระรามตามกวาง น้องจะเข้าดงยูง น้องจะวิ่งเข้าดงยาง บ่าวน้อยเอวบางเจ้าตามไม่ทันน้องเอย ฯ ๔ คำ ฯ

๒ ตัวเอยตัวพี่ ดังหนึ่งว่าองค์พระราม รักเจ้าจึงติดตาม เหมือนพระรามตามกวางทอง ถึงหนีพี่ไม่ไล่ กลัวนวลใยเจ้าจะหมอง บุญให้จะได้น้อง มาร่วมห้องด้วยพี่เอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๘ ร้องจันดิน

๑ ดำเอยดำแดง ตัวเจ้าแน่งน้อยงามทรง รูปนางอย่างหงส์ คอเจ้าส่งอยู่เรียวรวย เมื่อเดินกรีดนิ้วหิวชาย เยื้องกรายระทอดสอดสวย พี่พิศทรงก็งงงวยเพียงจะม้วยด้วยโฉมเจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๑๙ ร้องสุวรรณมาลา

๑ ◎ เจ้าเอยเวียงนก รังของเจ้าอยู่บนต้นสน นกนั้นพิรากล พี่จะยิงก็ไม่ต้องมาจะยกมือไหว้ บนหน้าไม้ธนูทอง จึงจะยิงถูกต้อง นางนกน้องของพี่เอย ฯ ๔ คำ ฯ

๒ ◎ ตัวเอยตัวน้อง ดอกสร้อยสุวรรณมาลา บานอยู่ในช่อฟ้า เก็บมาจะใส่พานทอง รูปร้ายชายชั่ว มิให้มาต้องตัวของน้อง เก็บมาใส่พานทอง ควรแต่ด้วยชาวสวรรค์เอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๐ ร้องสระสรม

๑ ◎ เจ้าเอยปลูกรัก แรกปลูกไว้ในอ่างทอง ทำให้ช้ำรักน้อง พระทองไม่รู้สงวน รักของพี่เอย ทีนี้แลจะแปรปรวน เจ้าของไม่รู้สงวน ควรฤๅมารักน้องเอย ฯ ๔ คำ ฯ

๒ ◎ เจ้าเอยปลูกรัก จะปลูกไว้ในอ่างแก้ว ต้นรักพี่แล้ว ปลายไปเร่รักเขาอื่น จะเด็ดยอดเสีย แล้วจะรดน้ำให้ชื้น อย่าให้ไปเร่รักอื่น ให้คืนมารักพี่เอย ฯ คำ ๔ ฯ

บทที่ ๒๑ ร้องยิกินใหญ่

◎ รักเจ้าทรามสงวน อุ้มนวลเจ้าไว้ไม่ละวาง ถนอมออมแอบแนบข้าง รักน้องเพียงพ่างหนึ่งดวงใจ ร่วมเรียงเคียงชิดพิศวาส จะไคร่คลาดก็หาไม่ เส่นห์สนิทติดต้องใจ มิได้จะเอื้อนอิ่มเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๒ ร้องยิกินหกบท

◎ ใต้เอยใต้ฟ้า แต่พี่เลียบมาจบแล้ว ไม่ปานหนึ่งแก้ว สีเนื้อเจ้าจำปาทอง ใต้ฟ้าเลียบจบ ทั้งแผ่นพิภพไม่มีสอง เนื้อเจ้าจำปาทอง ใต้ฟ้าจะหายากเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๓ ร้องนางไห้

๑ บุญเอยบุญบน สนเทพทั่วทุกสถาน ขอจงได้มิ่งวิมลมาลย์ มาอิงแอบแนบนวลนอน แม้ได้เชยชมสมคิด แสนสนิทร่วมเรียงเคียงหมอน จะอุ้มนวลนางพลางพ้อน ร่อนรำถวายมือเอย ฯ ๔ คำ ฯ

๒ ความเอยความรัก จะกล่าวแก่แก้วกลใด ดวงสมรเจ้าอย่าอ้อนไห้ พี่ไม่ร้างเจ้าไว้แรมรา แม้ว่าคลาแก้วพี่สักทุ่ม ดังหนึ่งพี่จะกลุ้มเป็นบ้า สุดสวาทไว้ไม่คลาดสักเวลา พี่ยาไม่ไกลน้องเอย ฯ ๔ คำ ฯ

๓ เจ้าเอยอย่าไห้ เจ้าสาวน้อยอย่าไห้ ลำเภาทองแรกใช้ เจ้าร้องไห้ไยจะเป็นลาง มือหนึ่งจะอุ้มเจ้า มือหนึ่งน้าวกระเชียงพลาง เจ้าสาวน้อยเอวบาง พี่ไม่ห่างข้างน้องเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๔ ร้องเบ้าหลุด

๑ ลำเอยลำเภา แปะโล้ถเลื่อนลอยมา ทั้งลมพัทยา มาโต้ด้วยลมสลาตัน เจ้าอยู่เมืองไหน พี่จะไปเมืองนั้น ตายเป็นได้เห็นกัน เจ้าดวงชีวันของพี่เอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๕ ร้องล่องลิ่ว

๑ เจ้าเอยเรือใด ใช้ใบล่องมาถึงก่อน ยังนายพระขนอน ณ ฝั่งน้ำชลธี เจ้าเห็นว่าน้องยาก บ่าวน้อยจึงจากหนี อันว่าไมตรี แต่นี้จะโรยแล้วเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๖ ร้องประตงโอด

๑ ดำแดงแสงศรี มีพักตร์เพียงดังบัวบาน โฉมเฉลาเยาวมาลย์ ปลั่งปานดังว่าทาทอง แก่นกามงามสรรพโสภา ใต้ฟ้าไม่มีถึงสอง แก้มเจ้ามาเปรียบปรางทอง ต้องตาพี่หายากเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๗ ร้องประตงพัน

๏ เย็นเอยเย็นนัก น้ำค้างเฉื่อยชักลมพาน หนาวเฉียบฉ่ำแดดาล พัดพาน ชื่อชื่อเฉื่อยเนื้อ ครวญครางพี่พลางโหยหา แก่นแก้วแววตาทุกเมื่อ เชิญนางมา แอบแนบเนื้อ สอดต่างเสื้อให้คลายใจเอย ฯ ๔ คำ ฯ

๏ ขาวเอยขาวสุทธิ์ ภุทภาพนิ่มเนื้ออรชร แชล่มแช่มช้อยสร้อยสายสมร บวรลักษณาลาวัณย์ เมื่อพิศทั่วสารพางค์ เพียงพ่างหนึ่งนางสาวสวรรค์ นัยเนตรเพศนิลอัญชัญ ขวัญตาพี่หายากเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๘ ร้องอรชร

๑๏ เจ้าเอยพระนคร นครศรีธรรมราช (๑) แสนคมคารมฉลาด ทั้งพาศนาเจ้าก็มี เห็นเจ้าก็รัญจวน ความรักมายวนใจพี่ แม้มิได้เจ้านี้ พี่ชายไม่มีเมียเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๒๙ ร้องพระนคร

๒๏ เจ้าเอยพระนคร ดอนทรายระแร่ ละพ่อเสียแม่ รักเจ้าพี่ก็ตามมา พี่พร่ำตากฝน พี่พร่ำมาทนน้ำฟ้า รักเจ้าตามมา เจ้าไม่นำพาพี่เอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓๐ ร้องลำไป

๑๏ เจ้าเอยพระนคร ดอนทรายช่างแสนละเอียด สาวน้อยเจ้าทำเคียด ก็พี่จะเห็นหน้าใคร ตัวเจ้าคือศาลา พี่มาจะได้อาศัย พี่จะบ่ายหน้าไปหาใคร ได้ปานหนึ่งใยเจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

๒๏ เจ้าเอยพระนคร ดอนดงแลดูอยู่ลี่ล้าง รักกันอย่าพลันร้าง นวลนางอย่าหมางใจ รักแล้วพี่ไม่เสีย จะเลี้ยงเป็นเมียพี่ให้ได้ พี่รักเจ้าสิ้นสุดใจ เจ้ายอดละไมพี่เอย ฯ ๔ คำ ฯ

(๑) บทมโหรีเหล่านี้มีหลายบทที่เข้าใจว่าแต่ง ณ เมืองนครศรีธรรมราช

บทที่ ๓๑ ร้องถอยหลังเข้าคลอง

๑ เจ้าเอยน้ำไหล น้ำไหลเข้าคลองบ้านขวาง ตัวพี่กับนาง จะมาลงเรือสิบพาย เจ้าพายกระทงส่อง พี่พายรองคอท้าย พี่ให้น้ำปลายพาย สบายน้ำใจเจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

๒ เจ้าเอยน้ำไหล น้ำไหลเข้าคลองบ้านรี ตัวเจ้ากับพี่ จะมาลงเรือด้วยกันพร้อมหน้าข้าไท จะไปไหว้พระเกษมสันต์ ภาคหน้าได้พบกัน ทุกชาติทุกชั้น นะ เจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓๒ ร้องบังใบ

๑ เจ้าเอยตัวพี่ เสมือนสารศรีตกหล่ม สาวน้อยทรามชม ดังหนึ่งว่าแพนล่อช้าง ช้างนั้นพลา แก่ชราขาเพลียทั้งสองข้าง ยามหนุ่มแล้วนวลนาง พี่ไม่ละวางเจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓๓ ร้องพังคา

๑ เจ้าเอยตัวเรียม เทียมหนึ่งสารซับมัน กิริยาเจ้านั้น กลพัดทีผัดพานหมอยั่วให้ไล่ติด ก็ซุงชิดด้วยเหิมหาญ เหนื่อยเปล่าไม่เข้าการ ดูเยี่ยงสารเยียไรเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓๔ ร้องถอนสมอ

๑ เจ้าเอยหนาวนัก น้ำค้างตกหนักลมชวย เชิญเจ้ามานอนด้วย พี่จะกล่อมให้เจ้านอน แสนสนิทฤๅวางวาย ห่อนเอกายสายสมร จะถนอมทะนุกนอน เนื้อละมุนอุ่นอ่อนของพี่เอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๓๕ ร้องโล้

๏ เจ้าเอยนาวา ยาตราเมื่อลมชวย แม้แก้วตาพี่มาด้วย จะช่วยกันชม สนุกเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๓๖ ร้องดอกไม้

๏ เที่ยงคืนเดือนตรง ดอกไม้จะทรงเกสร เก็บได้จะรายที่นอน เจ้าดำแดง เนื้ออ่อนข้าเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๓๗ ร้องดอกไม้โอด

๏ มาข้าจะเก็บดอกไม้ จะเลียบไปให้ทุกกิ่ง เจ้าจะไม่ให้ฤๅสักสิ่ง เจ้ายอด มิ่งของข้าเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๓๘ ร้องดอกไม้พัน

๏ มาข้าจะเก็บดอกไม้ อันบานไสวดอกจำปา เก็บได้ใส่เพลาะผ้า เอา มาให้เจ้าชมเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๓๙ ร้องสุวรรณหงส์

๏ เจ้าสุวรรณหงส์เอย นางหงส์จะคาบเอาดอกแก้ว ยิ่งงามประเสริฐเลิศ แล้ว นวลเจ้าสุวรรณหงส์เอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๔๐ ร้องศรีประเสริฐ

๏ เจ้าเอยเจ้าบุญประเสริฐ บังเกิดเจ้าเมื่อปีชวด ช้างนั้นออกบวชแล หนูจะ เข้ามณฑล ช้างนั้นโสภา จะเอามาเป็นช้างต้น หนูจะเข้ามณฑล เพราะเกิดเจ้าเมื่อ ปีชวดเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๔๑ ร้องอังคาร

๏ เจ้าเอยอังคาร วารศรีสิทธิโชคเฮย พี่ได้เจ้าทรามเชย มาสมสู่เป็นคู่ครอง ผีกบนคนก็ใช้ จึงได้เจ้ามาร่วมห้อง รักใครไม่เหมือนน้อง เจ้านวลลออของพี่เอย ๆ ๔ คำ ๆ

บทที่ ๔๒ ร้องพระทอง

๏ ๑ พระทองเทพรังสรรค์ หล่อด้วยสุวรรณกำภู เจ้างามบริบูรณ์ไม่มีคู่ โฉมตรูข้าร้อยชั่งเอย ๆ ๒ คำ ๆ

๏ ๒ พระทองข้ารูปหล่อเหลา หนักเล่าก็ได้ร้อยชั่ง รัศมีนั้นงามอยู่เปล่งปลั่ง ทั้งเมืองไม่มีเหมือนเอย ๆ ๒ คำ ๆ

บทที่ ๔๓ ร้องคู่พระทอง

๏ ๑ พระทองเจ้าจะไป น้องจะได้ใครมานอนเพื่อน อันใจเจ้าดีไม่มีเหมือน เจ้าเพื่อนที่นอนของน้องเอย ๆ ๒ คำ ๆ

๏ ๒ เจ้าเอยเจ้าพี่ ค่อยอยู่จงดีกว่าจะมา จะไปก็ไม่ช้า จะพลันมาเป็นเพื่อนนอนเอย ๆ ๒ คำ ๆ

๏ ๓ พระทองเจ้าจะไป จะให้อะไรไว้น้องชม ขอแต่ผ้าลายที่ชายห่ม จะชมต่างหน้าพระทองเอย ๆ ๒ คำ ๆ

บทที่ ๔๔ ร้องคำหวาน

๏ ๑ กล่าวเกลี้ยงคำหวาน ล้ำน้ำตาลอันโอชา อันว่ารสวาจา ย่อมมาพลาดพลั้งน้ำใจ รสน้ำตาลอันหวานฉ่ำ จะเปรียบด้วยน้ำคำก็ไม่ได้ อารมณ์กลมอาลัยที่ในถ้อยคำหวานเอย ๆ ๔ คำ ๆ

๒ กล่าวเกลี้ยงคำหวาน เจ้านงคราญผู้แนบเนื้อ หวานแต่ปากน้องไม่อยาก เชื่อ คิดเฉลือคำชายเมื่อปลายมือ แล้วจะกลายเป็นเปรี้ยวเฉลียวใจ ว่าไว้นั้นยัง กระไรฤๅ แล้วหวานจะจืดอยู่ชืดชื้อ น้องจะถามหารือเจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๔๕ ร้องกะระนะ

๑ เจ้าเอยลมชาย ใบไม้ต้องลมก็หล่นปลิว พี่จะชายหางคิ้ว ให้สาวน้อย เจ้าตามมา เจ้านวลนะแน่งเฮย ทรามเชยพี่สุดเสนหา อย่าทำหน่วงหนักชักช้า วันคืนไม่ท่าเจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๔๖ ร้องสระบุโหร่ง

๑ เจ้าเอยจำปา เรียกว่าพระยาดอกไม้ หอมฟุ้งจรุงใจ พี่เก็บ มาให้เจ้าเอย ฯ ๒ คำ ฯ

๒ เจ้าเอยจำปา รักแก้วข้าแซมมวยผม ครั้นพี่ชม นวลเจ้า ก็ชักมายื่นให้ ลมชวยรวยประทิ่น กลิ่นช่างฟุ้งเอาใจ จูบแก้มแกมดอกไม้ ระรื่นชื่นใจพี่เอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๔๗ ร้องดอกไม้ตานี

๑ เจ้าเอยตานี รักแก้วข้านุ่งยกมา รัดมุกพื้นปลา เจ้าห่มผ้าชมพูไทย จวนชวาตะง่าหรน สนทองแล้วแกมไหม สมควรด้วยนวลใย มางามละไม ตาเอย ฯ ๔ คำ ฯ

๒ เจ้าเอยตานี รักแก้วข้าจะไปเมืองแขก ได้ทองสักร้อยแบก พี่ก็ มิให้เจ้าจำไป สลัดจะจับคุมที่ปากน้ำพลใน พี่มิให้เจ้าไป ตานีนั้น เมืองแขกเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๔๘ ร้องดอกไม้ไทร

๑ เจ้าเอยดอกไม้พะยอมเฮย กลิ่นย่อมหอมกว่าสุกรม เก็บให้เจ้าแซมมวยผม นางทรามชมของข้าเอย ฯ ๒ คำ ฯ

๒ เจ้าดอกไม้ชายหงส์ บานในดงอยู่เรียงรัง รสสุคนธ์เหมือนกันห่อนอาชรรม์น้องเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๔๙ ร้องมัดตรำ

๑ เจ้ามัดตรำเฮย ค่ำแล้วจะนอนไหน นอนบ่าเลไลย์ ยากแก่ใจเจ้ามัดตรำเอย ฯ ๒ คำ ฯ

๒ เจ้ามัดตรำเฮย ค่ำแล้วบ้านนี้ไม่เห็นมา น้องตรับพังนั่งท่า คอยหาเจ้ามัดตรำเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๕๐ ร้องเนียรคันโยค

๑ สารภีพิมาลย์เฮย กลิ่นหอมหวานอยู่รวดเมื่อ กลิ่นแก้วพี่แนบเนื้อหอมชอบเชื้อเกือก่อใจ รสเร้าไม่โรยรา กลิ่นบุปผาไม่เปรียบได้ ครั้นยามบ่ายก็หายหอมไป ไม่ปานหนึ่งใยเจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๕๑ ร้องโฉลกแขก

๑ เจ้าเอยขาวศรี มีลักษณเนื้อดำแดง งามสมบูรณ์บ่พักแต่ง แน่งเนื้อระเรื่ออยู่รองเรือง ทรงโฉมประโลมโลกีย์ ทั้งในโลกนี้ไม่มีสอง แก้มเจ้าเปรียบปรางทอง ต้องตาพี่หายากเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๕๒ ร้องมะลากาน้ำทอง

๏ เจ้าเอยลำเภา ใช้ใบไปเข้ามะลากา เร่งรัดจัดจ่ายเครื่องค้า ได้กำไรมามากเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๕๓ ร้องม้ารำ

๏ เจ้าเอยทรามรัก อุ้มใส่ตักไว้ชมเชย มิใคร่จะวางเจ้าเลย เพื่อนเสบยของเรียมอา ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๕๔ ร้องน้ำค้างตะวันตก

๏ เที่ยงคืนเดือนตรง ดอกไม้จะทรงน้ำค้าง เก็บได้ระรายรอบข้าง เอวบางร่างน้อยของข้าเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๕๕ ร้องมะลายูหวน

๏ ดอกไม้นางแซมเกล้า ครั้นรุ่งเช้าคลี่ดอกดู ดอกนี้เจ้าทัดหู ดอกซ่อนชู้นี้ให้ต่างเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๕๖ ร้องกระทงเขียว

๏ นุชนางกระทงเขียว พันเนตรเฉลียวเฉลาแก้ว นางงามเพริศเลิศแล้ว แก่นแก้วตายาใจเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๕๗ ร้องยงหงิด

๏ หน้านวลยวนสมร นิ่มเนื้ออ่อนอรเอววัลย์ เชยชมนางพลางรับขวัญ อันเนื้อน้องต้องฤาวาง ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๕๘ ร้องนางนกขอม

๏ เจ้าเอยนกใด บินมาอยู่ระดาษ จับอยู่ที่ชายหาด ยังริมแม่น้ำมโนรมย์ แอ่นคลอเคล้าคู่ บ้างจับอยู่จอมพนม พืชชวนเจ้าชม สว่างอารมย์เจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

คู่ ๑ ๏ นางนกนั้นโฉมงาม มีนามว่าสาริกา จับอยู่ยอดพฤกษา จำนรรจาแจ้วจับใจ ดักได้จะให้น้อง ตีกรงทองมาใส่ไว้ ข้าวขาวคลุกกับไข่ จะแต่งให้เจ้ากินเอย ฯ ๔ คำ ฯ

คู่ ๒ ๏ นกเอยนกชื่อใด จับกิ่งไม้ชะง่อนเขา มีนามนกแขกเต้า เคล้าคู่พลอดดั่งเสียงคน ตัวเมียแนบแอบอยู่ ตัวผู้ช่วยไซ้ขน คาบเหยื่อเผื่อเมียตน เหมือนหน้ามนกับพี่เอย ฯ ๔ คำ ฯ

คู่ ๓ ๏ นกเอยนกนั้นฤๅ อันมีชื่อว่านกแก้ว ส่งเสียงอยู่จะแจ้ว จับยังกิ่งแก้วแล้วพลอด เคียงคู่เอ็นดูนัก ว่าสาวรักเจ้าสาวกอด สาวชาวตลาดยอด กอดคอเจ้าแก้วพ่อเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๕๙ ร้องขอมน้ำเต้า

๏ รุ่งเอยรุ่งเช้า ไปเก็บน้ำเต้าคอรี เก็บได้จะฝากศรี สุดสวาทพี่ที่เรือนเอย ฯ ๒ คำ ฯ

คู่ ๑ ๏ รักเจ้ากลั่นเล่ห์ แสนเสน่ห์ฤๅวางวาย งามสรรพสรรพางค์กาย บ่ห่อนหน่ายแก้วพี่เอย ฯ ๒ คำ ฯ

คู่ ๒ ๏ เสียงสรวลมารศรี เสียงแก้วพี่ผู้ทรามเชย ผู้อื่นบ่มีเลย ชะรอยแก้วพี่พ้นตามมา ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๖๐ ร้องญี่ปุ่น

๏ เสื้อญี่ปุ่นหนามขนุน ไม่อ่อนอุ่นเท่าสายสมร เมื่ออุ้มแอบองค์อร นอนแนบเนื้อเอื้ออุ่นใจ จะเปรียบแต่มือน้อง อันถูกต้องผ่องพิสมัย อุ่นอกอุ่นฤทัย สิ่งใดเทียบเปรียบยากเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๖๑ ร้องจำปาทองเทศ

๏ พิศผิวพรรณอันแผ้วผ่อง จำปาทองเทียบเปรียบปาน หน้าเจ้าดังบัวบาน ยอดสงสารของเรียมเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๖๒ ร้องขอมรำ

๏ นักเขมรเมื่อฟ้อนรำ ตามลำนำกราบกรีดกราย ท่ากิ่งศรีอ่อนแหงนหงาย ทำเฉิดฉายฉะผาลา โอนแอ่นลงคาบเงินบาท สองมือวาดรำโอ่อ่า ไม่เท้าเอวเท้าสุขา เลยรำท่าฟ้อนอ่อนตัว ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๖๓ ร้องสมิงทอง

๏ เจ้าสมิงทองเอ๋ย ลอยล่องจะไปเมืองเหนือ จระเข้มันร้ายเหลือ จะหนุนเรือเจ้าสมิงทองเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๖๔ ร้องเขนง

๏ แสนเอยแสนงอน ดุจเขนงกาสรทิ่งอนโง้ง พี่ไม่ทุจริตคิดโกง จะชักโยงให้สุจริตเอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๖๕ ร้องเพื่อนนอน

๏ เจ้าเอยเพื่อนนอน เจ้าเพื่อนที่นอนพี่เอย เจ้าดำแดงทรามเชย ไม่เคยห่างข้างพี่อา ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๖๖ ร้องคู่เพื่อนนอน

๏ น้องเอยน้องรัก พี่ร้องทักเจ้าไม่ปริปาก เพราะดำแดงเพื่อนยาก เจ้าจากข้างที่นอนพี่เอย ฯ ๒ คำ ฯ

บทที่ ๖๗ ร้องเนื้อมโหรี

๏ เจ้าเอยยามเย็น เย็นจะมาอยู่แล้วรวยรวย พาพี่ไปนอนด้วย พี่จะกล่อมให้เจ้านอน มือซ้ายจะเป็นพัด มือขวาจะเป็นจามร สาวน้อยเจ้าอย่าอ้อน เจ้าเพื่อนที่นอนพี่เอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๖๘ ร้องวิศาลโฉลก

๏ เจ้าเอยฤๅจะว่า เทพไทนฤมิต เทวาสุราฤทธิ์ ในโลกนี้ไม่มีสอง เจ้างามบริบูรณ์พูนสวัสดิ์ พิสมัยมิได้จะขัดข้อง ฤๅเห็นงามนักด้วยรักน้อง ต้องตาข้าไม่เมินเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๖๙ ร้องคู่วิศาลโฉลก

๏ รูปเอยรูปอ่า บรรดาสตรีไม่มีสอง ยิ่งวิจิตรพิศโฉมนวลน้อง มาต้องโฉลกลักษณา จะนุ่งสิ่งไรก็งามสม จะห่มสิ่งไรก็รับหน้า หญิงทั้งหลายในโลกา มีมาไม่เปรียบเจ้าเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๗๐ ร้องอรุ่มแปดบท

๏ สาวเอยสาวศรี แสนแท้มีวรรณสันทัด กล้องแกล้งแน่งน้อยกำดัด ถนัดถนอมออมมือ มือหนักควรจะบรรจง ลูบน้องต้ององค์ถูกถือ เนื้ออ่อนละมุนบุญญา อันจะวางมือยากเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๗๑ ร้องสร้อยสน

๏ เจ้าเอยสร้อยสน หน้ามนเจ้าร้อยห้อยไว้ พี่จำผีมือของเจ้าได้ มางามกระไรน่าเอ็นดู หอมรวยชวยชื่นใช่น้อย ระย้าย้อยเป็นพวงพู่ เห็นน่ารักน่าเอ็นดูโฉมตรูเจ้าช่างร้อยเอย ฯ ๔ คำ ฯ

บทที่ ๗๒ ร้องบ้าระบุ่น

๏ พิศภาคย์พ่างพิมพ์ทอง นวลละอองผ่องผิวพรรณ ทรงลักษณลาวัณย์อันหญิงใดไม่เทียมเลย ฯ ๒ คำ ฯ

บทมโหรีหมวดนี้เป็นสำนวนเก่าที่สุดซึ่งมีในหอพระสมุด ฯ พิเคราะห์ดูเห็นว่าเป็นบทแต่งในกรุงศรีอยุธยาบ้าง เป็นบทแต่งที่เมืองนครศรีธรรมราชบ้าง แต่งหลายสำนวนและหลายยุค ลักษณกลอนจึงต่างกันเป็นหลายอย่าง สันนิษฐานว่าบทมโหรีหมวดนี้เห็นจะมีผู้รวบรวมที่เมืองนครศรีธรรมราช แล้วได้ฉบับเข้ามาบางทีจะเป็นเมื่อครั้งกรุงธนบุรี ฉบับเดิมอยู่ข้างชำรุดและวิปลาสหลายแห่ง เมื่อตรวจชำระจะพิมพ์ครั้งนี้ซ่อมได้บ้าง มิรู้ที่จะซ่อมอย่างไรก็มีบ้าง

บทมโหรี

ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา

กรมพระยาบำราบปรปักษ์

ที่ ๑ ร้องเพลงนางนาค

๏ สดับคำลำร้องทำนองมาก ชื่อนางนาคเสนาะจริงทุกสิ่งสม โอ้ยามค่ำน้ำค้างลงพร่างพรม เวลาลมล่องริ้วฉิวฉิวมา แหงนชะแง้แลชมพระจันทร์แจ่ม เหมือนพวงแก้มแก้วเนตรของเชษฐา ดูดาวห้อมล้อมดวงพระจันทรา เหมือนคณานางล้อมอยู่พร้อมเอย ฯ

ที่ ๒ ร้องเพลงพัดชา

๏ เวลาค่ำคล้ำฟ้านิจาเอ๋ย คิดถึงเคยเคียงชมเมื่อลมหวน หอมประทิ่นกลิ่นปรางลำอางนวล เหมือนจะชวนชื่นใจให้ใฝ่ยา หนาวน้ำค้างพร่างพรมเมื่อลมตก ได้อุ่นอกแอบชิดขนิษฐา เหมือนยาทิพย์หยิบวางกลางอุรา เพลงพัดชาชื่นฤดีเท่านั้นเอย ฯ

ที่ ๓ ร้องเพลงลีลากระทุ่ม

๏ เพลงนี้ฤๅชื่อว่าลีลากระทุ่ม ฟังก็ชุ่มชื่นเพราะช่างเหมาะเหมง นี่ใครหัดจัดสรรมาบรรเลง ให้วังเวงหวานหูไม่รู้วาย ดั่งเสียงน้องพร้องเพราะเสนาะล้ำ เหมือนน้ำอำมฤตสาดไม่ขาดสาย ทั้งลีลามารยาทแลนาดกราย สมเหมือนหมายชื่อเพลงวังเวงเอย ฯ

ที่ ๔ ร้องเพลงกราวรำมอญ

๏ มโหรีรี่เรื่อยมาเจื้อยแจ้ว ให้แว่วแว่ววาบวับเพียงหลับใหล โอ้พระพายชายพาสุมาลัย มาซาบในนาสาให้อาวรณ์ ชื่นอะไรไม่เหมือนคู่ที่ชู้ชื่น โฉมอื่นไม่เหมือนโฉมโฉมสมร ฟังร้องรับขับลำนำกราวรำมอญ ค่อยเคลื่อนคลายวายร้อนฤทัยเอย ฯ

ที่ ๕ ร้องเพลงโล้

๏ ฟังลำโล้โอ้ลำช่างฉ่ำเฉื่อย ระรี่เรื่อยรับส่งน่าสงสาร คิดถึงแก้วแววฟ้าสุดามาลย์ เจ้าเคยอ่านอักษรได้นอนฟัง เสนาะน้ำสำเนียงเสียงละลักพิศพักตร์ผ่องเหลือทั้งเนื้อหนัง นวลระยับจับแสงประทีปทั้ง ดูเปล่งปลั่งปลื้มใจอาลัยเอย ฯ

บทมโหรีพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕

สร้อยเพลงเทพบรรทมนารายณ์เกษียรสมุทร

๏ สาวสวรรค์กัลยาเป็นข้าบาท บำเรอองค์หริราชเรืองศรี ได้ทรงฟังวังเวงเพลงดนตรี สำหรับที่วาสุเทพเชอบรรทม

๏ สองพระนางนาฏ ของข้าบาทนี้เอย ประคองเคยเขนยเคียง แสนสุรางค์นางจำเรียง ถวายเสียงสำเนียงท่านอง เชิญบรรทมทิพอาสน์ เหนือนาคราชอันเรืองรอง ทรงสดับขับร้อง ให้เพราะต้องพระทัย เอย

สร้อยเพลงอเฮีย

๏ ได้เห็นจันทร์วันเพ็ญดูเด่นดวง พอชูทรวงชุ่มชื่นเมื่อคืนหลัง ครั้นแรมราลาลับอับแสงบัง ค่อยเยื้อนสั่งดังหนึ่งไว้อาลัยลาญ โอ้ดวงจันทร์ครรไลไปลิบลับ ถึงกลางเดือนเคลื่อนกลับคืนสถาน แต่เราพรากจากยิหวาเป็นช้านานไยจึงไม่พบพานนานแล้ว เอย

สร้อยเพลงจีนแสโศกา

๏ นกสาลิกามาพลอดออกฉอดฉาน นกเอี้ยงวานไปแถลงแจ้งจิตสมร นกโนรีผีปากช่างฉอ้อน ช่วยวิงวอนขนิษฐาให้อาลัย นกกระตั้วตัวดีมานี่หน่อย จะสั่งข่าวเศร้าสร้อยเพียงตักษัย นกแก้วบอกแก้วกลอยฤทัย ว่าพี่แสนพิสมัยไม่วาย เอย

บทมโหรีพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕

ทรงเมื่อกำลังเสด็จประพาสยุโรป

พระราชทานให้มโหรีร้องเมื่อเสด็จกลับถึงพระนคร

ร้องเพลงพระยาโศก

๑ อกช้ำ พอยามค่ำจำเข้าแคบีนหาย เก้าอี้แคบแนบเขนยพอเกยกาย จักระบายลมรินถวิลวัง ที่เคยอยู่เคยเห็นอยู่เป็นนิตย์ ต้องปลดปลิดละวางไว้ข้างหลัง มานอนเดียวเปลี่ยวแดแต่ลำพัง ขาดคนนั่งปรนนิบัติพัดวี เอย

ร้องเพลงสุดสงวน

๒ ยามเที่ยง แสงแดดเปรี้ยงรูปกายวายระหวย ขาดสุคนธ์ปนปรุงจรุงรวย ให้นึกขวยลูกเต้าเขามีทา ไร้คนจัดสารพัดจะขัดขน มีคนแต่เคยสำอางอย่างขี้ข้า ต้องละหอมออมสวาทขาดตรูตรา อนิจจาเจ็บใจกระไรเลย

ร้องเพลงบุหลัน

๑๓ ความหนาว ช่างก้าวร้าวนี่กระไรไม่กว้างขวาง แขกมาแต่เมืองร้อนสัญจรทาง ต้องละร้างบ้านเรือนเพื่อนชีวา หมายสู่ฝั่งหวังว่าจะพึ่งพัก ควรฤๅหักหาญห้าวหนาวหนักหนา ทั้งคลื่นกลอกระลอกซ้ำซ้ำอุรา นี่แหละน่าเกาะครีสติจิตจาง เอย

ร้องเพลงจระเข้หางยาว

๑๔ เมื่อเย็น แม้ได้เห็นแอคแควเรียมเรียมใจหาย ฝากระจกข้างน้ำทำแยบคาย ทั้งขวาซ้ายเลี้ยงมัจฉาในวารี พื้นทรายขาวเอาการังมาฝังก่อ เป็นชั้นช่อหลายอย่างล้วนต่างสี สาหร่ายกัลละบังหาบรรดามี ดูทิวงทีถิ่นห่างเหมือนอย่างเป็น

ร้องเพลงสี่บท

๑๕ ปลาใหญ่น้อยลอยคล่ำดำผุดว่าย เฉยสบายคนใกล้มิได้เห็น เขาเปลี่ยนน้ำทำสุหร่ายปรายกระเซ็น บ้างกระเด็นหยาดหยัดอยู่อัตรา เอาเหยื่อปรายว่ายกระแซงแย่งกันฮุบ ปากหมุบหมุบลอยหลามตามภักษา แสนเสียดายดวงใจมิได้มาจะปรีดาชมทะเลเนเปอล์ เอย

ร้องเพลงเขมรปี่แก้ว

๑๖ นกน้อย ช่างพูดจ้อยเจนหัดชัดภาษา บรรเลงลานหวานหูชูวิญญาณ์ เหมือนจะพาให้สบายวายคำนึง ยืนลำนำซ้ำทำนองแต่สองอย่าง ไม่เปลี่ยนบ้างจนจะเบื่อเหลือคิดถึง เคยฟังขับจับจิตติดทรวงกรึง ปมประหนึ่งลำเนียงเสียงนก เอย

ร้องเพลงทยอยนอก

๏ กลิ่นกุหลาบซาบนาสาพาระลึก เมื่อยามดึกเคยชมดมกลิ่นหอม น้ำอบปรุงจรุงรสต้องอดออม ถือถนอมบุปผาประสาจน กลีบกุหลาบทาบกระดาษวาดรูปไว้ จะส่งให้โฉมตรูรู้เหตุผล ชมดอกไม้แสนเบื่อเหลือจะทน คิดสุคนธ์เคยรื่นชื่นใจ เอย

ร้องเพลงเขมรโพธิสัตว์

๏ พระลบ ไฉนหลบหมอกสลัวหรือกลัวหนาว ฝนตกพรำซ้ำเห็บเป็นกราวกราว สโนขาวปลิวเกลื่อนเหมือนนุ่นปลิว ถิ่นทางหว่างไศลใกล้วิถี แถววารีพุลั่นเป็นควันฉิว น้ำแข็งลาดดาดขาวยาวเป็นทิว ลมพัดโอ้ตะวันทิ้งฉัน เอย

ร้องเพลงอกทะเล

๏ สายสมร แต่จำจรจากเจ้าแสนเศร้าหมอง ด้วยไร้คู่อยู่สำหรับประคับประคอง ต้องขุ่นข้องเคืองเข็ญเป็นนิรันดร์ ยามกินต้องอาศัยใช้ฝรั่ง ยามนอนนั่งเหลือทนจนนึกขัน มีแต่เงอะง่วงงุนฉุนทุกวัน ไม่เสกสรรแสร้งว่าระอา เอย

บทร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี

ความที่ ๑

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) แต่ง

ความ	ศุขสมบัติทั้ง	บริวาร
เจริญ	พละปฏิภาณ	ผ่องแผ้ว
จง	ยืนพระชนม์นาน	นับรอบ ร้อยแฮ
มี	พระเกียรติเลิศแล้ว	เลิศเพี้ยงเพ็ญจันทร์

ความที่ ๒

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพระนิพนธ์

สำหรับพวกดนตรีทหารร้องถวาย

๏ ข้าวรพุทธเจ้า เหล่าวิริยพลพลา สบไสมยกาละบีติกมล ร่วมนรจำเรียง-พรรค์ สรรดุริยพลสฤษดิมณฑล ทำสดุดีแด่นฤบาล ผลพระคุณะรักษา พลนิกายะศุขสานต์ ขอบันดาลพระประสงค์ใด จงสฤษดิดัง หวังวรหฤทัย ดุจถวายไชยฉนี้.

ความที่ ๓

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพระนิพนธ์

สำหรับพวกดนตรีชายหญิงร้องถวาย

๏ ข้าวรพุทธเจ้า เหล่ายุพ ยุพ ดี ยอกรชุลีวรบทบงสุ์ ส่ง ศัพท์ ถวาย ไชย ใน นฤ ประสงค์ พระยศยิ่งยง เยนสิรเพราะพระบริบาล ผลพระคุณะรักษา ปวงประชาเปนศุขะสาร ขอบันดาลพระประสงค์ใด จงสฤษดิดัง หวังวรหฤทัย ดุจจะถวายไชยฉนี้

ความที่ ๔

ทรงพระราชนิพนธ์ ในรัชกาลปัจจุบัน สำหรับใช้ทั่วไป

๏ ข้าวรพุทธเจ้า เอามโนแลสิรกราน นบพระภูมิบาล บุญญะดิเรก

เอกบรมมะจักรินทร์ พระสยามินทร์ พระยศยิ่งยง เยนสิรเพราะพระบริบาล ผลพระคุณะรักษา ปวงประชาเปนศุขสาร

ขอบันดาล ธ ประสงค์ใด จงสฤษดิดัง หวังวรหฤไทย ดุจะถวายไชยชโย.

